

- **KOKEILU- JA
KEHITTÄMISTOIMINNAN
TEEMANUMERO**

AIKUIKASVATUS

**1-2
1987**

**KANSANVALISTUSSEURA
&
AIKUIKASVATUKSEN
TUTKIMUSSEURA**

Aikuiskasvatus

Aikuiskasvatustieteellinen
aikakauslehti

numero 1—2/1987

7. vuosikerta

Päätoimittaja

Jukka Tuomisto
Tampereen yliopisto
Pyynikintie 2
33230 Tampere
puh. 931-156 092

Toimitussihteeri

Pentti Yrjölä
Kansanvalistusseura
Museokatu 18 A 2
00100 Helsinki
puh. 90-406 632

Toimituskunta

Jukka Tuomisto, Aulis Alanen,
Timo Toiviainen, Singa Sandelin,
Jaakko Virkkunen ja Pentti Yrjölä

Toimitus

Kansanvalistusseura
Museokatu 18 A 2
00100 Helsinki
puh. 90-441 725
Postisiirtotili 18030-2

Tilaukset

Toimituksen osoitteella.
Tilaushinta 50 mk/vsk 1987

Ilmoitushinnat

Koko sivu 800 mk,
puoli sivua 500 mk.

Toimitusneuvosto

Erkki Aho (pj), Olavi Alkio,
Jouko Haavisto, Yrjö-Paavo
Häyrynen, Helena Kekkonen, Seppo
Konttinen, Veli Lehtinen, Timo
Lähdesmäki, Liisa Korhonen, Jorma
Turunen, Lea Salminen ja Heikki
Sederlöf.

Aikuiskasvatus ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehdessä julkaistaan tieteellisiä artikkeleita aikuiskasvatuksen alueelta sekä esitellään alan tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tarkoituksena on myös osallistua aikuiskasvatustieteelliseen keskusteluun sekä lisätä vuorovaikutusta alalla eri tehtävissä toimivien kesken.

Kansi: Elsa Ytti

Julkaisija

Kansanvalistusseura
ja Aikuiskasvatuksen
Tutkimusseura

ISSN 0358-6197

Oriveden Sanomalehti Oy —
Kirjapaino

Sisältö

<i>Jukka Tuomisto</i>	Aikuiskasvatuksen kokeilu- ja kehittämistoiminta	2
<i>Matti Haavio</i>	Jatkuvan koulutuksen pohjoismaista oppia	4
<i>Eero Pantzar</i>	Aikuiskasvatuksen kokeilutoiminnan peruspiirteet vv. 1983—86	9

Vapaan sivistystyön kokeilut

<i>Mirja Virtala</i>	Kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminta	13
	Peruskoulukokeilu, Paikallistelevision käyttö kansalaisopiston opetuksessa ja Kuvataideaineiden taso-opetuskokeilu	
	Kirjoittajat	26
<i>Jorma Kauppinen</i>	Kuntatason aikuiskoulutussuunnittelun käynnistäminen Mikkelin läänissä	27
<i>Jorma Kalela</i>	Paperiliiton historiaprojekti	29

Ammatillisen aikuiskasvatuksen kokeilut

<i>Lea Salminen</i>	Ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilut	36
<i>Ilona Koskela</i>	Kehittävän työntutkimuksen hanke Vko:ssa	44
<i>Markku Suortamo</i>	Tietotekniikan kiertokoulu	50
<i>Kerttu Vepsäläinen</i>	Tietotekniikan perusopetus kehittämisen kohteena	57
<i>Anneli Pulkkis ym.</i>	Koulutus osana työorganisaation muuttamista	60

Muut kokeilut

<i>Maija Partanen</i>	Jyväskylän Ikääntyvien yliopisto	63
<i>Tapio Vaherva</i>	Toimintapäivä TOP 86 Kauhava	66

Katsaus

<i>Leevi Melametsä</i>	Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittaminen	70
	Valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnittelu-periaatteista	77
<i>Pentti Yrjölä</i>	Aikuiskasvatuksen kehittämisessä siirretty suunnittelusta toteutukseen	79

Keskustelua

<i>Jorma Kauppinen</i>	Väärennetyt asiakirjat ja sivistystyön valvonta	84
------------------------	---	----

Kirjallisuutta

<i>Martin Kusch</i>	Ymmärtämisen haaste (Pekka Kalli)	85
	Kansainvälisiä konferensseja	86
	Aikuiskasvatuksen sisältö 1986	87
	English Summary	
	Ohjeita kirjoittajille	

Aikuiskasvatuksen kokeilu- ja kehittämistoiminta

Aikuiskasvatus -lehden toimituskunta on keskustellut useaan otteeseen erityisen aikuiskasvatuksen kehittämis- ja kokeiluprojekteja esittelevän teemanumeron julkaisemisesta. Vaikka tällaisia projekteja on toteutettu ja niitä on parhaillaan käynnissä suhteellisen paljon, niin tietojen saanti niistä on ollut melko hankalaa. Käsityksemme on, että projekteista saatujen kokemusten välittäminen laajemmalle yleisölle auttaa kaikkia kehittämistoiminnassa mukana olevia parantamaan ja kehittämään omia projektejaan. Tiedonvälitystä tehostamalla voidaan hyvät ideat levittää nopeasti muidenkin saataville ja koordinoida paremmin jo laajaksi paisunutta kokeilu- ja kehittämistoimintaa. Näin voidaan myös välttää samojen virheiden ja heikkouksien toistuminen uusissa kehittämishankkeissa. Edellä mainituista syistä johtuen lehden toimituskunta päätti tehdä Aikuiskasvatuksen vuoden 1987 ensimmäisestä numerosta erityisen kokeilu- ja kehittämistoimintaa esittelevän teemanumeron.

Erityistä pontta päätöksellemme antoi se, että Wisconsin-Madison yliopiston professori Alan Knox otti viime vuoden puolella yhteyttä suomalaisiin kollegoihinsa pyytäen heiltä apua kansainvälisen aikuiskasvatusprojekteja vertailevan tutkimuksen aineiston keräämisessä. Professori Knoxin tarkoituksena on yhdessä Belgradin yliopiston (Jugoslavia) professorin Dusan Savičević kanssa koota ja analysoida eri maissa toteutettuja aikuiskoulutusprojekteja ja julkaista niistä myöhemmin vertaileva tutkimusraportti. Kussakin maassa projektiesittelyjen keräämisestä huolehtii ns. koordinaattori (Suomen koordinaattorina toimii allekirjoittanut). Tällä hetkellä kansainvälisessä projektissa on mukana noin 40 maata.

Suomessa projekteja koskevien tietojen kokoaminen on päätetty toteuttaa siten, että esittelyt julkaistaan ensin Aikuiskasvatuksessa ja niistä kansainvälisesti mielenkiintoisimmat julkaistaan myöhemmin englanninkielisinä *Adult Education in Finland* -lehdessä. Tämä materiaali toimitetaan välittömästi myös professori Alan Knoxille hänen vertailututkimustaan varten.

Aineiston keräämistä varten Aikuiskasvatuksen toimituskunta lähetti projektiesittelypyynnön parillekymmenelle sellaiselle organisaatiolle tai henkilölle, joiden tiedettiin olevan mukana kokeilu- ja kehittämistoiminnassa. Lisäksi lähetekirjelmässä pyydettiin, että vastaanottajat toimittivat tiedot teemanumerosta myös muille sellaisille tahoille, jotka ovat mahdollisesti mukana tällaisessa toiminnassa. Valitettavasti kaikki kokeilutoiminnassa mukana olevat eivät ehtineet työ- ym. kiireidensä takia laatia pro-

jektiesittelyjä. Jotkut artikkelit sisältävät kuitenkin kuvauksen useammastakin projektista, joten projektien lukumäärä on suurempi kuin artikkeleiden lukumäärä.

Valtakunnallinen kokeilu- ja kehittämistoiminta on meillä organisoitu pitkälti kouluhallituksen ja ammattikasvatushallituksen kautta. Tästä syystä lehdessä luodaan yleiskatsaus näiden tahojen käynnistämään kehittämistoimintaan sekä esitellään lähemmin joitakin näistä projekteista. Muita keskeisiä kokeilu- ja kehittämistoiminnan käynnistäjiä ovat olleet lääninhallitusten kouluosastot, yliopistot, kunnat sekä yritykset. Valitettavasti viimeksimainitun tahon toiminnasta ei saatu juuri palautetta, vaikka yrityksissä harjoitetaankin runsaasti tällaista toimintaa. Vika saattaa olla tiedotuksessa tai sitten siinä, että nämä tahot katsovat oman kehittämis- ja kokeilutoimintansa "liikesalaisuudeksi", joten siitä ei ole tahdottu kertoa laajemmalle lukijakunnalle.

Kun kokeilu- ja kehittämistoimintaan uhrataan Suomessakin jo nykyisin huomattavia rahasummia, niin jatkossa tulisi niiden seurantaan ja hyväksikäyttöön kiinnittää enemmän huomiota. Kenenkään etu ei ole, että toteutetut projektit jäävät kertakokeiluksi. Niiden tuloksista pitäisi tiedottaa myös jatkossa mahdollisimman hyvin, jotta toimintaan uhratut varat tulisivat mahdollisimman hyvin käytetyksi. Tästä syystä kokeilu- ja kehittämistoiminnan seuranta ja tiedotusta tulisi tehostaa. Parhaiten tämä tehtävä ilmeisesti sopisi Aikuiskoulutusneuvoston toimenkuvaan.

Kokeilu- ja kehittämistoiminnan pitäisi perustua aina tieteelliseen tutkimukseen. Tästä syystä yliopistojen tulisi olla enemmän mukana tässä toiminnassa. Sellaisten tutkijoiden, jotka osallistuvat aktiivisesti kokeilu- ja kehittämistoimintaan, pitäisi saada käyttää osa opetus- ja työvelvollisuudestaan siihen.

Kokeilu- ja kehittämistoimintaan osallistuminen edellyttää tutkijoilta paitsi perinteisen kvantitatiivisen tutkimustavan myös entistä enemmän kvalitatiivisen tutkimuksen lähestymistapojen tuntemusta. Kiinnostus jälkimmäiseen lähestymistapaan onkin viime vuosina selvästi lisääntynyt tutkijoiden keskuudessa. Tämä antaa hyvän lähtökohdan heidän osallistumiselleen kokeilu- ja kehittämistoimintaan. Useimmiten kokeilutoiminta on luonteeltaan lähinnä toimintatutkimusta. Vain harvoin ja poikkeustapauksissa voidaan kokeilutoiminnassa käyttää perinteistä koeeasetelmaa, koska käytännön tilanteet ovat monimutkaisia ja niihin vaikuttavat monet sellaiset tekijät, joita ei voida kontrolloida.

Käytännön kenttätöissä mukana olevat aikuiskasvattajat tarvitsisivat myös enemmän tietoa kvalitatiivisista tutkimusmenetelmistä, jotta he kykenisivät paremmin osallistumaan kokeilutoimintaan. Tästä syystä heille tulisi järjestää mahdollisimman pian tällaista koulutusta.

Jukka Tuomisto

Jatkuvan koulutuksen pohjoismaista oppia

Haavio, Matti 1987. *Jatkuvan koulutuksen pohjoismaista oppia. Aikuiskasvatus 7, 1—2, 4—9.* — Artikkelissa tarkastellaan eri Pohjoismaiden aikuiskasvatuksen kehittämisen painopisteitä ja suuntia. Aikuiskasvatuksen kehittämisessä ovat Pohjoismaat toimineet eri tavoin: Ruotsissa on korostettu tasa-arvoa, Tanskassa hajautusta, Norjassa lainsäädäntöä ja Suomessa koulutusjärjestelmän kokonaisuutta. Artikkelissa kiinnitetään erityistä huomiota suomalaisen aikuiskasvatuspolitiikan sisällön kehittelyyn.

Aika näyttää olevan kypsä siihen, että suomalaista koulutusjärjestelmää tarkastellaan kokonaisuutena. Opetusministeriössä on ryhdytty valmistelemaan eduskunnalle mahdollisesti annettavaa hallituksen koulutuspoliittista selontekoa. Valmistelutyöryhmä on saanut evästyksen, jonka mukaan ohjenuorana on pidettävä jatkuvan koulutuksen toteuttamista.

Kun näin on, on hyvä tietää mistä voisi olla kysymys. Tarkastelen seuraavassa pohjoismaista tilannetta ja koetan selvittää, olisiko tätä kautta tarjolla lisäoppia. Aineisto on kertynyt varsinkin Oslossa 11.—12.2.1987 järjestetyn seminaarin yhteydessä — etukäteen, paikalla päällä ja jälkikäteen.

Kaikissa Pohjoismaissa jatkuvan koulutuksen ajatukset ovat kietoutuneet aikuiskoulutukseen. Käytävissä olevien selvitysten mukaan Pohjoismaiden ”neljä suurta” asettuvat aikuiskoulutukseen panostajina riviin siten, että julkisen rahoituksen osalta ensimmäisenä olisi Ruotsi, toisena Suomi, kolmantena Tanska ja neljäntenä Norja; jos huomioon otettaisiin kaikki koulutus ja sen julkinen rahoitus, järjestys vaihtuisi ensimmäistä sijaa lukuun ottamatta kokonaan, ja viimeisenä olisi Suomi. Rahoitusluvut heijastelevat tietysti muun muassa aiempien vuosien ajatuksia, suunnitelmia ja päätöksiä, mutta tässä keskityn siihen, mitä eri maiden keskustelussa nykyisin korostetaan. Näinkin meneteltäessä myös menneisyys on toki läsnä.

Ruotsi

Ruotsin aikuiskoulutuksen kehitystä leimasi viime vuosikymmenellä ripeä kasvu. Määrärahat lisääntyivät jyrkästi. Aikuiskoulutus oli osa yhteiskunnan tasa-arvopolitiikkaa. Vuosia 1970—76 on kuvattu radikaalin tasa-arvon jaksoksi. Poliittisten voimasuhteiden vaihduttua tasa-arvotavoitteita ei hylätty, mutta toiminta ja sen sävy muuntuivat tavalla, joka on antanut aiheen luonnehtia vuosia 1976—82 koulutuksellisen tasa-arvon kaudeksi. 80-luvulla määrärahojen kasvu on pysähtynyt miltei tyystin. On ryhdytty arvioimaan toteutunutta (esim. Olofsson & Rubenson 1986), mutta myös etsimään tuoreita ponnistuspesteitä ja valmistautumaan 90-lukuun. Tällä hetkellä keskustellaan niin ”uudesta koulutuskuilusta” (Abrahamsson & Rubenson 1986) kuin ”ammattilaistumisansasta” (Broady 1986): koulutukseen liittyvä eriarvoisuus elää ja muuntuu, ja ammatillisesti erikoistuva ja erikoistava koulutus voi johtaa hyvän lisäksi hankaluuksiin.

80-luvun saavutuksina jäänevät historiaan suhteellisen laaja-alainen aikuiskoulutuslaki (Lag 1984) sekä kehittämisrahastot (ks. Edström 1986, 199). Laki koskee kuntien ja landstingien järjestämää koulutusta, rahastot yrityksiä ja niiden mahdollisuuksia kouluttaa, rahastoida voittojaan koulutustarkoituksiin ja välttää veroja.

Esimerkiksi jatkuvasta koulutuksesta Ruotsissa ei juuri puhuta. Toisaalta katsotaan, että koulutusjärjestelmä on jo nykyisin sillä tavoin kattava, että elinikäisen oppimisen ideat toteutuvat pitkälti käytännössä. Muun muassa opintososiaalisten etujen kehittyneisyyden vuoksi monet ovat valmiit sanomaan ruotsalaisen koulutuspolitiikan olevan aikuiskoulutusta koskevilta osiltaan jaksottaiskoulutuksen politiikka, siis sitä mitä etenkin OECD on viime vuosikymmeninä suosittanut puhuessaan työn ja koulutuksen vuorottelusta (OECD:n terminä on recurrent education, ruotsiksi återkommande utbildning; jaksottaiskoulutuksesta ja Ruotsin koulutuspolitiikasta ks. Abrahamsson 1986, 58—65).

Tanska

Tanskan aikuiskoulutuksen ja -kasvatuksen (ks. Danmark 1982) tällä hetkellä keskeinen tavoitteisto sisältyy kymmenen kohdan ohjelman tunnettuun kansankäräjien hyväksymään asiakirjaan (Folketinget 1984; liite). Teemana ovat hallinnon hajautus ja yksikköjen ja yksilön itsenäisyys. Toteuttamisen tieksi on valittu kokeilu- ja kehittämistoiminta, joka julkisen vallan rahoittamina projekteina on levinnyt kaikkialle maahan (Balle-Petersen & al. 1986, Udviklingscenter 1986—87).

Ohjelmaa ei kansankäräjillä suinkaan hyväksytty yksimielisesti; sitä voidaan pitää poliittisen keskustan (lähinnä radikale venstren) työn tuloksena. Liikkeelle oli lähdetty vuonna 1983 tehdyllä aloitteella, mutta vasta vuonna 1984 tehty, tarkistettu aloite kantoi hedelmää. Ohjelma on tanskalaisen perinteen mukainen ainakin sikäli, että lapsuusiän koulutuksesta tehtiin vuonna 1969 yhdeksän kohdan kansankäräjäpäätös ja nuorisoasteen koulutuksesta vastaavanlainen ohjelmapäätös vuonna 1980.

Norja

Alussa mainitsemani Oslon kokouksen aiheena oli Norjassa laaditun elinikäistä oppimista koskevan raportin (Utredning 1986) pohjoismainen arviointi. Järjestäjänä oli Pohjoismaiden ministerineuvosto. Arviointisijoita oli paikalla viittisenkymmentä, Skandinaviasta, Suomesta ja Islannistakin (jonka tilanteen jätän tässä käsittelettä).

Raporttia — itse asiassa hallituksen asettaman komitean mietintöä — valmisteltiin viisi vuotta. Elinikäisen oppimisen piiriin kuuluisi komitean mukaan kaikki koko elämän aikana ja eri elämäntilanteissa tapahtuva oppiminen.

Mietinnössä painottuu kuitenkin aikuiskasvatus. Etusijalla on aikuisten osallistuminen koulutukseen ja samalla se, miten tätä voitaisiin edistää. Ehdotuksista ehkä konkreettisimmat koskevat työssä olevien opintovapaata ja aikuisten taloudellista opintotukea. Opintovapaasta luonnostellaan lakia, opintotukikysymyksissä keskitytään järjestelmän luonnetta ja piirteitä koskeviin seikkoihin. Mukana olisi myös kestoltaan sangen lyhyitä koulutusjaksoja koskevan julkisen tuen ohjelma.

Komitea korostaa erityisesti työn ja koulutuksen vuorotteluun perustuvan järjestelmän luomista ja tulee näin tukeneeksi OECD:n jaksottaiskoulutusta koskevia suosituksia. OECD mainitaan eksplisiittisesti taustavaikuttajana.

Ehdotuksia ei toki ole tehty pelkän tyhjien täyttämiseen — Norjassa on eri tavoin keskusteltu elinikäisestä oppimisesta runsaat kaksikymmentä vuotta, ja tästä on merkkejä myös virallisissa dokumenteissa. Aikuiskasvatusta koskeva melko laaja-alainen lako säädettiin jo runsaat kymmenen vuotta sitten (Lov 1976; kokemuksista ks. Vettenranta 1984). Voidaan sanoa, että vuoden 1986 raportti sekä koostaa entistä että luo uutta.

Aikuiskasvatuksen kentän ulkopuolelle ja samalla elinikäisen oppimisen tai jatkuvan koulutuksen kannalta hyvin kiintoisille alueille johdattaa ehdotus, jonka mukaan Norjaan tulisi säätää koulutuksen ”peruslaki”. Se sisältäisi koulutuspolitiikan päälinjat, lähtökohdat ja tavoitteet. Se ei rakentuisi nykyisen aikuiskasvatuslain varaan, mutta sen säätäminen aiheuttaisi muutoksia tähän lakiin kuten mahdollisesti muihinkin. Kukin erityissäädös — ja Norjassa on raportin mukaan voimassa nelisenkymmentä koulutusalan lakia ja muuta Norges Lov -kokoelmaan otettua koulutus-säädöstä — saisi täyden merkityksensä vasta luettuna yhdessä peruslain kanssa.

Koulutusjärjestelmän kokonaisuuteen liittyy myös ajatus, jonka mukaan tutkintojen järjestelmää tulisi kehittää siten, että nykyisen koulutuksen muodolliset tutkinnot eivät olisi ainoita merkityksellisiä todisteita koulutuksesta. Opintosuoritukset olisi voitava dokumentoida ja lukea hyväksi entistä monipuolisemmin. Tämentäpäisiä ehdotuksia on tehty parin vuoden takaisessa mietinnössä (Utredning 1985), ja vuoden 1986 raportissa niihin viitataan kannattaen.

Norjan opetusministeriö on pyytänyt elinikäistä oppimista koskevasta raportista runsaasti lausuntoja, ja ne saataaneen kevään 1987 aikana. Oslon pohjoismainen kokous antoi norjalaisille tuntuman siitä, että kehittämissä ollaan oikeilla jäljillä: vastaanotto oli varsin myönteinen. Tuntumaa ja varmuuttakin tarvitaan, sillä tarkoituksena on valmistella suurkäräjiä varten elinikäistä oppimista koske-

va hallituksen selonteko ja ryhtyä myös käytännön toteuttamistoimiin. Kurottumista aikuiskasvatuksen ulkopuolelle saattaa haitata esimerkiksi se, että Norjassa ei enää muutama vuoteen ole ollut opetusministeriön yhteistä suunnitteluyksikköä; aikuiskasvatuosasto sen sijaan on suurehko ja jakautunut useihin toimistoihin.

Suomi

Suomi on joka tapauksessa tässä käsiteltävistä maista se, jossa elinikäinen oppiminen on haluttu määrätietoisimmin tulkita koko koulutusjärjestelmän kysymykseksi. Meilläkin on tosin lähdetty liikkeelle aikuiskoulutuksesta. Tärkeänä kiintopisteenä on valtioneuvoston vuonna 1978 aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja kehittämisperiaatteista tekemä päätös, jonka mukaan Suomen koulutusjärjestelmää kehitettäessä sovelletaan jatkuvan koulutuksen periaatetta.

Periaatteen ulottuvuuksien selvittämiseksi ja konkretisoimiseksi opetusministeriö asetti aluksi toimikunnan ja sittemmin projektiryhmän. Mietinnöissään nämä elimet ehdottivat toimia, joiden avulla voitaisiin poistaa koulutuksen turhat kertautumiset ja umpikujat ja saattaa koulutusjärjestelmä koskemaan ja tukemaan kaikkea oppimista (Toimikunta 1983, Projektiryhmä 1986). Sivistyspoliittinen ministeriryhmä käsiteli syksyllä 1986 mietintöihin ja niistä saatuihin lausuntoihin perustuvan aineiston valossa mahdollisuuksia tehdä jatkuvan koulutuksen toteuttamista koskeva valtioneuvoston päätös. Ministeriryhmä arvioi parhaaksi vaihtoehdoksi, että opetusministeriö ryhtyisi valmistelemaan hallituksen koulutuspoliittista selontekoa, jonka keskeisenä lähtökohtana olisi jatkuvan koulutuksen periaatteen toteuttaminen. Valmistelutyöryhmä asetettiin 22.12.1986, ja jatkuvan koulutuksen rinnalla toimeksiannossa korostettiin kokonaisuutena: "Keskeisenä pidetään jatkuvan koulutuksen toteuttamista ja samalla koulutusjärjestelmän osien entistä parempaa niveltämistä."

Osviittoja

Mitä voisimme oppia pohjoismaisista hankkeista ja ajatuksista? Mitä niissä olisi sellaista, jota voitaisiin ottaa varteen suomalaista koulutusta ja koulutuspolitiikkaa kehitettäessä? Ja — kun näyttää siltä että elinikäisestä oppimisesta ja jatkuvasta koulutuksesta puhuttaessa puhutaan suurelta osin aikuiskoulutuksesta — millaisia osviittoja voisi olla saatavissa aikuiskoulutuspolitiikan tarpeisiin?

Tärkeimpiä tekijöitä voitaisiin koota seuraavalla tavalla:

Ruotsista	tasa-arvon korostaminen kehittämisrahastot
Tanskasta	hajautus
Norjasta	aikuisten osallistuminen aikuisten aikuisuus opintotuki onko nykyisin jo varaa jakoit- taiskoulutukseen? "peruslaki"
Omasta takaa	koulutusjärjestelmän kokonai- suus

Tasa-arvo

Tasa-arvokysymysten korostaminen on Suomessakin aiheellista, koska koulutukseen valitumisen tärkein suuntaava tekijä näyttää yhä vielä olevan sosiaalinen tausta. Sukupuolten välinen koulutustasa-arvo on meillä suhteellisen pitkällä, mutta esimerkiksi keskiasteen ammatillinen koulutus on erittäin suuressa määrin osittunut sukupuolen mukaan (vaikka tämän koulutuksen kokonaisuus on jakautunut sukupuolten kesken miltei täsmälleen tasan), ja vapaan sivistystyön opintoja harrastavat ennen kaikkea naiset. Henkilöstökoulutuksen mahdollisuudet ovat toistaiseksi painottuneet siten, että hierarkiassa ylimpiin kerroksiin kuuluvat ovat voineet osallistua koulutukseen aivan toisessa määrin kuin alimpiin kuuluvat. Luettelo voisi jatkua. Usein on huomautettu, että tämäntapaisten tilanteiden korjaaminen ei käytännössä onnistu. Mutta kun vaikkapa ruotsalaisissa seurantatutkimuksissa on todettu että eriarvoisuuksia ei ole saatu poistetuksi tai ne ovat muuntuneet uudenlaisiksi, ei ole tarkoitettu että ponnisteluita olisi luovuttava. Tämä tulisi ottaa toiminnan linjaksi Suomessakin.

Erityisesti aikuiskoulutukseen näitä seikkoja voitaneen lähteä sisällyttämään muun muassa valtioneuvoston 5.3.1987 tekemän, potentiaaliselta merkitykseltään viime vuosikymmenten huomattavimpiin kuuluvan aikuiskoulutus päätöksen (Valtioneuvosto 1987 a) pohjalta. Päätöksessä määritetään periaatteet, joita noudatetaan suunniteltaessa ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistamista, ja se koskee sekä koulutuksen järjestämistä että toimeentuloturva. Julkisen sektorin lisäksi selkeää rahoitusvastuuta osoitetaan yksityiselle sektorille. Yksityisen sektorin rooli ja rahoitusvastuu korostuu erityisesti henkilöstökoulutuksessa. Julkisen sektorin ylläpitämät oppilaitokset ja korkeakoulut tulevat edelleen aktiivisesti osallistumaan henkilöstökoulutuksen järjestämiseen, mutta vastuu tämän koulutuksen rahoittamisesta osoitetaan työnantajalle.

Rahastointi

Rahoituspäätöksen ei varmaan ole tarkoitettu olevan ristiriidassa asetelman muidenkaan tekijöiden kanssa. Koulutusrahastokysymyksistä ei Suomessa toistaiseksi ole virallista kantaa. Päätökseen liittyvässä perustelumuistiossa viitataan kuitenkin myönteisessä sävyssä tarpeeseen luoda koulutusrahastojärjestelmä. Asiaa on selvitelty sekä työmarkkinajärjestöissä että muun muassa komiteatyönä, ja jatkuva selvittelyä luvataan myös uuden hallituksen ohjelmassa: "Koulutuksen kehittämiseksi selvitetään yritysten sisäisten ja välisten rahoitusjärjestelmien toteuttamista" (Hallitus 1987). Nyt olisi aika käydä tosimitelinen keskustelu siitä, millainen ratkaisu sopisi Suomeen.

Hajautus

Entä hajautus, Tanskan aate? Yleisimmän tason virallinen linja on Suomessakin selvä: "hallinnon rakennetta ja toimintaa kehitetään hallinnonaloittain siten, että hallinnollinen ratkaisuvalta annetaan asteellisesti alimmalle viranomaiselle, jolla on riittävät edellytykset toimivallan käyttämiseen asianmukaisella tavalla", todetaan valtioneuvoston 29.1.1987 tekemässä hallinnon hajauttamista koskevassa päätöksessä (Valtioneuvosto 1987 b). Taustat ja ajatusperinteet ovat tällä alalla laajat ja pitkät, mutta tulokset eivät ole kiistattomia. On selvää ja todettu monesti, että esimerkiksi nykyisten koulutusalan keskusvirastojen lakkauttaminen tai vähemminkin mullistava uudistaminen on ongelmallinen asia. Vaikeudet ovat myös periaatteellisia. Hyvinvointivaltioideologiaan kuuluva alueellisen tasa-arvon tavoite ei välttämättä, virallisista puheista riippumatta, yhdisty aivan luontevasti hajautusajatuksiin. Jos yleinen sääntelyjärjestelmä puuttuu tai puretaan, saattaa syntyä palveluihin liittyvää alueellista eriarvoisuutta tai ainakin epätasaisuutta. Näihin ongelmiin on kiinnitetty huomiota muun muassa hyvinvointivaltion norjalaista mallia tutkittaessa (Kuhnle 1980).

Aikuisuus

Asetelman norjalaisopeista liittyvät kiinteimmin toisiinsa aikuisten osallistuminen ja aikuisuus sekä opintotuki. Näiden ulottuvuuksien pohdinta on tuttua Suomessakin, mutta edelleenkehittely on varmasti tarpeen. Eräissä meikäläisissä aikuiskoulutuskokeiluissa on sängen selvästi voitu havaita, että jos aikuisia opetetaan ja kohdellaan kuin vajavaltaisia, tulokset jäävät huonoiksi. Aikuiset ovat itsenäisiä ja itsenäisinä kohdeltavia ihmisiä. Koska heidän on voitava myös elää, ei riitä että tarjolla on koulutusjärjestelmä organisaatioineen: on voitava myös osallistua koulutukseen vailla kohtuuttomia uhrauksia. Siksi opintotuki- ja opintososiaalisten seikkojen

hoitaminen on äärimmäisen tärkeää ja tulisi ulottaa selkeästi muuallekin kuin työllisyyskoulutuksen piiriin. Jonkinlaisena hyvän tien alkuna voidaan pitää opintotukilain muutosta, joka tulee voimaan heinäkuun alussa 1987 (Laki 1987). Esimerkiksi lyhytkestoisen koulutuksen pulmia muutos ei poista. Olisiko toivo siis pantava valtioneuvoston maaliskuiseen päätökseen? Entä hallitusohjelmaan? Se lupaa, että aikuisten opintotuen kehittämistä selvitetään (Hallitus 1987).

Jaksoittaiskoulutus

OECD:n suositteleman jaksoittaiskoulutuksen ajatuksia ei Suomessa haluttu 1970-luvulla ryhtyä ajamaan ainakaan keskeisenä koulutusstrategiana, koska tärkeimpänä pidettiin lapsuus- ja nuoruusiän koulutusta koskevien uudistusten toteuttamista. Nykyisin nämä uudistukset ovat varhaiskasvatukseen liittyviä eikä lukuun ottamatta toteutuneet varsin pitkälle, ja saattaisi olla aika tarkistaa näkemyksiä. Peruskoulutus on taattava kaikille eikä sitä pidä siirtää aikuisikään, mutta aukot on paikattava ja jatkuvan koulutuksen tarpeet tunnistettava sikäläkin, että työn ja koulutuksen vuorottelu muuttuu todellisuudeksi. Jos vertailutilastot pitävät suunnilleenkaan paikkansa, Suomi on neljästä tässä käsitellystä Pohjoismaasta ainoa, jonka julkiset koulutusmenot ovat 1980-luvun alkuvuosina olleet bruttokansantuoteosuuksin mitattuina pienemmät kuin 70-luvun alkuvuosina (vaikka absoluuttinen panostus on tietenkin lisääntynyt huomattavasti). Varaa on, jos tahtoa riittää.

Peruslaki

"Peruslaki" on ajatuksena haastava kysymys. Meillä on jo pitkäkö kokemus koulutusalan kehys- tai puitelaeista, niin korkeakoululaitosta kuin keskiasteen koulutustakin koskevista. Miksi ei astuttaisi selkeää askelta eteenpäin ja valmisteltaisi lainsäädäntöä, jonka alana olisi koko koulutus ja koulutuspolitiikka? Vai onko puheiden koulutuksen ratkaisevasta merkityksestä yksilölle ja kansakunnalle jäätävä vain puheiksi?

Koulutusjärjestelmän kokonaisuus

Lähtökohtia voisi tarjota se, että olemme tavallaan jo pitemmällä kuin asian esiin nostanut Norja: suomalainen jatkuvan koulutuksen suunnitteluhan on nimenomaan koko koulutusjärjestelmää koskevaa suunnittelua. Tätä painotusta olisi kehiteltävä ja hyödynnettävä.

Millaista koulutuspolitiikan siis tulisi olla? Sen tulisi olla hyvin perusteltua koulutustarpeen ja -tarjonnan politiikkaa. Mutta sen tulisi olla myös osallistumisen politiikkaa. Edellytykset olisi taattava sekä taloudellisesti että säännöksiä riittävästi uusimalla.

Kirjallisuus

Ruotsi

- Abrahamsson K. 1986. Adult Participation in Swedish Higher Education. A Study of Organizational Structure, Educational Design and Current Policies. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Abrahamsson K. & Rubenson K. (red.) 1986. Den "nya" utbildningsklyftan — 90-talets utmaning. En bok om vuxenutbildningsreformer, kunskaper och jämlikhet. Stockholm: Liber.
- Broady D. (red.) 1986. Professionaliseringsfällan — Vuxenutbildning. Arbetsdelning. Yrkeskunnande. En bok från Forum för vuxenutbildningsdebatt. Stockholm: Carlssons.
- Edström Ö. 1986. Henkilöstökoulutus — Ruotsin aikuiskasvatuksen uusi painopistealue. Aikuiskasvatus 6, 4, 198—199.
- Lag 1984. Vuxenutbildningslag. Svensk författningssamling 1984: 1118. Stockholm: Liber.
- Olofsson L.-E. & Rubenson K. 1986. 1970-talets vuxenutbildningsreformer. Reflexioner kring strategier och utfall. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Institutionen för pedagogik. Rapport 9/85.

Tanska

- Balle-Petersen M., Hansen B. K., Jacobsen K. M. & Wahlgren B. 1986. At overskride grænser. Første melding om den landsdækkende erfaringsindsamling fra folkeoplysningens udviklingsarbejde under 10 punkts programmet. København: Udviklingscenter for folkeoplysning og vokseundervisning.
- Danmark 1982. Jakso Danmark teoksessa Engelhardt J. (red.): Voksenundervisningen i Norden, 55—103. København: Nordisk Ministerråd.
- Folketinget 1984. Folketingsbeslutning om et 10 punkts program for voksenundervisning og folkeoplysning. Folketingstidende 1983—84 (2. samling). Tillæg C. København 1985: J. H. Schultz.
- Udviklingscenter 1986—87. Nyhedsbrev fra Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning. Nr. 1 (marts 1986) — nr. 5 (marts 1987).

Norja

- Kuhnle S. 1980. National Equality and Local Decision-making: Values in Conflict in the Development of the Norwegian Welfare State. Acta Sociologica 23, 2—3, 97—111.
- Lov 1976. Lov om voksenopplæring. Norsk Lovtidend 1976: 35. Oslo: Statsministerens kontor.
- Utredding 1985. Dokumentasjon av kunnskaper og ferdigheter. En utredning om voksnes rett till dokumentasjon i samsvar med lov om voksenopplæring § 3. Norges offentlige utredninger 1985: 26. Oslo - Bergen - Stavanger - Tromsø: Universitetsforlaget.
- Utredding 1986. Livslang læring. Norges offentlige utredninger 1986: 23. Oslo - Bergen - Stavanger - Tromsø: Universitetsforlaget. — Mietintöä koskevia, Pohjoismaiden ministerineuvoston Oslosa 11.—12.2.1987 järjestämää arviointiseminaaria varten laadittuja raportteja: Abrahamsson K.: Livslang læring (NOU 1986: 23) — en kommentar från svensk horisont. Haavio M.: Elinikäinen oppiminen norjalaiseen tapaan. Ret till uddannelse - også for voksne? (tanskalainen raportti, tekijää ei ilmoitettu).

- Vettenranta S. 1984. Laki ei takaa tasa-arvoa — Norjan aikuiskasvatustilain vaikutuksia. Aikuiskasvatus 1984, 4, 2, 90—93.

Suomi

- Hallitus 1987. Pääministeri Harri Holkerin hallituksen ohjelma. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Laki 1987. Laki opintotukilain muuttamisesta. Suomen säädöskokoelma 1987: 95. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Projektiyhmä 1986. Jatkuvan koulutuksen projektiyhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistoita 1986: 1. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Toimikunta 1983. Jatkuvan koulutuksen toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1983: 62. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Valtioneuvosto 1987 a. Valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista. Valtioneuvoston yleinen istunto 5.3.1987, pöytäkirjan liite.
- Valtioneuvosto 1987 b. Valtioneuvoston päätös hallinnon hajauttamisesta. Valtiovarainministeriön kirjeessä valtioneuvoston kanslialle ja ministeriöille 29.1.1987 n:o J 72/22/87.

Liite

TANSKAN KANSANKÄRÄJIEN PÄÄTÖS AIKUISOPETUSTA JA KANSANSIVISTYSTÄ KOSKEVASTA 10 KOHDAN OHJELMASTA Hyväksytyt toukokuun 30. päivänä 1984

Kansankäräjät kehottaa hallitusta ryhtymään toimiin, joiden avulla voidaan kehittää aikuiskoulutuksen ja kansansivistystyön edellytyksiä sekä lisätä aikuisten mahdollisuuksia osallistua näihin toimintoihin.

Lähtökohtina pidetään seuraavia periaatteita:

1. Aikuiskoulutusta ja kansansivistystyötä kehitetään hajautetun mallin mukaan siten, että osallistujilla, opettajilla ja toiminnan järjestelyistä huolehtivilla on pitkäälle ulottuva vapaus päättää sisällöstä ja muodoista.

Julkisen valta takaa aikuisväestölle laajan opettajajoukon, jossa mukana ovat sekä kansansivistystyötä että yleissivistävää ja ammatillista aikuiskoulutusta, ja tukee taloudellisesti aikuisten osallistumista näihin toimintoihin.

2. Kansansivistystyötä ja kansanopistoa koskevat kehittämisen painopisteet valitaan noudattaen suurinta mahdollista itsenäisyyttä suhteessa julkiseen valtaan.

3. Erilliskursseina annettavaa yleissivistävää opetusta (yhdeksättä ja kymmenettä luokkaa vastaava opetus sekä ylioppilastutkintoa korvaavaan, erityisesti aikuisille suunniteltuun tutkintoon johtava kaksivuotinen koulutus) kehitetään varsinaiseksi aikuiskoulutukseksi, joka ei ole sidoksissa kansakoulun eikä lukion opetussuunnitelmiin, kokeisiin ja tutkimuksiin.

Aikuiskasvatuksen kokeilutoiminnan peruspiirteet v. 1983—86

Pantzar, Eero 1987. *Aikuiskasvatuksen kokeilutoiminnan peruspiirteet v. 1983—86. Aikuiskasvatus 7, 1—2, 9—12.* — Käytännön aikuiskasvatusta ja tieteellistä tutkimusta täydentävää kokeilutoimintaa on maassamme harjoitettu järjestelmällisesti jo kymmenisen vuotta. Kokeilutoiminnan laajentuminen on tapahtunut erityisesti ammatillisen aikuiskasvatuksen alueella. Kokeilutoiminnan tärkeimpiä kysymyksiä ovat nyt sen laatu ja tulosten sovellettavuus. Artikkelissa käsitellään neljän viime vuoden aikana maassamme toteutettuja kokeiluprojekteja.

Aikuiskasvatuksen alueella tieteellisen tutkimuksen ja käytännön väliin sijoittuva tavoitteellinen kokeilutoiminta on alkanut Suomessa 1970-luvulla. Virallisena avauksena voi pitää kansalais- ja työväenopistojen valtionapua koskevan lain (Ask 1975) muutosta, joka mahdollisti opistoille erityisvaltionavun valtakunnallisesti merkittäviin kokeiluihin. Kokeilutoiminta oli koko viime vuosikymmenen merkittävimmillään juuri kansalais- ja työväenopistoissa tehtyä. Vasta 1980-luvulla on havaittavissa kokeilutoiminnan määrällistä ja laadullista laajenemista. Erityisen merkittävänä on pidettävä ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilujen aloittamista. (Pantzar 1986a, 5). Huomiotta ei ole syytä jättää myöskään alueellista kokeilu- ja kehittämistyötä, jota ovat tehneet

erityisesti lääninhallitusten kouluosastot. (Pantzar 1983). Kansalais- ja työväenopistojen, ammatillisen aikuiskoulutuksen ja alueellisen kokeilutoiminnan lisäksi viime vuosina on harjoitettu jonkin verran ja satunnaisemmin muutakin kokeilutoimintaa. Rohkeaa ei liene olettaa, että osa pienimuotoisimmista paikallisista ja organisaatioiden sisäisestä kokeiluista jää julkisuuden ulkopuolelle. Vaikka kokeilutoiminnan kokonaisuudesta ei olekaan mahdollista saada täysin tarkkaa kuvaa, on kaikinpuolinen laajeneminen kuitenkin selvästi nähtävissä. Tästä eteenpäin laajuutta tärkeämpi arvioinnin kohde kokeilutoiminnassa onkin sen tehtävät ja taso. On siis aiheellista kysyä, miksi kokeiluja tehdään ja mihin niistä saadut tulokset kelpaavat.

4. Julkisen vallan vaikutuspiirissä olevaa ammatillista aikuisopetusta lisätään, lavennetaan ja muokataan joustavammaksi.

5. Julkista tukea jaettaessa asetetaan etusijalle opetus- ja kansansivistystoiminta, joka on tarkoitettu yhteiskunnan laajasta koulutustarjonnasta heikosti osallisiksi päässeille aikuisille.

6. Osallistumisen taloudellisia ja työhön liittyviä edellytyksiä parannetaan mm. perustamalla koulutusrahasto. Aikuisopintotukea jaettaessa pidetään lähtökohtana, että yksilö voi vapaasti valita osallistumisensa kansansivistystyön moniin toimintamuotoihin, näihin luettuna kansanopisto, yleissivistävään aikuisopetukseen ja ammatilliseen aikuisopetukseen. Tukea jaettaessa kiinnitetään erityistä huomiota kohdassa 5 mainittuihin ryhmiin.

7. Mahdollisuus koulutusvapaisiin, joka jo nykyisin on eräiden ryhmien käytettävissä, laajennetaan asteittain koskemaan kaikkia työntekijöitä sekä itsenäisiä ammatinharjoittajia, varsinkin pienyrittäjiä.

8. Kokeilu- ja kehitystyötä tehostetaan pitäen silmällä nykyisten järjestelyjen uudistamista sekä täysin uusien muotojen kehittämistä.

9. On taattava, että aikuisopetuksen ja kansansivistyksen opettajilla on erityisalatietyksen lisäksi kokemusta niistä työtehtävistä ja siitä arkipäivästä, josta osanottajat tulevat, ja että nimityksissä painotetaan pikemmin tosiasiallisia ammatillisia ja pedagogisia edellytyksiä kuin muodollista pätevyyttä.

10. Aikuisilla tulee olla oikeus todellisten tietojensa ja taitojensa dokumentointiin ja hyväksi lukemiseen riippumatta siitä, miten ne on hankittu.

Kokeilutoiminnan lähtökohdista, tasosta ja asemasta

Kokeilujen lähtökohta voi olla aikuiskasvatusta koskevien tieteellisten tutkimustulosten käytäntöön soveltuvuuden testaaminen. Yhtä hyvin kokeilut voivat käynnistyä kokemuksen ja käytännön havaintojen pohjalta syntyneistä ideoista. Onpa kokeilun lähtökohta mikä tahansa ne joka tapauksessa pyrkivät tuottamaan järjestelmällisesti kontrolloituja kokemuksia aikuisopetuskäytännön kehittämiseksi. Aikuiskasvatusta laajasti ajatellen vaatimusta kokeilutulosten laajasta soveltamismahdollisuudesta on pidettävä oikeutettuna. Siihenhän juuri asetuksen mukaan pyritään esim. kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnalla.

Huolella toteutettu kokeilutoiminta voidaan nähdä tutkimuksen oheistoimintana, sen jatkeena aikuiskasvatuskäytäntöään päin. (Pantzar 1986a).

Kokeilutoiminnan tutkimusta tukevista luonteesta on syytä todeta, että suurelta osalta kokeilutoiminta ei näytä saavuttaneen vielä sellaista kurinalaisuutta, jonka perusteella se voidaan rinnastaa varsinaiseen tieteelliseen tutkimukseen. (vrt. Pantzar 1985, 26).

Käytäntöä välittömästi palvelevaa kokeilutoimintaa on harjoitettu muissa Pohjoismaissa Suomea aktiivisemmin (ks. Nye veier 1977 ja Nye veje 1983). Eron taustalla on nähtävissä ainakin aikuiskasvatuksen tiedeluonnetta koskevat erilaiset käsitykset. Myös kokeilutoimintaan käytettävissä olleiden resurssien välillä on maiden välillä huomattavia eroja. Pohjoismaisen kokeilutoiminnan kokemus ja tulokset ovat luonnollisestikin suomalaisten käytettävissä. Se merkitsee muun muassa sitä, ettei meillä ole tarvetta kaikkien esiin tulevien kokeiluideoiden toteuttamiseen.

Kansallinen ja pohjoismainen kokemus on myös todistanut, että aikuiskasvatuksen kokonaiskehittäminen ei riipu kokeilun ja tieteellisen tutkimuksen suhteesta tai niiden tasosta. Kokeilutoiminnan harjoittamista ei pidä nähdä kuitenkaan itseisarvona. Sille niin kuin tieteelliselle tutkimuksellekin on oltava mielekäs paikka ja tehtävä aikuiskasvatuskokonaisuudessa. (vrt. Pantzar 1986b). Ainakin ns. julkista kokeilutoimintaa on vietävä eteenpäin tietäen kokeilujen suhde ympäristöönsä. Luonnollisin paikka kokeilulle on tutkimuksen ja käytännön opetuksen välissä. Se tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että opetusta koskevia, tieteellisen tutkimuksen tuloksia kokeillaan ja sovelletaan kontrolloiduissa olosuhteissa ennen niiden laajaa käyttöönottoa.

Onko vain tieteellisestä tutkimuksesta johdetun kokeilun tuloksilla arvoa? Vai voiko ar-

kihavaintojen rikastamat käytännössä syntyneet ideat tuottaa myös kokeiluja, joiden tuloksilla on laajempia sovellutusmahdollisuuksia? Tällaisia kysymyksiä tulee jatkuvasti esiin ja niihin on vaikea löytää ehdottomia vastauksia. Ongelmana kokeilutoiminnassa on tullut kaiken aikaa esiin tutkimusyksiköiden, hallinnon ja aikuiskasvatuksen kentän arat, tieteellisen pätevyuden arviointioikeuteen liittyvät suhteet. Kokeilutoiminnan kannalta sellaiseen on toisarvoista se, mikä taho arvioi sen pätevyuden. Kokeilujen tason nostaminen edellyttää kuitenkin laajapohjaista yhteistyötä.

Viime vuosien kokeilujen arviointia

Viime vuosina toteutettua kokeilutoimintaa koskevat tiedot ovat peräisin käynnissä olevasta pohjoismaisesta aikuiskasvatuksen tutkimus- ja kokeilutoiminnan informaatio- ja dokumentaatioprojektista. Projektin kohteena ovat vv. 1983—86 toteutetut tai käynnistyneet tutkimukset ja kokeilut. Tässä artikkelissa tehtävässä yhteenvetossa on aineistona 36 suomalaista kokeilua.

Kokeilutoiminnalle asetetut tavoitteet vaihtelevat kokeilukentän mukaan. Kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnan lähtökohdana on laki (Ask 1975) ja kouluhallituksen eri vuosina antamat, kokeilun painopistealueita koskevat hallinnolliset ohjeet. Ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilutoimintaa ohjaa ammattikasvatushallitus (OPS-tiedote 1986). Muun kokeilutoiminnan voi katsoa olevan kokeilun toteuttajan omaehtoista ja itse säätelemää toimintaa.

Kokeilujen peruspiirteiden tarkastelu on aiheellista aloittaa vanhimmalta kokeilualueelta, **kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnasta**, jota kokonaisuudessaan on hajoitettu yli kymmenen vuotta. Pitäisikö oikeastaan pohdiskella, mitä valtakunnallisesti merkittävää on tuotettu. Perusteellisen analyysin puuttuessa pohdiskelu on kuitenkin korvattava olettamuksella siitä, että myös merkittäviä tuloksia on saatu, mutta niiden laajempi soveltaminen näyttää jääneen vähiin. Kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnan viime vuosien yksi ongelmia tuottava piirre näyttää olevan tasokkaiden kokeilusunnitelmien vähälukuisuus, mikä on johtanut laadullisesti heterogeeniseen kokeilutoimintaan. Hyvien kokeilujen lisäksi on vuosittain käynnissä liikaa lähtökohdiltaan heikkoja kokeiluja.

Opistokokeilujen teemat ovat aivan viime vuosiin saakka olleet enimmäkseen didaktisia. Nyt tarkastelun kohteena olevalla ajanjaksolla on tapahtunut kuitenkin selvä muutos. Kokei-

lujen tiedonalapainotteisuutta ovat nostaneet mm. erilaiset tietotekniikkaa aikuisille -kokeilut (vrt. Pantzar 1986a, 5).

Kokeilujen tieteellinen seuranta on viime vuosina ollut vaihtelevaa. Kokeilujen tuloksellisuuden takeeksi kokeiluihin tulisi sisällyttää aina tutkimuksellista tai muuta tieteellisesti pätevää seurantaa. Kokeilujen merkittävyydelle ja sovellettavuudelle suureksi riskiksi näyttää jo aikaisemmin muodostuneen vetäytymisen organisaation sisäiseen toimintaan.

Kokeilusuunnitelmien yhteydessä on yleensä arvioitu kokeilun tulosten mahdolliset käyttäjät, mikä on nähtävä yhtenä suunnitelmallisuuden merkinä. Kokeilujen mahdollisesti merkittävien tulosten laaja-alainen käyttö ei tule taatuksi kuitenkaan vain käyttäjäryhmiä nimeämällä. Uusimmissakin kokeiluissa näytävät konkreettiset toimenpiteet tutkimustulosten tunnetuksi tekemiseksi liian vaatimattomilta. Kokeiluraportin lisäksi olisi oltava käytettävissä muita keinoja tulosten julkistamiseksi.

Tällä vuosikymmenellä laajentuneen kokeilutoiminnan (Pantzar 1986b, 14) merkittävien sisältö on **ammattillisen aikuiskoulutuksen kokeiluohjelman** käynnistyminen (OPS-tiedote 1985).

Ensimmäisinä käynnistettyjen kokeilujen yleisten tavoitteiden mainitaan olevan ammatillisen aikuiskoulutuksen toimikuntien (Kom. miet. 1983a ja 1983b) esitysten käytäntöön soveltaminen. (OPS-tiedote 1985).

Ammattillisen aikuiskoulutuksen kokeilut kattavat sisällöllisesti laajan alueen. Kokeilut ovat pääasiallisesti eri ammatteihin valmistavien koulutusohjelmien aikuissovellusten ensikertaisia käyttöönottoja. Pääpaino onkin kokeiltavien koulutusohjelmien yleisen tarkoituksenmukaisuuden arvioimisessa. Ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilujen joukossa on myös sellaisia, joissa on muita kokeiluja painottuneempi didaktinen perspektiivi. Kokonaisuudessaan kokeilut näyttävät suunnitelmiansa perusteella tavoitteiltaan homogeeniselta joukolta.

Tieteelliseen tutkimukseen perustuvan seurannan puuttuminen on myös yhteinen piirre. Hallinnollispainotteinen ohjaus ja seuranta sen sijaan on hyvin järjestetty.

Ammattillisen aikuiskoulutuksen kokeilujen tulosten soveltaminen laaja-alaisesti perustuu kokeilutoiminnan yleistavoitteisiin raportoinnista ja tarvittavasta säädösten kehittämisestä. (Emt.).

Muu kokeilutoiminta ei muodosta selväpiirteistä yhtenäistä kokonaisuutta. Oikeastaan vain kouluhallinnon alueellisella kokeilutoiminnalla on yhtenäinen tausta.

Muun kokeilutoiminnan vähäisyys sellaiseen pönkittää koko kokeilutoiminnasta saatua keskushallintojohtoista kuvaa. (vrt. Pant-

zar 1986c, 122—123).

Alueellinen kokeilutoiminta on kehittynyt jatkuvasti yhä monipuolisemmin aikuiskasvatuksen eri ongelmia kohdealueellaan arvioksi ja ratkovaksi toiminnaksi. Toiminnan laadulliseen kehittymiseen on sisällytetty jatkuvasti lisääntyvä yhteistyö korkeakoulujen kanssa.

Aikuiskasvatuksen kentän itse käynnistämisen kokeilutoiminnan arviointi on tehtävä varovasti, koska käytettävissä olevien kokeiluprojektien kuvausten edustavuudesta ei voi olla ehdottoman varma. Laajemmat projektit on saatu helpoimmin esiin. Ne ovat yleensä kokeilua suorittavan laitoksen tai organisaation koulutus- ja opetustoiminnan kehittämistarpeisiin tarkoin rajattuja. Kaiken kaikkiaan nämä projektit vaikuttavat hyväntahtoisilta. Huolimatta kokeilujen tavoitteiden organisaatiosidonnaisuudesta on toivottavaa, että tuloksia koskevia tietoja saadaan levitettyksi riittävän laajalle.

Kuinka paljon aikuiskasvatuksen kentällä tehdään pienimuotoista, ns. ruohonjuuritason kokeilua, jää toistaiseksi arvoitukseksi. Ruohonjuuritasolla tehtäviä kokeiluja voi arvostella ankarastikin. Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että kentän aktiivisuus on voimavara, joka on käytettävissä myös kehittyneempien kokeilutoiminnan muotoihin. (vrt. Isohookana-Asunmaa 1986, 146)

Arvioitaessa aikuiskasvatuksen alueen **kokeilutoimintaa** viime vuosilta **kokonaisuutena** on ensimmäisenä mainittava sisällöllinen laajentuminen. Toinen merkittävä piirre on julkisen hallinnon vahva rooli kokeilutoiminnan eri sektoreilla. Perustellusti voi myös sanoa, että viime vuosien kokeilutoiminnassa ei näytä tapahtuneen sellaista tieteellisen kontrollin lisääntymistä, jota toiminnan laajeneminen ja resurssien kasvu antaisi aiheen odottaa. Vielä voi todeta, että kokeiluja ja niiden tuloksia koskevaa tietoa on tarpeettoman vaikea saavuttaa. Vaikuttaa siltä, että kokeilutoiminnan laajeneminen merkitsee sen potentiaalisen merkityksen lisääntymistä. Todellinen merkityksen lisääntyminen edellyttää koko kokeilutoiminnan kehittämistä.

Kokeilutoimintaa kehittämään

Pyrittäessä kehittämään käytännön aikuiskasvatustoimintaa on kokeilutoiminnalla merkittävä paikkansa tieteellisen tutkimuksen jatkeena. Siksi kokeilutoiminnan on kyettävä vastaamaan sille tarjotun aseman tuomiin haasteisiin. Uusinta kokeilutoimintaa koskevan kartoituksen antamien viitteiden perusteella voi tehdä monia kehittämis ehdotuksia:

1) Julkisen hallinnon alaisen kokeilutoiminnan kokonaiskoordinaatiota pitää lisätä. Käytännössä se merkitsee ennen kaikkea kouluhallituksen ja ammattikasvatushallituksen alaisten kokeilujen yhtäaikaista käsittelyä. Millään perusteella vapaan sivistystyön ja ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittäminen eivät voi olla niin totaalisesti erillään, ettei niillä olisi joitakin samoja pyrkimyksiä. Näiden pyrkimysten kannalta on tärkeää etsiä tulevaisuudessa kokeilujen samansuuntaiset sisällöt päällekkäisen toiminnan ehkäisemiseksi. Siinä on myös kysymys resurssien tarkoituksenmukaisen käytön tavoitteesta. Koordinoidumpi suunnittelu johtaisi myös aikuiskasvatuskäytännön kannalta tärkeiden kokeiluaukkojen löytymiseen nykyistä paremmin.

2) Tieteellistä otetta kokeilutoiminnassa tulee vahvistaa. Ensisijaisesti on kysymys korkeakoulujen osuuden lisäämisestä kokeilutoiminnassa. Yhteistyön puute on näkynyt erityisesti kokeilujen suunnitteluvaiheessa.

Tärkeää on myös taata kokeiluille riittävät resurssit, jotka luovat mahdollisuuden paneutua nykyistä tehokkaammin kokeilujen läpiviemiseen. Tieteellisen otteen lisääntymistä edistäisi todennäköisesti myös kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnan opistokohtaisuuden ehdottoman periaatteen purkaminen. Monet kokeilut ovat tavoitteiltaan ja asetelmiltaan sellaisia, että kokeilussa tulisi koota havaintoja pätevien tulosten takaamiseksi useista eri opistoista samanaikaisesti. Kokeilusuunnitelmat ovat melko ylimalkaisia ja niissä painottuvat liiaksi hallinnollis-organisatoriset yksityiskohdat. Suunnitelmia voisi kehittää sisällyttämällä niihin aina kokeilutulosten julkistamista ja soveltamista koskevat tavoitteet ja ehdotukset. (vrt. Alanen 1986, 111).

3) Aikuiskasvatuksen kentällä tapahtuvaa kokeilutoimintaa on pidettävä yllä ja tuettava. Kentän aktiivisuus vie aikuisopetusta useimmiten eteenpäin. Omaehtoista kokeilutoimintaa tulisi tukea ennen kaikkea lisäämällä mahdollisuuksia tarvittavan asiantuntija-avun saamiseksi. Sen sijaan pysyvää kokeiluorganisa-

tiota tai kiinteää taloudellista tukijärjestelmää ei tarvita. Kokeilujen omaehtoisuus ja vapaus säilyvät, kun niitä ei kahlehdita ulkopuolisilla ehdoilla.

Kokeilutoiminnan kehittämisessä tärkein vastuu lankeaa koko aikuiskasvatuksen valtakunnallisesta kehittämisestä huolehtiville tahoille. Lisäksi kehittyvän kokeilutoiminnan eri osapuolten välille kaivataan entistä ehompaa keskusteluyhteyttä ja käytännön yhteistyötä.

Lähteet

- Alanen A. 1986, Suomen aikuiskasvatustutkimuksen nykynäkymiä Aikuiskasvatus 3, 109—115
- Ask 1975, Laki kansalais- ja työväenopistojen valti-onavusta annetun lain muuttamisesta. No 1978/1975
- Isohookana-Asunmaa T. 1986, Tutkimus osana valtakunnallista kehittämistyötä. Aikuiskasvatus 3, 145—149
- Kom.miet. 1983a, Aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen toimikunnan mietintö. 1983:54. Helsinki
- Kom.miet. 1983b, Ammatillisen lisäkoulutuksen toimikunnan mietintö. 1983:55. Helsinki
- Nye veier 1977, Nye veier i voksenopplaeringen. NU B 41. København.
- Nye veje 1983, Nye veje i voksenundervisning og folkeopplysning. Nord: Stockholm.
- OPS-tiedote 1985, OPS-tiedote n:o 1. Ammattikasvatusthallitus, opetussuunnitelmatuomisto
- OPS-tiedote 1986, OPS-tiedote n:o 1. Ammattikasvatusthallitus, opetussuunnitelmatuomisto.
- Pantzar E. 1983, Alueellinen tutkimus- ja kehitystyö tehokasta. Savon Sanomat 24.6.1983
- Pantzar E. 1985, Aikuiskasvatustutkimus viidessä maassa. Tampereen yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 20.
- Pantzar E. 1986a, Katsaus suomalaiseen aikuiskasvatustutkimukseen 1980-luvulla. Tampere
- Pantzar E. 1986b, Tutkimuksen asema aikuiskasvatuksessa selkiytymätön. Aikuiskasvatus 1, 11—16
- Pantzar E. 1986c, Aikuiskasvatustutkimuksen kansainväliset kehitysnäkymät. Aikuiskasvatus 3, 121—126

Kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminta

Kansalais- ja työväenopistot ovat aikuisten vapaa-ajan oppilaitoksia, jotka palvelevat lähinnä paikallisia koulutustarpeita. Kansalais- ja työväenopistoja on kaikkiaan 278. Opistot toimivat maan kaikissa kunnissa, mikä on aikuiskoulutuksen alueella ainutlaatuisia maailmassa. Jokaisella opistolla on yhden tai useamman kunnan käsittävä toiminta-alue. Opetuspalvelut ulottuvat kaupunkilähiön ja kunnan kylätasolle. Siksi opistot ovat tavoittaneet suuremman opiskelijamäärän kuin mikään muu aikuisoppilaitosmuoto. Opiskelijoita on vuosittain yli 600 000.

Suurin osa kansalais- ja työväenopistoista on kuntien ja kuntainliittojen omistamia. Yksityisiä opistoja on vain 26.

Kansalais- ja työväenopistojen toimintaa säätelevät laki ja asetus kansalais- ja työväenopistojen valtionavusta. Valtio maksaa opistojen toiminnasta aiheutuviasta kustannuksista valtionosuutta noin 70 %. Lisäksi opistot voivat saada markkamääräistä valtionavustusta eri tarkoituksiin, vuodesta 1975 lähtien mm. kokeilutoimintaa varten.

Peruskoulukokeilu 1982—85

Yhdistetyn lähi- ja etäopetuksen kokeilu

A. PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

1. Järjestäjäorganisaatio

Kokeilu toteutettiin Laitilan-Pyhärannan kansalaisopistossa vuosina 1982—85. Opiston ylläpitäjinä ovat Laitilan ja Pyhärannan kunnat ja opiston toiminta-alue kattaa näiden kuntien alueen. Opiston päätoimipaikka sijaitsee Laitilassa ja Pyhärannassa on sivutoimipiste.

Opiston opiskelijamäärä on vuosittain noin 1500—1700.

2. Alue

Laitilan ja Pyhärannan kunnat sijaitsevat Turun ja Porin läänissä Turun kaupungin vaikutusalueella. Kuntien asukasmäärä on yhteensä noin 11200. Laitila on luonteeltaan ympäröivän maaseudun palvelukeskus. Kunnassa toimii päivälukio. Iltakouluja on parissa lähikaupungissa. Etäisyydet niihin ovat kuitenkin melko suuret.

B. TAVOITTEET

1. Päämäärät

Kokeilun tavoitteena oli löytää aikuisille soveltuva ja tehokas lähi- ja etäopetuksen yhdistämisen muoto peruskoulun oppimäärien opiskelussa ja suorittamisessa kansakoulun antamalta pohjalta.

Suomessa on vuosina 1969—77 toteutettu laajamittainen koulunuudistus, jolloin silloinen rinnakkaiskoulujärjestelmä (kansakoulu-oppikoulu) lakkautettiin ja koko ikäluokalle tarkoitetuksi oppivelvollisuuskouluksi tuli peruskoulu. Yleinen oppivelvollisuus piteni samalla kahdeksasta vuodesta yhdeksään vuoteen.

Vanhempien ja nuorempien ikäryhmien välille näin syntyvien pohjakoulutuksen erojen tasoittaminen on nähty yhdeksi keskeiseksi aikuiskoulutuksen tehtäväksi 1970- ja 1980-luvuilla. Eri keinoin on pyritty lisäämään aikuisten mahdollisuuksia opiskella peruskoulututkintoja. Lainsäädännöllä on mm. tehty kansanopistoille ja kansalais- ja työväenopistoille mahdolliseksi saada oikeus peruskoulun todistusten antamiseen opiskelijoilleen vuodesta 1981 lähtien.

Laitilan-Pyhärannan kansalaisopiston kokeilema opetusjärjestelymalli tarjoaa yhden vaihtoehdon peruskouluopetuksessa ja täydentäisi siten muita olemassa olevia opiskelumahdollisuuksia iltakouluissa, kansalais- ja työväenopistojen tavanomaisessa peruskoulun oppimäärien opetuksessa, kansanopistoissa ja kirjeopistoissa.

2. Tuotokset

Kokeilun päättyessä toukokuussa 1985 kaikkiaan 18 kansakoulupohjaista aikuista sai todistuksen peruskoulututkinnon suorittamisesta. Näiden lisäksi kolme muuta opiskelijaa oli suorittanut suurimman osan peruskoulun oppiaineista. Peruskoulututkinnon suorittaminen merkitsee mm. parantuneita jatko-opiskelumahdollisuuksia. Myöhemmin on osoittautunut, että kymmenen heistä on jatkanut edelleen lukiokurssien opiskelua. Noin kaksi kolmasosaa ei ollut harkinnut muita peruskoulun oppimäärän suorittamismahdollisuuksia kuin tätä kokeilua. Iltakoulua ja kirjeopiskelua muuttamat olivat harkinneet, mutta luopuneet ajatuksesta mm. matkojen pituuden tai opiskelun kalleuden takia. Siten kokeilun kautta tavoitettiin opiskelijoita, jotka muuten eivät olisi ryhtyneet peruskoulututkinnon suorittamiseen.

Kokeilun tuloksena voidaan myös muille peruskoulun opetusta järjestäville kansalais- ja työväenopistoille antaa ehdotuksia ja vihjeitä tarkoituksenmukaisista opetuksen järjestelyistä toiminnan toteuttamiseksi.

Paikallista hyötyä oli myös siitä, että kansalaisopiston ja paikallisen koulutoimen välillä syntyi yhteistyötä kokeilun kautta.

C. PROSESSI

1. Suunnittelu

Iltakouluissa on 1950-luvulta lähtien kokeiltu valtion tulo- ja menoarviossa olevan määrärahan turvin kirjeopetuksen ja iltakoulujen antamaa lähiopetuksen yhdistämistä yleissivistävien koulututkintojen suorittamisessa. Vuonna 1984 iltakoulujen lainsäädäntöä muutettiin siten, että tämä tuli mahdolliseksi myös normaalin toimintana. Tällöin opetusministeriössä syntyi ajatus samankaltaisen toiminnan kokeilemisestä toisentyypisessä aikuisoppilaitoksessa, kansalais- ja työväenopistossa. Koska Laitilan-Pyhärannan kansalaisopisto oli jo aiemmin ilmoittanut halukkuutensa aikuisopiskelumahdollisuuksia kehittävään kokeilutoimintaan, opetusministeriö ehdotti vuonna 1981 opistolle lähi- ja etäopetuksen kokeilun aloittamista seuraavana vuonna. Kouluhallitus hyväksyi kokeilun valtakunnalliseksi opetuskokeiluksi vuosina 1982—85 ja myönsi sitä varten kokeiluvaltionavustusta.

2. Menetelmät

Peruskoulun oppimäärien opetus toteutettiin kolmen lukuvuoden aikana yhdistämällä lähi- ja etäopetus.

Lähiopetuksella tarkoitetaan tavanomaista luokkaopetusta ja sitä täydentävää tukiopetusta. Etäopetuksella tarkoitetaan kotona kirjeopetusmateriaalin avulla tapahtuvaa opiskelua

ja harjoitustehtävien suorittamista.

Lähiopetus annettiin kahden viikon jaksoissa, joita seurasi kahden viikon etäopiskelujakso. Viimeisenä lukukautena kokeiltiin opiskelijoiden toivomuksesta yhden viikon jaksoja. Lähiopetusta oli viikossa kolmena iltana neljä tuntia illassa eli 12 tuntia viikossa.

Äidinkielen opetus toteutettiin kokonaisuudessaan ensimmäisenä vuonna, englannin opetus toteutettiin 1. ja 2. lukuvuonna, ruotsin 2. ja 3. lukuvuonna. Matematiikan opetus jaettiin tasaisesti kaikille kolmelle lukuvuodelle. Kemian, fysiikan sekä historiassa ja yhteiskuntaopissa opetus annettiin lyhyinä ja tiivistettyinä jaksoina. Maantieto ja biologia suoritettiin itseopiskeluna etäopiskelumateriaalin tukemana.

Etäopetusmateriaalina oli Kansanvalistusseuran Kirjeopiston kirjeelliseen opetukseen tarkoitettu materiaali. Itseopiskelujaksoina opiskelijat tekivät myös harjoitustehtäviä, jotka opettajat tarkastivat ja korjasivat.

3. Kehittäminen

Toiminnan evaluaatio

Projektin etenemistä seurattiin jatkuvasti. Koska kokeilu toteutettiin pienellä paikkakunnalla, jossa ihmiset tuntevat toisensa, yhteydenpito oli runsasta ja jatkuvaa, ja usein luonteeltaan epävirallista. Tällaisen jatkuvan epävirallisen yhteydenpidon avulla projektin toimintaa samoin kuin opiskelijoiden oppimistuloksia tai oppimisvaikeuksia voitiin seurata läheltä ja myös korjata tarvittaessa tilanteita.

Myös virallisia kokouksia toisaalta projektin johdon ja tuntiopettajien, toisaalta projektin johdon ja opiskelijoiden välillä järjestettiin.

Opettajat

Opettajia ei varsinaisesti koulutettu kokeilua varten, joskin opettajia toiminnan alussa informoitiin kokeilusta ja aikuisopiskelun luonteesta. Suurin osa tuntiopettajista oli peruskoulunopettajia, joilla on peruskoulun oppimäärien sisällön ja tutkintovaatimusten tuntemus. Sen sijaan työskentelystä aikuisopiskelijoiden kanssa ei kaikilla ollut kokemuksia.

Myöhemmin ryhdyttiin pitämään projektin johdon sekä tuntiopettajien yhteisiä keskustelutilaisuuksia tarvittaessa 2—4 kuukauden välein.

4. Osallistuminen

Laajan opiskelutavoitteen itselleen asettanut aikuinen ihminen on monessa mielessä vaikeassa tilanteessa. On oppiaineen vaikeuteen kohdistuvia pelkoja, tietämättömyyden tunnetta, ajan niukkuutta, perheen tai muun sosiaalisen ympäristön kielteisiä asenteita, sosiaalista epävarmuutta opintoryhmässä jne. Sen vuok-

si suurimerkitykselliseksi opiskelijoille osoit-tautuivat henkilökohtaiset keskustelut, opinto-ohjaus ja muu henkinen tuki. Tällaista henkilökohtaista ohjausta opiskelijoille antoivat ko-keilun kuluessa erityisesti opiston rehtori ja projektitutkija mm. puhelimitse ja henkilökoh-taisissa keskusteluissa.

Kokeilua ja opiskelua uhkasi jossain vai-heessa kriisi, joka juonsi juurensa tyytymättö-myydestä opetusta kohtaan. Sen vuoksi kokei-lun johdon ja opiskelijoiden yhteistyö organi-soitiin seuraavasti: Jokaisen kahden viikon opintojakson alussa ja lopussa pidettiin neu-vottelu, johon osallistuivat rehtori, projektitut-kija ja opiskelijat. Kokouksilla oli yhteishen-keä lujittava ja ilmaa puhdistava vaikutus ja niissä sovittiin monista käytännön asioista.

D. PANOKSET

1. Opiskelijat

Kokeiluun otti eri vuosina osaa opiskelijoita seuraavasti:

	Ilmoittautui	Aloitti	Keskeytti (%)
1982—83	43	38	7
1983—84		24	5
1984—85		22	2

Opiskelijoista lähes 90 % oli naisia. Iältään 22 % oli 20—29 -vuotiaita, 55 % 30—39 -vuotiaita ja 23 % 40—49 -vuotiaita. Suurin osa oli perheellisiä, 23 %:lla lapset olivat alle kouluikäisiä ja 45 %:lla peruskouluikäisiä. Opiskeli-joista noin 80 % kävi työssä, viidesosa oli kotiäitejä ja yksi henkilö oli työttömänä. Ammat-iltaan opiskelijat olivat hoito-, palvelu- ja toi-mistoalalla sekä teollisuustyöntekijöitä.

Pohjakoulutuksena lähes 90 %:lla oli kansa-ja kansalaiskoulu. Muutama oli aikanaan aloit-tanut ja keskeyttänyt keskikoulun. Kokonaan vailla ammatillista koulutusta tai vain alle vuo-den pituinen ammatillinen koulutus oli yli puolella, muilla oli ammatillista koulutusta 1—4 vuotta.

Opintojen aiheet, tuntimäärät ja ajoittuminen eri vuosille

	Opetustuntien lukumäärä						yht.	Suoritus- ajankohta
	sl -82	kl -83	sl -83	kl -84	sl -84	kl -85		
Äidinkieli	36	44	—	—	—	—	80	huhtikuu -83
Maantieto	—	—	—	—	—	—	—	syyskuu -83
Kemia	—	—	18	—	—	—	18	joulukuu -83
Englanti	20	32	40	48	—	—	140	toukokuu -84
Biologia	—	—	—	—	2	—	2	lokakuu -84
Fysiikka	—	—	—	—	18	—	18	marraskuu -84
Historia ja yht.kunt.oppi	—	—	—	—	10	10	20	helmikuu -85
Matematiikka	16	20	14	20	22	28	120	toukokuu -85
Ruotsi	—	—	24	28	44	44	140	toukokuu -85
Oppitunteja yhteensä	72	96	96	96	96	82	538	

2. Koulutustarpeet

Peruskoulun oppimäärien opiskelu aikuisiäs-sä esim. perheen ja työn ohella on vaativaa ja aikaa vievää. Sen vuoksi on tarpeen etsiä ja kehittää opetuksen järjestelyjä, jotka ottavat huomioon aikuisten elämäntilanteet joustavasti, mutta kuitenkin tukevat riittävästi oppi-misen prosessia. Iltakouluja sijaitsee vain suu-rimmissa kaupungeissa, joten ne eivät kykene palvelemaan kaikkia aikuisopiskelijoita. Kansalaisyhteisö- ja työväenopistoverkko ulottuu maan kaikkiin kuntiin, joten ne tarjoavat erään mah-dollisuuden peruskoulun oppimäärien ope-tuksen antamiseen aikuisille.

3. Henkilöstö

Hallintohenkilöstö

Kokeilun johtajana toimi Laitilan-Pyhärannan kansalaisopiston rehtori rehtorintoimeensa liittyvänä. Lisäksi kokeilun suunnittelua, hal-lintoa ja yleisorganisointia ja tutkimusta varten palkattiin tilapäinen projektitutkija, Turun yli-opiston dosentti.

Tuntiopettajat

Varsinaisen opetustyön suorittivat opistoon palkatut tuntiopettajat, jotka pääosin olivat peruskoulun opettajia. Tuntiopettajien määrä eri kokeiluvuosina oli yhdeksän.

Muu henkilöstö

Kokeilun toimistotehtäviä hoiti Laitilan-Pyhä-rannan kansalaisopiston vakinaiseen henkilö-kuntaan kuuluva toimistotyöntekijä osittain virkatyönään. Lisäksi toimistotehtäviä hoiti ko-keilun aikana kaikkiaan kolme työllisyysvaroin palkattua toimistotyöntekijää.

4. Sisältö

Opetuksen aiheena olivat ne peruskoulun kymmenen oppiainetta, joiden suorittaminen vaaditaan kansakoulun jo käyneiltä aikuisista peruskoulun päästötodistuksen saamiseksi (taulukko).

5. Talous

Kokeilun kustannukset sisältyivät osittain opiston normaaliin opetusbudjettiin, johon saadaan valtionosuutta 70 %. Muilla rahoitusjärjestelyillä — erityisesti valtion kokeiluavustuksella — hoidettiin ne kulut, joihin valtionosuus ei muutoin ulottunut.

b) Tulot ja menot vuonna 1984

Kokeilun tulot ja menot olivat vuonna 1984 seuraavat:

Menot 1984	mk	Tulot 1984	mk
1. Opiston henkilökunnan virkatyön käyttö (normaaliin valtionosuuteen oikeuttavat: rehtori, päätoiminen opettaja, toimistohenkilöstö, siivous)	40 414	1. Opiston normaalin opetusbudjetin kautta tapahtuva rahoitus: — kunta (30 %): 8 536 — valtio (70 %): 43 250	61 786
2. Tuntiopettajien palkkauskustannukset (normaaliin valtionosuuteen oikeuttavat)	21 372	2. Valtion myöntämä kokeiluavustus (kokeilun johto, tutkimus, kirjetoimitus, oppimateriaali)	15 000
3. Muut henkilöstömenot (kokeilun johto, tutkimus, kirjetoimitus, palkkiot)	17 397	3. Opiskelijoilta saadut maksut (oppimateriaali)	2 495
4. Opetusvälineet ja — materiaalit	7 324	4. Opiston ylläpitäjän (kunnan) erityisavustus	10 298
5. Toimistotarvikkeet ja muut toimistomenot (posti, puhelin jne.)	1 304	5. Muu	—
6. Ilmoitukset, painatukset	600		
7. Muut (matkoja)	1 168		
YHTEENSÄ	89 579		89 579

a) Projektin kokonaiskustannukset

Projektin kokonaiskustannukset vuosina 1982—85 olivat seuraavat:

— opiston normaaliin budjettiin sisältyvät kustannukset (opetus, tilat, virkatyön käyttö)	196 283 mk
— kokeilubudjettiin sisältyvät kustannukset	64 000 mk
YHTEENSÄ	260 283 mk

c) Kokonaisbudjetin jakautuminen eri tulolähteisiin

	mk	%
Opiston ylläpitäjä		
(Laitilan kunta)	73 220	28.1
— normaalin budjetin kautta 50 619		19.4
— kokeilun erityisbudjetin kautta 22 601		8.7
Valtio	182 108	70.0
— normaali valtionapu 118 108		45.4
— kokeiluvaltionavustus 64 000		24.6
Opiskelijat	4 955	1.9
— opiskelijoiden oppimateriaalimaksut		
YHTEENSÄ	260 283	100.0

d) Henkilöstön palkkauskustannukset

Henkilöstön palkkauskustannusten osuus kokeilun kokonaisbudjetista oli seuraava:

— virkatyönä tehty työ (sis. normaaliin opetusbudjettiin)	115 300 mk
— normaaliin opetusbudjettiin sisältyvät tuntiopetus-kustannukset	60 256 mk
— muut henkilöstömenot (kokeilua varten palkattujen henkilöiden palkat ja palkkiot sosiaaliturva- ja eläkemaksuineen)	40 000 mk
— muut	—
YHTEENSÄ	215 556 mk

Osuus kokeilun kokonaisbudjetista 83 %.

e) *Henkilöstön määrä ja palkkaus*

	Henkilöiden lukumäärä koko projektin aikana
Hallintohenkilöstö	2
— opiston vak. henkilöstö (rehtori)	1
— erikseen projektia varten palkattu tilap. henkilöstö (projektitutkija)	1
Opetushenkilöstö	9
— päätoimiset opettajat	—
— tuntiopettajat	9
Muu henkilöstö	5
Toimistohenkilöstö	
— opiston vakinainen toimistoapulainen	1
— työllisyysvaroin palkatut toimistotyönt.	1
Siiivoushenkilöstö	1
Asiantuntijat	—

6. Ulkoiset puitteet, varusteet ja materiaalit

Peruskoulukurssien opetus tapahtui Laitilan keskustassa sijaitsevan päivälukion tiloissa. Opiston käyttöön oli vuokrattu yksi luokkahuone, jonka varustus soveltui hyvin myös aikuisryhmän tarpeisiin. Samassa rakennuksessa sijaitsi myös kahvila, jota voitiin käyttää virkistäytymiseen taukojen aikana.

Paikallistelevision käyttö kansalaisopiston opetuksessa

A. PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

Kokeilu toteutettiin Laitilan-Pyhärannan kansalaisopistossa vuosina 1984—85. Järjestäjäorganisaatio ja alue ovat samat kuin opistossa 1982—85 järjestetyssä peruskoulukokeilussa.

B. TAVOITTEET

1. Päämäärät

Kokeilun tavoitteena oli kehittää kansalaisopiston ja paikallisen kaapelitelevision yhteistyötä opetustoiminnan järjestämiseksi alueen väestölle. Kokeilun avulla pyrittiin selvittä-

mään, missä määrin opiston informaatiota vastaanotetaan televisiosta ja missä määrin opiston perinteisen opetuksen ja luento-opetuksen seuraaminen lisääntyy TV:n kautta annetun ohjatun opetuksen sekä informaation kautta. Pyrkimyksenä oli siis kansalaisopiston ja paikallistelevision yhteistyön avulla saavuttaa sellaista väestöä, joka ei muuten opistotoimintaan osallistu.

2. Tuotokset

Kokeilu osoitti, että kansalaisopisto voi ulottaa toimintansa normaalia opetustoimintaansa

laajemmalle käyttämällä paikallisteleviointia apunaan. Tämän osoitti puhelimitse suoritettu kysely, jonka avulla mitattiin opiston tuottamien opetusohjelmien katsojataajuuksia. Yleistajuisia luentoja oli seurattu ohjelmasta riippuen 155—555 perheessä ja käytännön aineiden esityksiä 255—810 perheessä. Tulosta voi pitää hyvänä, kun ottaa huomioon, että paikallisteleviointiverkkoon oli liittynyt noin 1500 kotitaloutta.

TV:n kautta annettu kansalaisopiston opetus siis meni perille laajaan ryhmään. Ryhmä sisältää etupäässä sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole kirjoittautuneet opiston opiskelijoiksi.

TV:n kautta annettu opetus ei ole yhtä syvälistä opintotoimintaa kuin opiston opintopiireissä annettu. Yleisaiheiset luennot ovat kenties sellainen opetusmuoto, jota kannattaa vastaisuudessa TV:n kautta kokeilla. Ihmiset eivät ehkä vaivaudu lähtemään luontopaihalle, mutta avaaavat vastaanottimen kun sellaista ohjelmaa paikalliskanavalla tarjotaan.

Käsitysohjelmat olivat puolestaan paikallaan siksi, että ne antoivat yleiskuvan a.o. harrastustoiminnan luonteesta. Intensiivisempään harrastustoimintaan hakeudutaan sitten opiston piiriin.

Kokeiluun kuuluvien kaapeliteleviointio- opetuksen kautta yleisölle tuli tutuksi opisto ja sen harjoittama opetustoiminta. Opisto myös jatkaa edelleen ajankohtaisten asiaohjelmien lähettämistä kaapeliverkossa.

Kansalaisopiston ja kaapelitelevision yhteistyö on hyödyllistä myös television kannalta. Pienellä paikallisella kaapeliteleviolla ei yleensä ole varoja itse tuottaa ohjelmia eikä hankkiakaan niitä. Sen mahdollisuudeksi jää lähettää sellaista, jota paikkakunnalla tapahtuu. Kokeilu vahvisti siten myös kaapelitelevision asemaa, kun opisto sitä kautta tarjosi katsojille mielenkiintoista ohjelmaa.

C. PROSESSI

1. Suunnittelu

Laitilassa on vuodesta 1982 toiminut paikallinen kaapeliteleviointi. Lukuvuonna 1983—84 Laitilassa kokeiltiin kansalais- ja työväenopiston ja Turun yliopiston yhteistyönä siviilioikeuden approbatur-luentoja lähettämistä kaapelitelevision kautta. Suoritettu katsojakyseily osoitti, että yllättävän suuri katsojamäärä oli seurannut luentoja TV:stä.

Tämä innostutti jatkamaan toimintaa. Opistossa ryhdyttiin suunnittelemaan kokeilua kansalaisopiston ja paikallistelevision yhteistyön kehittämiseksi. Kouluhallitus myönsi kokeilua varten kokeiluvaltionavustusta vuosina 1984—85.

2. Menetelmät

Kokeilu toteutettiin lähettämällä paikallisen kaapeliteleviointiverkon kautta opiston valmistamia opetusohjelmia kolmelta erityyppiseltä alalta:

1) *Yleisluentosarja "Elämisen ongelmia"* käsitti luentoja ajankohtaisista ja paikallisesti kiinnostavista aiheista. Luentoja lähetettiin neljä sekä syyslukukaudella 1984 että kevätlukukaudella 1985. Yhden ohjelman kesto oli noin tunti. Asiantuntija-alustaja puhui noin neljännestunnin ja sen jälkeen alustukseen etukäteen perehtynyt juontaja ja alustaja keskustelivat. Katsojille tarjottiin mahdollisuus soittaa suoraan studioon ja esittää kysymyksiä.

2) *Käytännön aineiden opetus*

Opiston perinteisesti opettamia käytännön aineita — pukuompelu, kankaankudonta, posliininmaalaukset ja olkityöt — opetettiin kaapeliteleviointissa lyhyinä 3—4 kerran ohjelmajoina. Pyrkimyksenä oli antaa perusopetusta, joka ohjaisi aihepiiriin ja herättäisi katsojien mielenkiintoa. Osia olkityön kursseista uusittiin joulun 1984 alla.

3) *Kunnallisten luottamushenkilöiden kursori*

Kansalaisopistossa järjestettiin kevätkaudella 1985 Turun yliopiston avoimen korkeakoulun varanotaarin koulutusta, johon kuului mm. julkishallinnon opetuksen osana kunnallistiedon luentoja. Näiden luentojen pohjalta toteutettiin kaapeliteleviointissa kunnallisten luottamushenkilöiden kurssi puhtaana luontopetuksena. Kunnallisoikeuden luennot lähetettiin neljänä noin tunnin mittaisena ohjelmana suorissa lähetyksissä. Lähetykset uusittiin samalla viikolla. Opetus oli ajoitettu siten, että sekä vanhat että uudet luottamushenkilöt saattoivat osallistua opetukseen. Opetukseen oli liitetty havaintomateriaalia ja lisätty demonstraatioiden osuutta.

3. Kehittäminen

Kokeilun ennakkosuunnittelu oli tehty huolellisesti ja se myös eteni hyvin pitkälti suunnitelmien mukaisesti.

Koska kokeilu toteutettiin pienellä paikkakunnalla, jossa ihmiset tuntevat toisensa, voitiin projektin etenemisestä keskustella jatkuvasti myös epävirallisissa tapaamisissa.

Kokeiluun osallistuvalla henkilöstöllä ei erikseen järjestetty koulutusta. Henkilöstön kehittäminen merkitsi lähinnä yhteistä valmistautumista opetusohjelmien kuvauksiin.

4. Osallistuminen

Potentiaalisena opiskelijakuntana oli paikkakunnan koko väestö, joiden toivottiin seura-

van opetusohjelmia sekä kiinnostuvan aiheista ja opiston muustakin opetustarjonnasta. Yleisluento-sarjan katsojia kannustettiin soittamaan suoraan studioon ja esittämään kysymyksiä.

D. PANOKSET

1. Osallistujat

Laitilan kaapelitelevision piiriin kuului kokeilun ajankohtana vuosina 1984—85 noin 1500 kotitaloutta. Keväällä 1985 suoritettiin 10 %:n otoksen perusteella puhelinhaastatteluja sen selvittämiseksi, kuinka suuri osa kotitalouksista oli seurannut opiston opetusohjelmia kaapelitelevision kautta.

Seuraavassa taulukossa on tiedot eri ohjelmien katsojamäärästä.

Taulukko 1. Otoksen perusteella arvioitu kokeiluohjelmien katsojamäärä

Ohjelma	Monessako perheessä todennäköisesti katsottiin
Olkityöt	810
Kankaankudonta	630
Pukuompelu	255
Kunnallisoikeuden luennot	525
Elämisen ongelmia -luennot:	
Ihminen ja ympäristö	435
Olemmeko psyykkisesti sairaita	315
Säätelyvaltio vai paikallisdemokratia	135
Mihinkä suuntaan Laitila	570
Biologian uudet näkymät	180
Maatalouden ja maaseudun tulevaisuus	375
Millainen on tulevaisuuden yhteiskunta	330
Mihinkä suuntaan Laitila:	
Naisten näkökulma	555

2. Koulutustarpeet

Suomessa on viime vuosina keskusteltu runsaasti monivälineopetuksen mahdollisuuksista aikuiskoulutuksessa, esimerkiksi radion, television tai kirjeellisen opetuksen sekä luokkamuotoisen lähiopetuksen yhdistämisestä.

Television valtakunnankanavilla lähetetään jonkin verran opetusohjelmia, joita voidaan seurata yksinopiskelijat tai opistojen opintoryhmät. Monilla paikkakunnilla toimii jo nykyisin myös kaapelitelevisioita. Kiinnostavaa sen vuoksi on selvittää, miten paikallinen kansalaisopisto voisi kaapelitelevision verkkoa hyväksikäyttämällä rikastuttaa omia toimintamuotojaan ja tavoittaa uusia opiskelijoita.

Paikallisen kaapelitelevision valttina on nimenomaan paikallisuus. Se voi lähettää selkeää kotiseutuväritteistä ohjelmaa, jota ei valtakunnankanavilta tule. Kansalaisopiston ja

paikallistelevision yhteistyössä olisi tämä näkökohta aina otettava huomioon.

3. Henkilöstö

Hallintohenkilöstö

Kokeilun johtajana toimi kansalaisopiston rehtori osana virkatyötään.

Kokeilun suunnittelusta ja organisoinnista vastasi rehtorin kanssa projektiin tilapäisesti palkattu osa-aikainen suunnittelija-koordinaattori, Turun yliopiston dosentti.

Opettajat

Televisio-opetuksen toteuttamiseen osallistui koordinaattori, eri alojen asiantuntijaluennoit-sijoita, opiston tuntiopettajia sekä opiskelijoita seuraavasti:

Yleistajuiset luennot: Juontaja (koordinaattori), 6 asiantuntijaluennoit-sijaa sekä eri poliittisten puolueiden luottamustehtävissä toimivia

Käytännön aineet: 4 tuntiopettajaa ja heidän kanssaan noin 20 opiskelijaa

Muu henkilöstö

Kokeilun toimistotehtäviä hoiti opiston päätoiminen toimistoapulainen osana virkatyötään.

Televisio-ohjelmien kuvauksia hoiti viisi-henkinen kuvausryhmä.

Kotitalouksien puhelinhaastattelut ohjelmien seuraamisesta suorittivat Vakka-Suomen Nuorkauppakamarin jäsenet vapaaehtoistyönä.

4. Sisältö

Seuraavasta luettelosta ilmenevät kansalaisopiston valmistamat ja Laitilan kaapelitelevision kautta lähetetyt aiheet ja opetusohjelmat

"Elämisen ongelmia" -yleisluento-sarja: Ihmisen ja luonnon välisen suhteen keskeisiä kysymyksiä. Olemmeko psyykkisesti sairaita? Säätelyvaltio vai paikallisdemokratia? Mihinkä suuntaan Laitila? Biologian uudet näkymät. Maatalouden ja maaseudun tulevaisuus. Millainen on tulevaisuuden yhteiskunta? Millaiseksi Laitila: Naisten näkökulma.

Olkityökurssi: Mitä oljesta voidaan valmistaa. Materiaalin esittelyä ja kranssin tekoa. Olkitähtien ja himmelin teko. Olkipukin teko.

Kankaankudonta: Lankojen ja sidoksen valinta. Lankojen menekin ja loimen laskeminen. Loimen luominen. Kangaspuiden esittely. Loimen laitto loimituksiin ja niiseminen. Kutominen ja valmiiden töiden esittely.

Pukuompelun kurssi: Kaukolan kansallispuvun valmistus.

Kunnallisten luottamushenkilöiden koulutus: Luottamushenkilön vastuu ja tehtävät. Kunnanvaltuuston päätösvalan käyttäminen ja siirtäminen. Lautakunnan tehtävät ja toiminta. Kunnan hallinnon valvonta.

Posliininmaalauksen kurssi. Perustarvikkeiden esittely. Sokerivärin sekoitus- ja ainesuhteet, sekä sokerivärillä piirtäminen. Raapetyönteko öljyväriä käyttäen. Posliininmaalauksessa käytettävät metallit. Marmorointinesteen käyttö posliininmaalauksessa. Astioiden kultaus. Sivellintyöt. Siveltimien hoitomuotoja.

5. Talous

Kokeilun kustannukset sisältyivät osittain opiston normaaliin opetusbudjettiin, johon saadaan valtionosuutta 70 %. Muilla rahoitusjärjestelyillä — erityisesti valtion kokeiluavustuksella — hoidettiin ne kulut, joihin valtionosuus ei muutoin ulottunut. Lisäksi projektin toteuttamiseksi tehtiin runsaasti vapaaehtoistyötä.

a) Projektin kokonaiskustannukset

Projektin kokonaiskustannukset vuosina 1984—85 olivat seuraavat:	
— opiston normaaliin budjettiin sisältyvät kustannukset (opetus, tilat, virkatyön käyttö)	13.356
— kokeilubudjettiin sisältyvät kustannukset	26.612
Yhteensä	39.968

b) Tulot ja menot vuonna 1984

Kokeilun tulot ja menot olivat vuonna 1984 seuraavat

Menot 1984	mk	Tulot 1984	mk
1. Opiston henkilökunnan virkatyön käyttö (normaaliin valtionosuuteen oikeuttavat: rehtori, toimistohenkilöstö)	6611	1. Opiston normaalin opetusbudjetin kautta tapahtuva rahoitus:	6611
2. Tuntiopettajien palkkauskustannukset (normaaliin valtionosuuteen oikeuttavat)	—	a) kunta 30 %: 1923	
3. Muut henkilöstömenot (opettajien tv-opetuspalkat, suunnittelupalkkiot)	5112	b) valtio 70 %: 4628	
4. Televisioinnissa tarvittavan kaluston ja laitteiden vuokrat	6500	2. Valtion myöntämä kokeiluavustus	10 000
kautta	1983	3. Opiskelijoilta saadut maksut	—
		4. Opiston ylläpitäjän erityisavustus	1612
Yhteensä	18 223	Yhteensä	18 223

c) Kokonaisbudjetin jakautuminen eri tulolähteisiin

	mk	%
— opiston ylläpitäjän rahoitus	5 619	14,01
— normaali valtionapu	9 349	23,04
— kokeiluvaltionavustus	25 000	62,05
— opiskelijoiden rahoitus	—	
YHTEENSÄ	39 968	100

d) Henkilöstön palkkauskustannukset

Henkilöstön palkkauskustannusten osuus kokeilun kokonaisbudjetista oli seuraava:

— virkatyönä tehty työ	13 356
— normaaliin opetusbudjettiin sisältyvät tuntiopetus-kustannukset	—
— muut henkilöstömenot (kokeilua varten palkattujen henkilöiden palkat ja palkkiot sosiaaliturva- ja eläkemuksuineen)	8 292
— muut	—
YHTEENSÄ	21 648

Osuus kokeilun kokonaisbudjetista 54,2 %.

	Henkilöiden lukumäärä koko projektin aikana
Hallintohenkilöstö	3
— opiston vak. henkilöstö (rehtori)	1
— tilapäisesti projektia varten palkattu, osa-aikainen koordinaattori	1
— Laitilan TV ry:n johtaja	1
Opetushenkilöstö	31
— päätoimiset opettajat	—
— asiantuntija-luennoitsijat	7
— tuntiopettajat	4
— opiskelijat	20
Muu henkilöstö	16
— toimistohenkilöstö	1
— haastattelijat	10
— TV-kuvaushenkilöstö	5

Kuvataideaineiden taso-opetuskokeilu

A. PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

1. Järjestäjäorganisaatio

Kokeilu toteutettiin Espoon kaupungin työväenopiston Tapiolan osastossa vuosina 1981—84. Opisto on kaksikielinen ja sen omistaa Espoon kaupunki. Päätoimipaikan lisäksi opistolla on viisi sivuosastoa, joista Tapiolan osasto on yksi. Opiskelijoita Tapiolan osastossa on vuosittain noin 3000.

2. Alue

Espoo sijaitsee Uudellamaalla Suomen pääkaupungin Helsingin naapurina. Asukkaita on noin 160 000 ja Espoo onkin Suomen 5. suurin kaupunki.

B. TAVOITTEET

1. Päämäärät

Kokeilun tavoitteena oli tehostaa ja kehittää aikuisille annettavaa kuvataideaineiden opetusta kansalais- ja työväenopistoissa porrastamalla opetus eri tasoryhmiin sekä laatimalla suuntaa antavia opetussuunnitelmia opetuksen toteuttamiseksi kuvataideaineissa.

Kuvataideaineiden opetus oli Espoon työväenopistossa, kuten kansalais- ja työväenopistoissa yleensäkin laajaa. Opetus, joka toteutetaan pääasiassa tuntiopettajavoimin on usein tasoltaan kirjavaa. Ongelmana on myös se, että kaikki halukkaat eivät pääse opiskelemaan (lv. 1982—83 jäi Espoon työväenopistossa 22 opiskelijaa jonotuslistalle), tai se etteivät opiskelijat opetusjärjestelyjen ja mahdollisuuksien vuoksi voi edetä kyvykkyytensä mukaan, vaan tasoaan vastaavan opetuksen puutteen vuoksi juuttuvat paikoilleen.

Tasoittain etenevän opetuksen tarkoituksena on tarjota opiskelijoille mahdollisuus edetä taideopinnoissaan systemaattisesti.

Kokeilulla pyrittiin löytämään vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä ovat kokeiltavien eri kuvataideaineiden käyttökelpoiset opetussisällöt kansalais- ja työväenopistoissa opiskelevia harrastajia ajatellen, kun opetus porrastetaan neljään eri tasoon?
2. Lisääkö neljään eri tasoon porrastettu opetus tietoja ja taitoja harrastuksen itsenäiseen jatkamiseen?

3. Mitkä ovat kuvataideaineiden opiskeluun hakeutumisen syyt?
4. Miten porrastettu opetus vaikuttaa opiskelijoiden keskeyttämis- ja läsnäolomääriin ja ryhmien elinkelpoisena pysymiseen?
5. Miten opiskelijat suhtautuvat taiteeseen kulluttajina ja kokijoina?

2. Tuotokset

Projektin tuotoksena kehitettiin kuvataideopetuksen eri osa-alueita varten opetuksen runkosuunnitelmat, joita voidaan käyttää hyväksi myös muissa kansalais- ja työväenopistoissa sekä luotiin suuriin opistoihin soveltuva kuvataideaineiden opetuksen organisoimisen malli. Runkosuunnitelmat helpottavat mm. opettajien työtä.

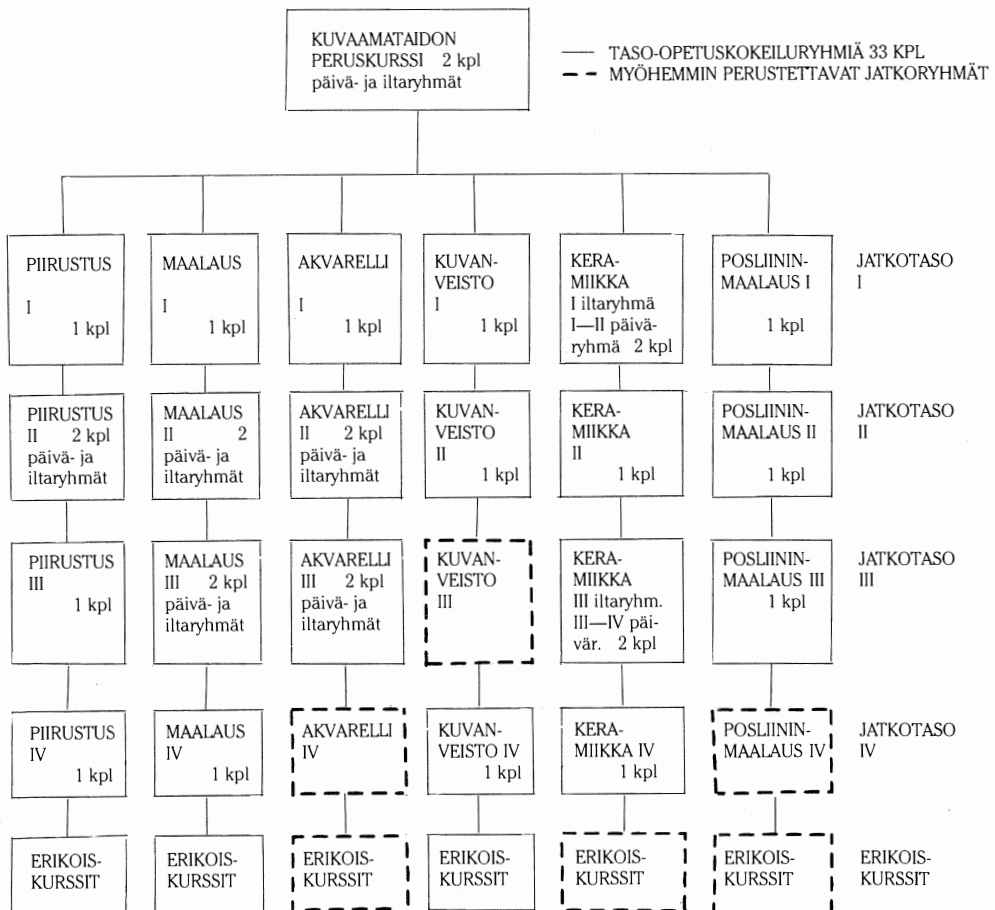
Porrastetun opetuksen avulla saadaan aikaan vaihtuvuutta opiskelijoiden keskuudessa. Tämä on tärkeää sellaisissa opistoissa, joissa taideaineiden opintoryhmiin on tulijoita enemmän kuin niihin voidaan ottaa. Porrastettu eritasoisten kurssien tarjonta antaa myös

opiskelijoille mahdollisuuden edistyä kyvykkyytensä mukaisesti.

Opiskelijoiden käsitykset porrastetun opetuksen antamista tiedoista ja taidoista olivat syyslukukaudella 1983 suoritetun kyselyn mukaan erittäin myönteiset (vastanneita 344 eli 80 % jatkotason opiskelijoista.) Kysymyksestä riippuen 65—72 % vastaajista katsoi tietojensa, taitojensa ja teknisen osaamisensa sekä kykynsä itsenäiseen työskentelyyn lisääntyneen opetuksen aikana joko erittäin paljon tai melko paljon. Vastaukset osoittivat myös selvästi, että kansalais- ja työväenopistoissa kuvataideaineita opiskelevilla aikuisilla on runsaasti opiskeluun ja oppimiseen keskittymistä sekä halua edetä opinnoissaan ja edistyä taidoissaan.

Systemaattisesti etenevän opetuksen tulokellisuusutta kuvastaa mm. se, että muutamien pisimmälle ehtineiden opiskelijoiden töitä on hyväksytty jrytettyihin taidenäyttelyihin ja eräät suunnittelivat yksityisnäyttelyiden pitämistä.

Kuva 1. Kuvataideaineiden opetuksen kehittämiskokeilu: Tilanne 1983—84

C. PROSESSI

1. Suunnittelu

Kokeilun lähtökohtana oli taideaineiden opetuksen laajuus ja toisaalta kirjava taso kansalais- ja työväenopistoissa. Kokeilun suunnittelu alkoi Espoon työväenopistossa lukuvuonna 1979—80, kun opiston kuvataideaineiden opetukselle määriteltiin tavoitteita ja sisältöjä. Syksyllä 1980 opetus jaettiin kahteen tasoon (perus- ja jatkotasot) harrastajaopiskelijoille. Samalla syntyi virike laajempaan opettajien pohdintaan ja ajatus kokeilla käytännössä useampaan tasoon porrastettua opetusta. Ryhdyttiin suunnittelemaan opetuskokeilua, jonka kouluhallitus hyväksyi valtakunnalliseksi kokeiluksi vuosiksi 1981—84 ja myönsi sitä varten kokeiluvaltionavustusta.

2. Menetelmät

Kuvataideaineiden opetus järjestettiin kokeilussa tasoryhmittäin porrastettuna tasolta toiselle rakentuvine opetussuunnitelmineen.

Opetus kokeiluaikoina (ks. kohta D 4 Sisältö) järjestettiin seuraavasti (kuva 1).

Opiskelijat siirtyvät kyvykkyytensä ja oman etenemistähtinsä mukaan tasolta toiselle. Aloittelevat opiskelijat ohjattiin yleensä kuvataiteiden peruskurssille, jonka suorittuaan he seuraavana työvuonna siirtyivät valitsemalleen jatkotason I-kurssille sekä sen jälkeen aina edistymisensä mukaan seuraavien jatkotason (II—IV) kurssille.

Opetussuunnitelmat on rakennettu siten, että kaksi ensimmäistä tasoa ovat lähinnä perusvalmiuksia antavia. Suunnitelmille on leimaa antavaa syklisyyttä, ts. tietyt perusasiat toistuvat jokaisella tasolla muun aineksen ohella syvennetyinä. Myöhemmin III- ja IV-tasoilla pyritään avartamaan ja syventämään jo opittua sekä vahvistamaan opiskelijan persoonallista ilmaisutapaa. Lisäksi pyritään vahvistamaan alan yleistä tietämystä mm. esittelemällä eri taiteilijoiden, tyyli-suuntien ja kuvailmaisun kehitystä.

3. Kehittäminen

Opettajien kehittäminen

Kokeilun toteuttamiseen osallistuvia tuntiopettajia ei erikseen koulutettu kokeilua varten. Opettajat ottivat kuitenkin osaa taideaineiden opettajille syys- ja kevätlukukausien aikana järjestettyihin koulutus- ja neuvotteluiltoihin.

Kokeilun johtajana toiminut opiston johtava taideaineiden opettaja oli lisäksi tavanomaista kiinteämmässä yhteydessä tuntiopettajien kanssa. Tuntiopettajat ovat myös kokeilun kuluessa osallistuneet opetussuunnitelmien tarkistamiseen ja muokkaukseen sekä ryhmätöinä että itsenäisesti.

4. Osallistuminen

Opiskelijoille annettiin sekä heidän ilmoittautuessaan opiskelemaan että opiskelun kuluessa järjestelmällistä opinto-ohjausta. Aloittelevat opiskelijat ohjattiin ilmoittautumistilaisuudessa yleensä kuvaamataidon peruskurssille. Jatkotason opintoryhmiin ilmoittautuville johdettava taideaineiden opettaja antoi opinto-ohjausta henkilökohtaisessa neuvottelussa. Eri tasoryhmien opettajien kanssa ja niiden asettamia perusvalmiuksia selvitettiin ja opiskelijalle etsittiin soveltuva tasoryhmä.

Opiskelijoiden edistymistä myös seurattiin kokeilun kuluessa. Eräät opiskelijat ohjattiin heidän nopean kehittymistemponsa ja erityisen lahjakkuutensa vuoksi yhden tasoryhmän yli seuraavalle tasolle.

D. PANOKSET

1. Osallistujat

Kokeiluun otti osaa kuvataideaineita opiskelevia aikuisia eri vuosina seuraavasti:

	Ryhmä	Opiskelijoita
1980—81	16	
1981—82	21	420
1982—83	27	474
sl. 1983	33	514

Opiskelijoista 81 % oli naisia ja 19 % miehiä. Iältään opiskelijat edustivat melko tasaisesti eri ikäryhmiä: 16—29 -vuotiaita oli 23 %, 30—39 -vuotiaita, 40—49 -vuotiaita ja 50—59 -vuotiaita kutakin oli hieman yli 18 %, 60—69 -vuotiaita oli 15 % ja 70 vuotta täyttäneitä noin 5 %.

Ansiotyössä oli 44 %, 20 % työskenteli kotona, opiskelijoita oli 11 % ja eläkeläisiä 22 %. Työttömänä oli 1 %.

Opetukseen käytetty aika viikossa oli opintoryhmää kohden kolme tuntia. Opetuskertoja oli kaikkiaan 12—13.

2. Koulutustarpeet

Taideaineiden opetus ja opiskelu kansalais- ja työväenopistoissa on varsin laajaa. Työvuonna 1980—81 maamme 272 kansalais- ja työväenopistossa opiskeli kuvataideaineita kaikkiaan 81 980 aikuisopiskelijaa eli yli 10 % kaikista opiskelijoista. Opetusta järjestettiin yli 100:ssa opistossa yhteensä noin 206 560 tuntia. Opetus on usein tasoltaan ja tavoitteiltaan vaihtelevaa.

Tämän kokeilun tarkoituksena oli löytää sellainen opetuksen järjestämisen malli, että voitaisiin järjestelmällisesti tukea kuvataideaineiden harrastajaopiskelijoiden edistymistä taidoissaan ja persoonallisessa ilmaisussaan ja siten kehittyä harrastuksessaan.

3. Henkilöstö

Hallintohenkilöstö

Kokeilun johtajana toimi Espoon työväenopiston johtava taideaineiden opettaja, jonka tehtävänä oli kokeilun suunnittelu, organisointi, käytännön toteutuksen seuranta, vuotuinen raportointi ja valtionavustuksen käytön selvitys sekä kokeiluun liittyvät selvitykset, ohjaus ja haastattelut. Opiston rehtori osallistui myös kokeilun johtamiseen.

Sekä rehtori että johtava taideaineiden opettaja kuuluvat opiston vakinaiseen päätoimiseen henkilöstöön. Heidän työajastaan ja -panoksestaan kuitenkin vain osa kohdistui kokeilutehtäviin.

Opettajat

Kokeiluryhmien opettajina toimivat opiston johtava taideaineiden opettaja (päätoiminen) sekä kuvataideaineita opettavat tuntiopettajat. Tuntiopettajien määrät eri työvuosina olivat seuraavat:

Työvuosi	Tuntiopettajia
1981—82	13
1982—83	16
1983	21

Tuntiopettajat olivat peruskoulutukseltaan kuvaamataidonopettajia, ammattitaiteilijoita ja taideteollisen oppilaitoksen tai taideteollisen korkeakoulun loppututkinnon suorittaneita keraamikkoja. Neljä heistä oli suorittanut kansalais- ja työväenopistojen opettajaharjoittelun.

Konsultoivat asiantuntijat

Kokeiluun osallistui lisäksi konsultoina asiantuntijoina kaksi henkilöä.

Muut

Kokeilun toimistotehtäviä hoiti kaksi Espoon työväenopiston vakinaiseen henkilöstöön kuuluvaa toimistotyöntekijää virkatyönään. Vain pieni osa heidän työpanoksestaan liittyi suoraan kokeiluun. Lisäksi kaksi muuta henkilöä palkattiin tilapäiseksi avuksi konekirjoitus- ja tilastointitehtäviin kiireisimpinä aikoina.

4. Sisältö

Kokeiluopetuksen sisältönä olivat tasoryhmitäin porrastettuna seuraavat kuvataideaineiden osa-alueet.

- kuvaamataidon peruskurssi aloittelijoille
- I-tason jatkokurssit: piirustus, maalaus, akvarelli, kuvanveisto, keramiikka, posliinimaalaus

- II-tason jatkokurssit em. aineissa
- III-tason jatkokurssit em. aineissa
- IV-tason jatkokurssit em. aineissa
- erikoiskurssit em. aineissa.

Kuvaamataidon peruskurssi on tarkoitettu opiskelijalle, joka ennen hakeutumistaan jonkin kuvataiteiden osa-alueen opintoihin haluaa saada yleissivistävää pohjaa ja lisätä edellytksiään kuvalliseen ilmaisuun, luovaan suunnitteluun sekä esteettiseen kuvalliseen kokemiseen.

Sisältö: teorialuentoja ja harjoitustöiden avulla tutustutaan sommittelun perusteisiin, värioppiin, valo-, elo- ja sarjakuvan ilmaisukeinoihin sekä soveltuvin osin taidehistoriaan ja kansatieteeseen.

Pituus: yksi työkausi eli 12—13 viikkoa eli 36 tuntia.

Jatkotason kurssit I, II, III ja IV kuvataiteen eri osa-alueilla.

I-kurssilla opiskelija perehdytetään kunkin osa-alueen perustekniikkaan ja -välineistöön, keskeisiin työtapoihin ja yleisen sommittelun perusteisiin sekä laajennetaan hänen yleistietojaan taiteenalan historiasta ja ajankohtaisista ilmiöistä.

Jatkokurssilla II, III ja IV harjaannutetaan edelleen ja monipuolistetaan I-kurssilla saavutettuja taitoja ja syvennetään yleistä tietämystä. Mahdollisuuksien mukaan voimistetaan henkilökohtaisen ohjauksen avulla opiskelijan omaa persoonallista tyyliä ja ilmaisua sekä valmiuksia jatkaa itsenäisesti työskentelevänä harrastajana.

5. Talous

Kokeilun kustannukset sisältyivät suurelta osin opiston normaaliin opetusbudjettiin, johon saadaan valtionosuutta 70 %. Muilla rahoitusjärjestelyillä — erityisesti valtion kokeiluavustuksella — hoidettiin ne kulut, joihin valtionosuus ei muutoin ulottunut.

a) Projektin kokonaiskustannukset

Projektin kokonaiskustannukset vuosina 1981—1984 olivat seuraavat:

— opiston normaaliin budjettiin sisältyvät kustannukset (opetus, tilat, virkatyön käyttö)	608 676 mk
— kokeilubudjettiin sisältyvät kustannukset	44 000 mk
YHTEENSÄ	652 676 mk

b) Tulot ja menot vuonna 1983

Kokeilun tulot ja menot olivat vuonna 1983 seuraavat:

Menot 1983	mk	Tulot 1983	mk
1. Opiston henkilökunnan virkatyön käyttö (normaaliin valtionosuuteen oikeuttavat: rehtori, päätoiminen opettaja, toimistohenkilöstö)	80 000	1. Opiston normaalin opetusbudjetin kautta tapahtuva rahoitus: a) kunta (30 %): 85 560 b) valtio (70 %): 199 640	285 200
2. Tuntiopettajien palkkauskustannukset (normaaliin valtionosuuteen oikeuttavat)	188 700	2. Valtion myöntämä kokeiluavustus (opetussuunnitelmien laadinta ja tarkistus, oppimateriaalit, toimistotyö, toim.tarvikkeet)	14 471
3. Muut henkilöstömenot (asian-tuntijat, mallit, opetussuunnitelmien tarkistus, toimistotyö)	7 114	3. Opiskelijoilta saadut maksut	—
4. Opetusvälineet ja -materiaalit (maalaukset- ja piirustustarvikkeet)	6 720	4. Opiston ylläpitäjän erityisavustus	—
5. Toimistotarvikkeet ja muut toimistomenot	637	5. Muu	—
6. Tilojen vuokrat	16 500		
Yhteensä	299 671	Yhteensä	299 671

c) Kokonaisbudjetin jakautuminen eri tulolähteisiin

	mk	%
Opiston ylläpitäjä		
Espoon kaupunki		
— normaalin opetusbudjetin kautta	182 603	28,0
— kokeilun erityisbudjetin kautta	—	
Valtio		
— normaali valtionapu	426 073	65,3
— kokeiluvaltionavustus	44 000	6,7
Opiskelijat	—	—
YHTEENSÄ	652 676	100,0

d) Henkilöstön palkkauskustannukset

Henkilöstön palkkauskustannusten osuus kokeilun kokonaisbudjetista oli seuraava:

— virkatyönä tehty työ	240 000 mk
— normaaliin opetusbudjettiin sisältyvät tuntiopetuskustannukset	315 900 mk
— muut henkilöstömenot (kokeilua varten palkattujen henkilöiden palkat ja palkkiot sosiaaliturva- ja eläkemaksuineen)	17 315 mk
— muut	—
YHTEENSÄ	573 215 mk

Osuus kokeilun kokonaisbudjetista 87,8 %.

6. Ulkoiset puitteet, varusteet ja materiaalit

Espoon työväenopiston Tapiolan osaston taideaineiden opetus tapahtuu Ahertajantie 6:ssa, pienteollisuuskäytössä. Osaston käyttöön on kunnostettu viisi ensimmäisen kerroksen huonetilaa, joiden koko vaihtelee 7 x 10 m — 6 x 6 m:n välillä. Kokoontumistilojen koosta riippuen on ryhmien peruskoko rajattu joko 20 tai 15 opiskelijaan. Tilat on

varustettu kiinteillä liitutauluilla ja valkokankailla. AV-kalustoa on riittävästi: Useimmissa luokissa on oma piirtoheitin, yhteisessä käytössä on kaksi diaprojektorita ja yksi elokuva- projektori sekä kopiokone. Muovailu- ja piirustustelineitä on riittävästi. Säilytys- ja varastotilasta on ollut puutetta ja sitä on yritetty irtokaapistoilla helpottaa. Keramiikkauuni ja kolme dreijaa on sijoitettuna yhteen opetustiloihin. Valaistus on järjestetty tavalliseen tapaan

e) Henkilöstön määrä ja palkkaus

	Henkilöiden lukumäärä koko projektin aikana	
Hallintohenkilöstö		2
— opiston vak. henkilöstö (rehtori, johtava tai aineiden opettaja)	2	
Opetushenkilöstö		31
— päätoimiset opettajat	1	
— tuntiopettajat	30	
Muu henkilöstö		4
— toimistohenkilöstö		
— opiston vak. henkilöstö	2	
— tilapäisesti palkattu projektityövoima	2	
Asiantuntijat		2

kattoon kiinnitetyin loisteputkin. Lisäksi on saatu sähkökiskot käänneltävine kohdevaloineen kahden opetustilan kattoon. Opiston diakokielma (yli 600 diakuvaa) on käytettävissä ja lainattavissa. Pientä ahtautta lukuunottamatta ovat puitteet siis hyvät.

Tilat ovat melko vilkkaassa käytössä. Kokeiluryhmien (syyslukukaudella -83 33 kpl) lisäksi tiloissa kokoontuu useita muitakin sekä kuvataide- että tekstiiliaineiden ryhmiä. Päiväryhmiä kokoontuu eniten klo 10.00—12.30 välillä, mutta myös iltapäivisin klo 13.00—15.30 välillä on jonkin verran opetusta ja iltatoiminta alkaa klo 18.00 jatkuen ainakin klo 20.30 saakka, myöhemmin aloittavien ryhmien kohdalla myöhempäänkin. Perjantain iltaryhmät on järjestetty alkamaan hiukan normaalia aikaisemmin, klo 17.30, jolloin ne loppuvat klo 20.00 (mahdollistavat osallistujille vielä muutakin iltatoimintaa). Perjantai-iltaisain toimivia ryhmiä on ollut selvästi vaikeampi kuin muina arki-iltoina kokoontuvia ryhmiä saada alkuun täysilukuisina.

Kirjoittajat

Matti Haavio, valtiot. kand., opetusministeriön vs. erikoistutkija
Pekka Kalli, yht. kand., Oriveden Opiston opettaja
Jorma Kalela, fil. tri., työvoimanministeriön tutkija
Jorma Kauppinen, yht. kand., Mikkelin lääninhallituksen koulutoimen tarkastaja
Ilona Koskela, fil. maist. Virkailijain kansalaisopiston opettaja
Leevi Melametsä, kasvatust. maist., opetusministeriön ylijohtaja
Eero Pantzar, kasvatust. toht., Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen assistentti
Marja Partanen, yht. kand., Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen suunnittelija
Anneli Pulkkis, dipl. ins., TKK:n Työpsykologian laboratorion tutkija
Lea Salminen, yht. kand., ammattikasvatushallituksen suunnittelija
Markku Suortamo, kasvatust. kand., Jyväskylän normaalikoulun lehtori
Veikko Teikari, yht. toht., TKK:n Työpsykologian professori
Jukka Tuomisto, fil. toht., Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen vt. apulaisprofessori
Tapio Vaherva, fil. toht., Jyväskylän yliopiston apulaisprofessori
Matti Vartiainen, fil. lis., TKK:n Työpsykologian laboratorion tutkija
Kerttu Vepsäläinen, fil. kand., Valtionhallinnon kehittämiskeskuksen erikoistutkija
Mirja Virtala, yht. kand., kouluhallituksen suunnittelija
Pentti Yrjölä, yht. kand., Kansanvalistusseuran pedagoginen johtaja

Kuntatason aikuiskoulutussuunnittelun käynnistäminen Mikkelin läänissä

A. Projektin lähtökohdat

Mikkelin läänissä on 29 kuntaa ja asukkaita noin 200 000. Ammatissa toimivaa väestöä oli vuonna 1985 yhteensä 93 000, josta noin 20 % maa- ja metsätalouden ja samoin noin 20 % teollisuuden palveluksessa. Maatalous on pientilavaltaista. Teollisuudessa suurin ryhmä on metalli- ja konepajatuotteiden valmistus, toiseksi suurin työllistäjä on puutavaran valmistus. Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut ovat voimakkaasti kasvava ammattiryhmä.

Läänissä ei ole omaa korkeakoulua. Keskiasteen oppilaitoksia on 28, joissa on riittävästi koulutuspaikkoja läänin tarvetta ajatellen. Ammatillista aikuiskoulutusta antavat ammatillisten oppilaitosten kurssitoiminta ja kaksi ammattikurssikeskusta. Kahdeksan kansanopistoa ja 17 kansalaisopistoa keskittyvät yleissivistävään aikuiskoulutukseen. Erilaisilla yhdistyksillä on lisäksi kurssi- ja neuvontatoimintaa. Jokaisessa kunnassa on kirjastolaitos. Koulutus- ja sivistyspalvelut jakautuvat varsin tasaisesti läänin neljän tasavahvan talousalueen kesken.

B. Tavoitteet

Lääninhallituksen kouluosasto aloitti projektin oikeastaan jo 1970-luvulla, jolloin ruvettiin kartoittamaan läänin aikuiskoulutuspalveluja ja pohtimaan alalla toimivien laitosten yhteistyötä ja työnjakoa. Kouluosastolla projektista vastaa työryhmä, johon kuuluu vapaan sivistystyön tarkastaja, ammattikasvatustarkastaja, suunnittelija ja tutkimussihteeri. Projektia vedetään muun virkatyön ohella.

Lääninhallitus on järjestänyt neljä aikuis-koulutuksen suunnitteluseminaaria kuntien edustajille. Seminaareissa on pohdittu asiantuntijoiden alustusten pohjalta kuntien aikuiskoulutuspalvelujen kehittämistä. Lääninhallitus on sitten koonnut kertynyttä kokemusta ohjeistoksi, jota on lähetetty kuntiin.

Jokaisessa kunnassa on asetettu aikuiskoulutustoimikunta tai vastaava. Näitä asiantuntijaryhmiä on kahta päätyyppiä: 1) poliittisesti valittu kunnallinen toimikunta ja 2) paikallisten oppilaitosten edustajien muodostama neuvottelukunta. Edellisellä on ollut enemmän mahdollisuuksia saada aikuiskoulutusta mukaan kuntasuunnitelmiin, jälkimmäinen taas on keskittynyt oppilaitosten keskinäiseen informaation vaihtoon.

Lääninhallituksen päämääränä on ollut ylläpitää yhteyttä kuntien työryhmiin siten, että työ on pysynyt vireillä ja kuntien aikuiskoulutuspalvelut on saatu kartoitettua. Kuntien raporteissa on yleensä otettu huomioon myös ne esimerkiksi talousalueen keskuksessa olevat palvelut, joita oman kunnan asukkaat käyttävät. Eräissä kunnissa on tehty kyselyitä, joilla on kartoitettu koulutustarpeita.

Kun koulutustarpeet ja tarjotut koulutuspalvelut on saatu kartoitettua, on voitu ruveta suunnittelemaan palvelujen kehittämistä. Tavoitteena saada käytössä olevat resurssit mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön.

Varsin monessa kunnan aikuiskoulutus-suunnitelmassa todetaan tavoitteeksi kunnan luontaisten elinkeinojen tukeminen. Tämä sopii varsin hyvin yhteen lääninhallituksen johdon ajaman ekolääni-ajattelun kanssa. Nykyaikaisen teknologian ei kuitenkaan katsota olevan ristiriidassa tähän nähden. Tendenssinä on korostaa uudessa teknologiassa pehmeiden arvojen huomioon ottamista ja luontoa säästäviä vaihtoehtoja.

C. Prosessi

Kysymyksessä on siis itse asiassa aikuiskoulutuksen hallinnoimiseen ja järjestämiseen keskittyvä projekti. Mahdollisesti projektin edetessä tullaan syventymään joihin koulutussisältöihin tarkemmin. Eräs tällainen alue saattaisi olla luonnonmukainen viljely, siihen liittyvän tietouden levittäminen maataloudessa työskentelevien keskuuteen.

Toistaiseksi lääninhallituksen työryhmä on paitsi laatinut yhteenvetoja ja ohjeistoa ja järjestänyt seminaareja, myös vierailut kunnissa ja oppilaitoksissa. Voitanee sanoa, että lääninhallituksen kannalta ainakin työmäärää ajatellen pääpaino onkin ollut juuri tällaisilla ohjauskäynneillä. On tutustuttu paikallisiin aikuiskoulutuspalveluihin, on yhdessä pohdittu koettuja ongelmia. Näin toisaalta informaatio on kulkenut kuntatasolta lääniin ja toisaalta kuntien työryhmät ovat saaneet työhönsä virikkeitä. Ilman näitä käyntejä lääninhallituksessa on pelkkien kirjallisten raporttien pohjalta hyvin vaikea saada kuvaa käytännössä kohdatuista ongelmista. Kuntien työryhmät ovat laatineet työstään kirjallisia raportteja, joita on toimitettu lääninhallituksen käyttöön. Työryhmien työtä on käytetty hyväksi myös kuntasuunnitelmia laadittaessa. Jossain määrin on tehty tiedotteita aikuiskoulutuspalveluista kuntalaisille.

D. Panokset

1. Osallistujat

Aikuiskoulutuspalveluja käytetään tyyppillisessä kuvitteellisessa Mikkelin läänin kunnassa seuraavaan tapaan:

palvelumuoto	% väestöstä osallistuu
kirjasto	50
kansalaisopisto	20
kansanopisto	1
ammattillinen aikuiskoulutus	1

Luvut ilmaisevat vain suuruusluokkia. Ammatillisessa aikuiskoulutuksessa on mukana vain yhteiskunnan tarjoamat palvelut, ei työnantajan järjestämä sisäinen koulutus, joka on ilmeisen suurta.

Opiskelu on harrastusluontoista, vain vähäisessä määrin päätoimista. Ammatillinen aikuiskoulutus on tavallaan näistä palvelumuodoista koostuvan järjestelmän kärki. Sen tavoitteena on muuttaa työelämää, sitä jälkeä jonka ihminen työllään maailmaan jättää.

2. Koulutustarpeet

Luonteeltaan hallinnollisena kehittämistyönä projektilla ei ole suoranaisia koulutuksellisia tavoitteita. Tavoitteena on koulutuspalvelujen kehittäminen.

3. Henkilöstö

Lääninhallituksen työryhmästä on jo edellä kerrottu. Eräissä kunnissa on jossain vaiheessa palkattu päätoiminen sihteeri aikuiskoulutussuunnitelmaa kunnassa kokoamaan. Kun-

tien työryhmissä on ollut varsin usein mukana kansalaisopiston rehtori, elinkeinoasiamies, koulutoimenjohtaja, suunnittelusihteeri ja kunnanjohtaja.

5. Talous

Enimmäkseen projektia on vedetty kaikilta osiltaan virkatyönä. Karkeasti arvioiden projektiin on käytetty vuosittain lääninhallituksen ja kuntien virkamiesten työaikaa yhteensä noin 1500 tuntia. Muut kuin työvoimakustannukset ovat olleet erittäin vähäiset.

E. Projektin kehitys

Projekti on alkanut 1970-luvulla vähitellen lääninhallituksen muun virkatyön ohessa ja se jatkuu yhä. Tässä vaiheessa voidaan hahmottaa kolme kehitysvaihetta:

1. Keskusjohtoisen suunnittelun vaihe

Perehdyttiin valtakunnallisiin suunnitelmiin. Kartoitettiin läänin aikuiskoulutuspalvelut ja pyrittiin hahmottamaan kokonaisuudesta käsin laitosten yhteistyötä ja työnjakoa.

2. Kuntien palveluvarustuksen kartoitusvaihe

Siirrettiin aikuiskoulutussuunnittelun painopiste kuntiin. Kuntien työryhmät kartoittivat alueensa aikuiskoulutuspalvelut. Palvelujen kehittäminen otettiin mukaan yleiseen kuntasuunnitteluun.

3. Koulutus- ja sivistystarpeiden ja tietohuoltojärjestelmän yhteensovittamisen vaihe

Heräsi kiinnostus selvittää tutkimuksellisin keinoin väestön koulutustarpeet sekä teoreettisesti hahmottaa tietohuoltoon tarvittava kokonaisjärjestelmä. Muodollisesti järjestetyt koulutustilaisuudet ovat vain yksi, joskin tärkeä, osa sitä kokonaisjärjestelmää jolla turvataan läänin tietohuolto.

Mikkelin työssäkäyntialueella on käynnistymässä osaprojekti, aikuiskoulutuskokeilu. Sen ensimmäisessä vaiheessa kartoitetaan mahdollisimman huolellisesti alueen väestön koulutustarpeet. Toisessa vaiheessa, osin jo yhtä aikaa ensimmäisen vaiheen kanssa, kehitetään koulutus- ja sivistyspalveluja tuottavien laitosten yhteistyötä. Tavoitteena mm se, että opiskelija voi koota tutkintokokonaisuuksia eri oppilaitoksissa suorittamastaan opiskelusta. Toivottavasti myös valtakunnallisella tasolla tapahtuu tässä asiassa edistymistä.

F. Vaikutukset

Projektin vaikutuksesta kunnissa on ruvettu kiinnittämään entistä enemmän huomiota aikuiskoulutukseen. Aikuiskoulutus on tärkeä

Paperiliiton historiaprojekti

Tutkivat opintokerhot tekivät historiaa

Tullessani Paperiliiton palvelukseen syksyllä 1979 oli keskeiseksi tutkimusintressikseni noussut ”työväenliikkeen ongelma tässä ja nyt”. Mikä yhteiskunnan kehityksessä oli ollut sellaista, joka oli tehnyt työväenliikkeelle ”yhä vaikeammaksi pitää kiinni alkuperäisestä luonteestaan”? Miksi se ei enää ollut ”liikettä, jonka jäsenet toimivat yhdessä yhteisten työ- ja elinolosuhteitaan koskevien ongelmien ratkaisemiseksi ja samalla tulevat kehittäneeksi itseään ’kokonaisina’ ihmisinä”? Miksi työväenliikkeen oli niin vaikea toimia ”työväestön itsetiedostuksen ja itsetunnon kehittäjänä”? Miksi työväenliikkeessä toimiminen ei enää ”auttanut työläisiä hahmottamaan ja jäsentämään omaa ympäristöään, ... ymmärtämään yhteiskuntaa ja omaa paikkaa siinä”?

”Työväenliikkeen ongelman tässä ja nyt” tarkasteleminen nimenomaan sivistystyön näkökulmasta saa selityksensä siitä, että olin vuosina 1977—1979 paneutunut Työväen Sivistysliiton (TSL) historian kirjoittamiseen. Tämän työn jouduin Paperiliittoon tullessani keskeyttämään, mutta toisaalta sain nyt tilaisuuden ryhtyä itse tekemään päätoimisesti työväen omaehtoista sivistystyötä. Tälle loi edellytykset Paperiliiton hallinnon huoli työväenliikkeen näköaloista.

Liiton historian kirjoittaminen ei voinut jäädä ammattitutkijan yksin suorittamaksi, vaan jäsenistö oli saatava aktiivisesti mukaan. Tä-

mä johtopäätös oli vastaus siihen ongelmaan, jolle eri tavoin olin etsinyt ratkaisua aina 1960-luvun lopulta lähtien: miten historiantutkija voi toteuttaa yhteiskunnallisen tehtävänsä. Paperiliitto-lehteen kirjasin ajatuksen seuraavassa muodossa: ”mitä muuta tietä kuin käymällä vuoropuhelua oman väen kanssa voi historiointisija löytää juuri ne ongelmat, joiden selvittämiseen hänen ammattitaitoaan tarvitaan?” Vielä painavampi oli kuitenkin toinen perustelu, jossa haettiin yhteyttä historian tutkimuksen ja sivistystyön välille. Työväenliikkeen historian kirjoittamisen on oltava ”työväenliikkeeseen järjestäytyneiden ihmisten kollektiivista toimintaa oman itsetiedostuksensa syventämiseksi. Sen ulkoiseksi muodoksi soveltuu hyvin liikkeen perinteinen opintokerhotyöskentely.” Ilmeistä onkin, että yksi Paperiliiton historia-hankkeen lähtökohdista on TSL:n piirissä 1970-luvun lopulla kehitellyissä, ns. suoran toiminnan nimellä kulkeneissa aktiivisen sivistystyön suunnitelmissa. Niissä oli painopiste maailmankatsomusta jäsentävässä opinto-toiminnassa järejstökoulutuksen vastapainona ja toteutusvastuu sivistysliiton paikallisilla opintojärjestöillä.

Tutkivan opintokerhon idean kehittelyyn ja sen välittämiseen paperiliittolaisille käytettiin kaksi vuotta. Suunnitteluvaihe päättyi syksyllä 1981, jolloin ensimmäiset kerhot aloittivat toimintansa. Tuloksena on ollut uudenlainen historiankirjoituksen muoto, jonka yksi tuotos on kirjana ilmestynyt Paperiliiton historia

osa tietohuoltoa. Tietohuollon kokonaisjärjestelmä on saatava siten toimimaan, että kunnissa ja koko läänissä osaaminen ja taitotieto vahvistuvat. Laajasti ymmärrettynä tietohuolto sisältää myös arkisen kokemustiedon ja elämystiedon välittämisen tieteellistyyppisen tiedon lisäksi.

Aikuiskoulutuspalvelujen kehittämisen suurin este on, ettei riittävästi ymmäretä koulutus- ja sivistyspalvelujen, siis tietohuollon, merki-

tystä kuntien elinkelpoisuuden takaajana, hyvinvoinnin ja viihtyisyyden tekijänä, persoonallisuuden kehittäjänä. Odotetaan helposti vain nopeita taloudellisesti välittömästi mitattavissa olevia tuloksia. Halutaan esimerkiksi tukea elinkeinoelämää suoralla tuella, kuitenkin vain koulutuksella ja sivistystyöllä saavutetaan kestäviä tuloksia. Projektilla pyritään vaikuttamaan siihen, että tietohuollon merkitys kunnissa ja läänissä ymmärretään. Kannattaa investoida osaamiseen ja henkiseen vireyteen.

1944—86. Muita ovat (toistaiseksi) ennen muuta tutkivien kerhojen valmistamat 24 historianäyttelyä, joihin on tutustunut arviolta 30 000 ihmistä. Kerhot ovat tuottaneet myös kirjoja, artikkeleita, näytelmiä, kavalkaadeja, video-ohjelmia, äänilevyä sekä puhekuoro- ja musiikkiryhmäproduktioita. Vuoden 1985 lopulla Paperiliiton historiahankkeessa toimi 40 tutkivaa kerhoa 33:ssa liiton kaikkiaan 74 ammattiosastosta. Omaa historiaansa ja perinnettään tutki siten yli 200 Paperiliiton 51 000 jäsenestä.

Erilainen toiminta-ajatus

Historiahankkeen toiminta-ajatus selkiytyi joutuessani suunnitteluvaiheen aikana perustelemaan tutkivien kerhojen tärkeyttä eri paperiammattiosastoissa. ”Liiton historian kirjoittaminen porukalla” oli liian etäinen ajatus ja ”omien kokemusten jäsentäminen” liian käsitteellinen. Välttämättömyys kehittää omaa esitystä aina edellisen alustuksen saaman vastaannon pohjalta tuottikin kokonaisnäkömyksen niistä asioista, jotka ovat päällimmäisinä paperiliittolaisaktiivien kokemusmaailmassa ja heidän suhteessaan työväenliikkeeseen. Vaikka tähän meni aikaa, kävi varsin pian selväksi, että tutkivien kerhojen työn oli liitettävä paperityöläisten omiin kiinnostuksen kohteisiin, heidän itsensä tärkeinä pitämiin asioihin. Tämän johtopäätöksen tekemistä nopeuttivat ruotsalaista opintokerhotutkimusta ohjanneiden tovereiden kokemukset ja neuvot. Ruotsalaiset korostivat, että tehokkain tapa varmistaa riittävän vahva motivaatio oli antaa kerhojen itse päättää, mitä ne tutkivat.

Tämä käytännön kokemusten tuottama johtopäätös käänsi päälaelleen yhden syksyn 1979 keskeisistä ajatuksistani. Tuolloin olin hahmotellut projektia, jossa kerhot valitsivat tutkimuskohteensa liiton historiankirjoittajan laatimaan tutkimussuunnitelmaan sisältyvien tutkimustehtävien joukosta. Nyt oli lähtökohta kokonaan toinen: jokaisen kerhon oli saatava valita tutkimuskohteensa täysin riippumatta liiton historiankirjoittajan omasta tehtäväksiannosta. Ylhäältä päin ohjautuvan projektin sijaan oli löydettävä uusi muoto. Se ei saisi hävittää hankkeen luonnetta yhtenäisenä projektina, koska ruotsalaiset kokemukset olivat osoittaneet sekä tukiorganisaation että ohjauksen välttämättömiksi. Päätösvallan oli kuitenkin säilyttävä kerhoilla.

Toiminta-ajatus oli kiteytynyt syksyllä 1981, jolloin suunnittelutyö päättyi ja historiahankkeen opintokerhovaihe alkoi. Kullakin tutkivalta kerholla on täysi vapaus valita tutkimuskohteensa. Ne päättävät myös itse, missä muodossa tuloksensa julkistavat ja mihin tarkoituk-

seen niitä käyttävät. Liiton historiankirjoittajan tehtävä rajoittuu tutkimustyössä tarvittavien teknisten ja menetelmällisten valmiuksien välittämiseen. Se tapahtuu lähinnä erilaisilla lyhytkursseilla, mutta myös kerkokohtaisena ohjauksena — silloin, kun sitä toivotaan. Sisällöltään koulutus vastaa yliopistollista menetelmäopetusta, mutta muotojen osalta sitä ei ole tarvinnut sovittaa mihinkään valmiisiin malleihin. Tämä on mahdollistanut koulutuksen järjestämisen siten, että se vastaa kerhojen eteen tulleisiin ongelmiin juuri sellaisina, kuin ne käytännön työssä ovat ilmenneet. Suuri etu on ollut myös se, että liiton toimisto on voinut eri muodoissa avustaa ennen muuta lähdeaineiston kokoamisessa.

Tutkimus ja toiminta

Historiahankkeen toiminta-ajatuksen kiteytyminen tuotti siten ensimmäisen täsmällisen määreen liittohistorioitsijan työnjaolliselle tehtävälle. Vaikka hänen oma tutkimustyönsä kysymyksenasettelun täsmentymiseen kulukin vielä toiset kaksi vuotta, olivat eräät muutkin peruslähtökohdat käyneet selviksi ensimmäisten tutkivien kerhojen aloittaessa työnsä syksyllä 1981. Yksi niistä oli uusi näkökulma tieteellisen tutkimuksen ja työläisten arkipäiväisen käytännön väliseen suhteeseen. Kyse ei ollut työläisten osallistumisesta tutkimuksen tekemiseen, ei edes heidän omista lähtökohdistaan nousevasta *myötävaikutuksesta*, vaan heidän *omasta, itsenäisestä* toiminnastaan.

Suhteessa järjestöhistorian perinteeseen olivat jo syksyn 1979 suunnitelmat olleet ohjelmallista kritiikkiä. Pitäytyminen liittohallinnon ja liiton toimiston näkökulmassa vain syventäisi ”työväenliikkeen ongelmaa tässä ja nyt”. Perusjärjestötaso oli siis saatava mukana. Perehtyminen paperiammattiosastojen historiikkeihin taas paljasti niiden aihepiiriin rajoittuneisuuden. Teemoja oli oikeastaan vain kaksi: kamppailu paikallista työnantajaa vastaan ja osaston sisäinen toiminta. Havainnon merkitys alkoi paljastua paperiliittolaisaktiivien ja toimitsijatoverien pohdiskeluja kuunnellessa. Heitä askarutti se, että ”rivijäsenet” ajattelivat ja toimivat niin monessa suhteessa eri tavoin kuin he itse. Tavanomainen järjestöhistoria osoittautui tätä eroa syventäväksi: se on tosiasiallisesti nykyisten aktiivijäsenten oman ja heidän edeltäjiensä toiminnan historiaa — toisille järjestöaktiiveille esitettyä. Tutkivat kerhot saivat tästä uuden perustelun: edustuksellisuuden periaate oli murettava. Sen sijaan, että jotkut valittaisiin kirjoittamaan muille, oli (periaatteessa) kaikkien osallistuttava historiakan tuottamiseen. Vielä tärkeämpi oli toinen johtopäätös. Olen tutkittava ennen muuta sitä, mitä arkisessa elämänpiirissä yhdisti

kaikkia paperityöläisiä, niin aktiiveja kuin rivi-jäseniä.

Perehtyminen ruotsalaiseen opintokerhotutkimukseen (edes sen olemassaolosta en ollut tietoinen tutkivan kerhon päätyessäni) puolestaan auttoi hahmottamaan työn historiaan kohdistuvan tutkimuksen lähtökohtia. Sekä arkkitehti Gunar Sillén ("Stiga vi mot lju-set", 1977) että kirjailija Sven Lindqvist ("Gräv där du står", 1978) olivat ruotsalaiselle toiminnalle suuntaa antaneissa kirjoissaan painottaneet, että työntekijä on asiantuntija silloin, kun tutkitaan työtä. Paperityöläisten osalta näytti siltä, että heidän työssään automaation ja rationalisoinnin myötä tapahtunut mullistus ei ollut jättänyt aikaa pohtia, mitä todella oli tapahtunut ja tapahtui jatkuvasti. Teknologiset muutokset seurasivat liian nopeasti toisiaan ja välttämättömyys puolustaa omia välitömiä etuja peitti muun alleen. Oma työtä tutkimalla olisi kuitenkin mahdollista hahmottaa kokonaiskuvaa tapahtumassa olevasta mullistuksesta ja tätä tietä välttää tosiasiallinen alistuminen sen edessä. Löytämällä selitys sille, miksi eilisen työprosessi on muuttunut nykyisen kaltaiseksi taas olisi mahdollista ennakoita, millaista huomisen työ saattaa olla.

"Huomisen työtä" koskevista pohdiskeluista oli vain lyhyt matka ajatuksiin uudella tavoin painottuneesta ammattiyhdistysoinnasta. Miksi pitäisi antaa muutosten "kaatua päälle", kuten jokseenkin aina näytti tapahtuvan, kun ei ollut mahdotonta pyrkiä ennakoimaan niitä? Miksi tyytyä neuvottelutilanteiden tuottaman kokemuksen pohjalta kehittyneeseen näkemykseen työnantajapuolen tavoitteista, kun sitä voitiin syventää omassakin ammattiosastossa tapahtuvalla tutkimustyöllä? Näitä ajatuksia tukivat Ruotsin Tehdastyöväenliiton käynnistämät projektit "Ute i världen" ("Maailmalla") ja "Trygga jobben" ("Turvatkaa työpaikat"). Molempien tavoitteena on ollut tuottaa tutkivien kerhojen voimin tietoa eri yritysten työllisyyteen vaikuttavista suunnitelmista ja sitä tietä lisätä ammattiosastojen mahdollisuuksia pitää puoliaan.

Mikä on tärkeitä?

Historiahankkeen suunnitteluvaiheessa selkiytyneet peruslähtökohdat hallitsivat 1981 valmistunutta Paperiliiton 75-vuotishistoriaa, "Taistojen taipaleelta". Tarkastelu painottuu ammattiosastotasolle ja teoksessa pyritään nostamaan esiin järjestötoiminnan ulkopuolelle jäänyttä paperityöläisen arkea niin työssä kuin työn ulkopuolella. Tästä huolimatta tuotti oma aatteellista ja poliittista korostava maailmankuva minulle kaksi yllätystä samana vuonana. 75-vuotisjuhlien jälkeen alkaneelle liitto-

kokoukselle jätetyissä aloitteissa vaadittiin voimakkaasti vapaa-ajan ja kulttuuritoiminnan laajentamista. Aloitteissa nostettiin myös esiin ongelmia, jotka vain työläästi tai ei lainkaan voitiin ratkaista perinteisessä työehtosopimuksessa. Toisessakin yllätyksessä oli sisältönä elämäntavan problematiikan korostuminen. Järjestötoimintaan liittyi vain n. 20 % niistä tutkimussuunnitelmista, jotka esitettiin syksyn 1981 tutkivien kerhojen vetäjille tarkoitetuilla kursseilla. Puolet käsitteli työn ulkopuolisen elämänalueen eri puolia ja n. 30 % työn muuttamista.

Paperiliittolaisaktiivien kiinnostus kohdistui siten odottamaani paljon voimakkaammin liiton toiminnan lähtökohtiin ja edellytyksiin kuin sen muotoihin. Heitä askarruttivat selvätkin yhteiskunnallisen todellisuuden uudet piirteet, sen muuttunut luonne. Tähän liittyi syvä huoli työväenliikkeen perinteiden katkeamisesta ja rivijäsenten historiatietoisuuden ohuudesta. Nämä piirteet rajasivat tutkimustyöni avainajajaksoksi viimeisen neljännesvuosisadan kehityksen. Oli kyettävä suhteuttamaan keskenään suomalaisessa yhteiskunnassa 1960-luvulla tapahtunut kulttuuris-ideologinen mullistus ja Suomessakin 1970-luvun lopulta alkaen nopeasti laajentunut kiinnostus työväenperinteeseen. Tähän tuotti lähtökohdan tutkijatoverini, historioitsija Jussi Turtola. Hän oli Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historiaa tutkiessaan päätyneet keväällä 1982 luonnehtimaan kahdeksankymmentäluvun Suomea "valmiiksi" yhteiskunnaksi, eräänlaiseksi jo toteutuneeksi utopiaksi. Turtolan työ tuotti myös ensimmäiset lähtökohdat Paperiliiton toiminnan ulkoisten ehtojen muuttumisen analyysille.

Syksystä 1982 alkoikin vuoden päivät kestänyt historiahankkeen seestymisvaihe. Vasta nyt koin, että ajatus työläisten oman tutkimustyön tärkeydestä kahdeksankymmentäluvun Suomessa todella meni perille. Syksyn 1979 suunnitelmien perustelut olivat nousseet enemmän sivistystyön lähtökohdista kuin suomalaisen yhteiskunnan historiallisesta analyysistä. Jos ne tuolloin olivat myös olleet kaukana paperityöläisen arkipäivästä, saatoin kolme vuotta myöhemmin jo rakentaa esim. alustukseni siten, että niiden lähtökohdana oli paperiliittolaisaktiivien oma kokemusmaailma.

Myös historiahankkeen toimintamuodot kehkeytyivät syksyn 1983 tultaessa. Tutkivat kerhot olivat voittaneet alkuvaikeutensa ja hankkeen koulutusjärjestelmän muodot alkoivat vakiintua. Toiminta alkoi myös suuntautua Paperiliiton ulkopuolelle ja pyydetyksi alustajaksi eri työväenjärjestöjen kursseille, seminaareihin jne. lähti yhä useammin joku tutkivien kerhojen vetäjästä. Huipentuma on (tois-taiseksi) ollut keväällä 1984 TVK-opistolla jär-

jestetty kurssi, joka pani alulle ”tutkivien oparien” projektin Pankkitoimihenkilöliitossa.

Paperiliiton tutkivat kerhot ovat ennen muuta osoitus työväenliikkeen perusjärjestöjen aktiivijäsenten tarpeesta määrittää omaa paikkaansa muuttuvassa yhteiskunnassa ja maailmassa. Mutta yhdessä Pankkitoimihenkilöliiton projektin ja eri järjestöissä toimivien yksittäisten tutkivien opintokerhojen kanssa Paperiliiton historiahanke kertoo yleisemmästäkin ilmiöstä: kahdeksankymmentäluvun suomalaisen ihmisen pyrkimyksistä tuottaa itse tietoa, tarpeesta välttää ajautuminen tiedonkin osalta ohjelmoidun kuluttajan asemaan. Paperiliiton hanketta luonnehtii myös se, etteivät maailmankatsomukselliset erot ole estäneet sosialidemokraatteja ja kansandemokraatteja tekemästä yhteistyötä eikä käymästä juuriin menevää keskustelua — tapahtui se sitten tutkivissa kerhoissa tai historiahankkeen koulutustilaisuuksissa. Avointen kysymysten selvittäminen ei olekaan yksilöllistä pohdiskelua, vaan kollektiivista toimintaa omien näkemysten syventämiseksi. Asiaan paneutumisen vakavuutta kuvaa näiden luottamustehtävillä kuormitettujen ihmisten kirjaa varten tuottama lähdeaineisto. Omien tutkimustehtäviensä ohessa tutkivat kerhot ovat haastatelleet minun laskuuni 147 paperityöläistä.

Paperiliiton tutkivat kerhot ovatkin haaste tutkimustyön ammattilaisille. Kyse on toiminnasta, jossa kyllä on noudatettava tieteellisen työskentelyn peruseriaatteita, mutta jossa ei silti ensisijaisesti ole kyse tiedon tuottamisesta. Päällimmäisenä on koko ajan tutkimustyön merkitys sitä tekevälle ihmiselle itselleen. Paperiliittolaisten lähtökohtana on heidän oma elämänpiirinsä ja elämäntapantönsä ja tavoitteena löytää historian tutkimuksellisesti perustellut lähtökohdat omalle toiminnalle työväenliikkeessä. Tältä osin historiahanke liittyy Paperiliiton laajempaan pyrkimykseen eli edellytysten luomiseen ihmisten liikkeen elpymiselle työväenliikkeen sisällä.

Historiahankkeen ja sen rinnalla toteutetun valistusprojektin käynnistäminen eivät ole pakon sanelema toimenpiteitä. Jos asioita tarkastellaan lyhyellä aikavälillä ja perinteisiä ammattiyhdistystoiminnan mittapuuta käyttäen, Paperiliitolla menee hyvin. Molempien hankkeiden todellinen lähtökohta onkin tulevaisuudessa. Ne kertovat myös pyrkimyksestä löytää uusia lähtökohtia liiton toiminta-ajatukselle. Paperiliiton voimakas panostus aatteelliseen toimintaan on siten perusteltua nähdä ennen muuta työväenliikkeen rakenteellisen kriisin ilmentymänä. Tämän kriisin luonteen määrittämisessä taas voi ottaa lähtökohdaksi paperiliittolaisaktiivien järjestelmällisen tiedonhankinnan ja sen toistaiseksi tuottamat tulokset. Nehän kertovat, millaisina suomalaisen

kapitalismin ydinalueen työläiset näkevät työväenliikkeen ongelmat.

keen rakenteellisen kriisin ilmentymänä. Tämän kriisin luonteen määrittämisessä taas voi ottaa lähtökohdaksi paperiliittolaisaktiivien järjestelmällisen tiedonhankinnan ja sen toistaiseksi tuottamat tulokset. Nehän kertovat, millaisina suomalaisen kapitalismin ydinalueen työläiset näkevät työväenliikkeen ongelmat.

Tutkimusten kohteet

Jokseenkin kaikkien tutkivien kerhojen kysymyksenasetteluissa tulee esiin paperityöläisten yhteisyyden, heidän kollektiivisuutensa mureneminen. Oli nimenomainen tutkimuskohde mikä tahansa, halutaan siis selvittää, miksi yhteenkuuluvuus ja keskinäinen solidaarisuus ovat heikentyneet. Toinen tutkiville kerhoille yhteinen piirre on ollut niiden erilaisten yhteyksien etsiminen, joita paperityöläisen elämässä työn ulkopuolella tapahtuneilla muutoksilla on ollut heidän ammatilliseen toimintaansa. Nämä teemat ovat hyvin luonteivia, kun muistetaan paperiteollisuusyhdyskuntien totuttu, oikeastaan sisäänlämpiävä elämänmeno.

Paperiteollisuusyhdyskunnan muuttumisen vaikutukset ammattiosaston toimintaan ovat punaisena lankana Mäntän ja Myllykosken kerhojen tutkimuksissa. Pyhtääläisten kerho keskittyi työläisten asuinalueena toimineen kasarmikylän elämään ja kaukopääläisten kerho ammattiosaston kesänviettopaikan rakentamiseen. Tainionkoskelaisten tutkimusta jäsentää 1950- ja 1960-lukujen taitteesta alkanut mullistus eri asuntoalueilla. Jos elämänmenoa säädelleet tekijät siihen asti olivat olleet lähes jäänöksettömästi yhdyskunnan sisäisiä, ne tulivat nyt yhtä vahvasti ulkoapäin ja olivat paljossa luonteeltaan ylikansallisia. Tervakoskelaisten lähtökohtana taas ovat olleet tehtaan nykyjohton pyrkimykset säilyttää yhtiön kansainvälinen kilpailukyky. Ne ovat nopeasti hävittämässä yhdyskunnan perinteiden molemmat keskeiset juonteet. Toisaalla on ollut tehtaan ”teknillinen linja vanhoillisuuden ja vainparas-on-kyllin-hyvää -asenteen yhdistelmänä”, mihin on kiinteästi liittynyt työntekijöiden korkea ammattitaito. Toisaalla taas ”nurkkapatriottisen kyläyhteisön yhteishenki”. Aiheitaan tervakoskelaiset lähestyvät muutaman paperityöläissuvun vaiheita tutkimalla. Sitä varten he ovat kaivaneet kirkonkirjoista esiin kaikkien tehtaalla vuosina 1818—1935 työkennelleiden henkilötiedot.

Huoli työväen- ja erityisesti paperityöläisperinteineen katoamisesta on toinen monille kerhoille yhteinen piirre. Tämä on ollut yksi niistä tekijöistä, jotka ovat saaneet tutkivat kerhot rakentamaan yleisömenestyksen saavuttaneet näyttelynsä. Suurimman valokuvakokoelman on koonnut tainionkoskelaisten kerho. On myös tuotettu lähdeaineisto osaston historiikin ja kerätty sen lisäksi mm. suuri määrä paikallista ammattisanastoa ja muuta muistotietoa.

Kaskisten tutkivan kerhon tavoitteena on ollut rakentaa siltaa paikkakunnan vanhan työväenliikkeen ja vuonna 1976 toimintansa aloittaneen sellutehtaan työläisten välille. Tässä tarkoituksessa järjestettiin paperityöläisten aloitteesta kaupungin 200-vuotisjuhlien yhteydessä paikallisen työväen kulttuuria ja historiaa esittelevä kulttuuritapahtumien sarja, Työväen viikko. Ruotsinkieliselle paikkakunnalle tulleiden suomenkielisten paperityöläisten ongelmat ovat olleet myös Kirkniemen ja osin Pietarsaaren osaston tutkivien kerhojen lähtökohtana. Summalaisten kirjaa osastonsa vaiheista taas jäseniä paperitehtaan tulo maaseutupaikkakunnalle vuonna 1955.

Pyrkimykseen lujittaa aatteellista tietoisuutta perinnettä välittäen liittyy saumattomasti työväenliikkeen historian esiin tuominen. Useimmat tämän päivän paperityöläiset ottavat olevat olot annettuina. He eivät tiedä, että ammattiosasto työväenliikkeen osana on saanut käydä pitkän kamppailun edes nykyisten etuisuuksien ja mahdollisuuksien saavuttamiseksi. Tämän tilannearvion pohjalla nousevat useiden tutkivien kerhojen hankkeet osastonsa historian kirjoittamiseksi.

Osa kerhoista on ottanut työn oman tutkimuksensa lähtökohdaksi. Esim. kaipolalaiset tuottavat sivun kerrallaan "Paperikoneen päiväkirjaan". Hämeenlinnalaiset taas ovat panneet kertakäyttöastioita valmistavien paperiliittolaisten työn muuttumiseen. He ovat toistaiseksi tuottaneet aiheestaan valokuvanäyttelyn, joka (monien muiden kerhojen näyttelyiden tavoin) on ollut esillä tehtaan lisäksi myös kaupungin/kunnan kirjastossa. Takolaiset taas lähestyvät kartonkitehtaan työn muuttumista seuraamalla seitsemän työntekijän ammattiuran kehitystä. Näistä seitsemästä säikeestä punoutuvaan kokonaisuuteen mahtuu myös paljon oman ammattiosaston ja tamperelaisen työväenliikkeen historiaa. Tesomalaisten tutkimuksen keskipisteenä taas ovat työn sisällössä ja työn organisaatiossa tapahtuneiden muutosten vaikutukset työläisten tietoisuuteen.

Tesomalaisten tutkimushankkeella on välitön kytkeä "lattiatason työnantajapolitiikkaan" 1980-luvulla näkyviin tulleisiin uusiin piirteisiin. Äänekoskelaisten ja Kuusankosken

tehtaiden kuljetusosaston tutkivan kerhon hankkeella on välillisempi yhteys ajankohtaiseen ammattiyhdistystoimintaan. Äänekoskella on pyritty oman työn (yhtiön asuntorakennusosasto) historian myötä selvittämään muutoksia paperityöläisten asumisolosuhteissa. Kuusankoskella taas ovat tutkimuskohteena kuljetusteknologian kehityksen erilaiset seurausvaikutukset.

Oman erityisen ryhmänsä muodostavat paperityöläisnaisten ongelmiin paneutuvat tutkimushankkeet. Kymi-Strömbergin kolmen ammattiosaston yhteinen tutkiva kerho selvittää naisten työllisyyden kehityspiirteitä kaikilla Kuusankosken tehtailla. Takon naisjaoston tutkiva kerho taas on lähtenyt selvittämään naisten ns. vapaa-aikaan liittyviä ongelmia. Naisten erillistoimintaa on puolestaan tutkittu Kauttualla, Kemissä ja Pietarsaareissa.

Tutkimuskohteissa on syksyn 1981 ideointivaiheeseen verrattuna tapahtunut siirtymää ammatillisen toiminnan historian suuntaan. Tämä ei kuitenkaan kerro ay-aktiivien näkökulman korostumisesta, sillä tarkastelutapa on säännönmukaisesti sisällöltään avarampi kuin perinteisessä järjestöhistoriassa. Huomionarvoista on kuitenkin poliittisen ryhmätoiminnan rajautuminen perinteisten ammattiosastohistoriikkien tavoin tutkivien kerhojen tarkastelemien teemojen ulkopuolelle. Se tuo esiin yhden työläisten ammattiyhdistystoimintaan liittyneen ajatusmuotojen ulottuvuuden. Työväenaatteellisuuden esiintuomista on pidetty itsestäänselvytenä, mutta perinteisen politiikan yhteyttä käytännön ay-toimintaan ei ole tunnustettu — vaikka se maailman sivu on ollut kaikkien nähtävillä. Tärkeä tutkiviin kerhoihin liittyvä piirre on myös työn historian osuuden jääminen vähäisemmäksi kuin alkuvaiheen tutkimussuunnitelmat antoivat odottaa. Tämä on ilmeisesti liitettävissä kahteen Paperiliitolle ominaiseen piirteeseen. Työ ja nimenomaan sen sisältö on ensinnäkin tutkimuskohteena aivan yhtä ongelmallinen kuin mitä se on erittelevän keskustelun aiheena. Toiseksi edunvalvonta ja ammattiosaston muu toiminta nähdään varsin pitkälle toisistaan erillisinä kokonaisuuksina, jolloin tutkiva kerho mielletään yhdeksi tuon muun toiminnan muodoista. Tämä on silmiinpistävin ero Paperiliiton ja Pankkitoimihenkilöliiton välillä, jossa pääosa tutkivista kerhoista eri tavoin penutuu työn muuttumisen ja edunvalvonnan suhteeseen. Ero kertoneekin ennen muuta perinteisten ajatusmuotojen sitkeydestä SAK:n liitoissa.

Tutkivien kerhojen työskentely lähtee liikelle 1980-luvun todellisuudesta. Useiden tutkimuskohteena on lisäksi aivan tuore menneisyys ja joillain on tavoitteena tuottaa tietoa ajankohtaisen ammatillisen toiminnan perus-

taksi. Mistään itseisarvoisesta mennessiyyden tutkimisesta ei Paperiliiton historiahankkeessa siten ole kyse. Silti monilla mukana olevista samanlainen nostalginen perusvire kuin yleensä paperiliittolaisaktiiveilla. Aatteellisuu- den näkökulmasta tilanne oli "ennen" myön- teisempi, vaikka olot muutoin olivatkin anke- ammat. Tässä tulee esiin yksi keskeisistä työ- väenliikkeen kriisin ulottuvuuksista. Perusjär- jestöjen aktiivit pitivät työväenliikettä välttä- mättömänä, mutta eivät löydä sen olemassa- oloa oikeuttavia perusteita muualta kuin men- neisyydestä. Mutta nostalgisuus kertoo muus- takin. Suomesta puuttuu yhteiskunnallinen liike, joka yhdistäisi omassa käytännön toi- minnassaan kahdeksankymmentäluvun palk- katyöläisyyden vielä 1950-luvulla elävänä välit- tyneeseen työväen omaan perinteeseen.

Kyse on ihmisen oikeudesta ajatella

Paperiliitto on ottanut muutamia askeleita nä- kökulman avaamiseksi toisenlaiseen tulevai- suuteen. Samalla tiellä jatkaminen edellyttää ensinnäkin ammatillisen ja poliittisen työväen- liikkeen välisen suhteen uudelleenarviointia. Sekä välttämättä arvioida uudelleen oma järjestöluonne että vaihtoehdon kehittäminen "omillaan toimeentulemisen" elämäntavalle vaativat siitä totutusta ajatusmuodosta luopu- mista, jossa ay-toiminta määritetään perusläh- tökohdaltaan puolustustaistelun luonteiseksi. Yhteiskuntakehityksen perusteisiin vaikuttami- nen ei enää voi jäädä yksin vasemmistopuo- lueiden tehtäväksi.

Mutta Paperiliitto on myös lähtenyt kehittä- mään jäsentensä toimintakykyä tavalla, joka nostaa esiin kysymyksen inhimilliseen yhteis- kuntaan tähtäävän strategian vatiman tiedon tuottamisesta. Kyse ei ole pelkästään siitä, että totuttu välittömiin toiminta- ja neuvottelutilan- teisiin liittyvä tiedonhankinta on käynyt riittä- mättömäksi jopa ammatiliitolle. Ongelman laajakantoisuutta kuvaa se, että Paperiliiton historiahanke ja valistusprojekti ovat tosiasial- lisesti kokonaan uudenlaisen tutkimuspoliitti- sen keskustelun avaus. Sen kohteena on ihmisten oman toiminnan ja tieteellisen tutki- muksen suhde. Tämän keskustelun perustelu taas nousee myöhäiskapitalistisen yhteiskun- nan luonteesta. Tieteentekijä voi antaa oman panoksensa inhimillisen yhteiskunnan raken- tamiselle vasta, kun hän on määrittänyt suhte- ensa ihmisen mahdollisuuksiin kehittää omaa itsetiedostustaan ja toimintakykyään.

Perustavanlaatuisin keskustelun teema liit- ty tiedon muuttuneeseen yhteiskunnalliseen luonteeseen, mikä näkyy mm. siinä, että ihmi- sestä on tulossa tiedonkin osalta ohjelmoitu

kuluttaja. Hänellä on kyllä monin verroin van- hempiaan paremmat mahdollisuudet saada tietoa, mutta hänen ei tarvitse ajatella yhtä paljon kuin nämä. Ihmiselle välittyvä tieto on koko ajan kaventunut ja tiivistynyt sisällöltään, se saadaan yhä "valmiimpana". Myös koulu- tus on alkanut kehittyä valmiiksi kootun ja jäsennellyn tiedon, tietopakettien välittämisen suuntaan. Teknologinen kehitys vaatii tietojen ja tietojenkäsittelyn standardisoimista ja on tehnyt tiedon tuottamisesta teollisuutta. Tieto- rekisterit ja tietopankit kertovat siitä, että tie- dostakin on jo tullut tavara, jota mainostetaan, myydään ja ostetaan. Kaupallistunut tiedon tuottaminen ja tiedon välitys ovat myös keskit- yneet. Tiedosta on kokonaan uudella tavalla tullut vallankäytön väline. Kehitys kulkee kohti yhteiskuntaa, jossa ihminen luulee ajattelevan- sa, mutta joutuu tosiasiallisesti ajattelemaan toisten valmiiksi ajattelemalla tavalla. Mutta samanaikaisesti ollaan myös siirtymässä uudenlaiseen, tietotyöhön pohjaavaan tuotan- toon, joka vaatii työntekijöiltä nimenomaan itsenäistä ajattelua. Tämän ristiriidan ratkaise- minen tavalla, joka ei silvo ihmisen ajattelua, on myös ammattiyhdistysliikkeelle asetunut haaste.

Ihmisen oikeudesta ajatella on joka tapauk- sessa tullut keskeinen luokkataistelukyky. Tästä yleisestä näkökulmasta on tarkasteltava ihmisen mahdollisuuksia kehittää omaa tietä- mystään ja omaa ajatteluaan, hänen itsetie- dostustaan. Voidaan kysyä, riittävätkö siihen enää totutut opiskelun ja itseopiskelun muo- dot. Riittääkö sen perustaksi enää tiedonhan- kinta, vai onko edettävä omakohtaiseen tiedon tuottamiseen saakka? Tutkiva opintokerho on joka tapauksessa yksi niistä muodoista, joissa taistelu ajattelemisen oikeuden puolesta ta- pahtuu. Paperiliiton historiahankkeen myötä on myös avautunut näköaloja hyvinkin syvälle menevään itsetiedostukseen. Sellainen sisältyy esimerkiksi mahdollisuuteen kehittää muisti- tiedon pohjalta menetelmiä oman ajatteluta- van yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen määräy- tyneisyyden tutkimiseksi. Tätä tietä tarjoutuu myös mahdollisuus päästä kiinni niihin ajatte- lutapojen rakenteisiin, joilla ihmistä myöhäis- kapitalistisessa yhteiskunnassa alistetaan — ja voitaa ne. Mutta samaa lähestymistapaa paperiliittolaiset voivat soveltaa myös vasta- tessaan valistusprojektinsa työkirjassa keskei- seksi välittömäksi tavoitteeksi asetettuun haasteeseen. "Meidän ay-aktiivien on opittava ymmärtämään, miksi suuri enemmistö ajatte- lee ja toimii siten kuin tekee."

Tutkivan kerhon tavoitteiden ei toki tarvitse olla näin kunnianhimoisia. Kyseessä on ennen muuta yleinen kollektiivisen itsetiedos- tuksen ja tiedon tuottamisen muoto, jota Pape- riliitto on tehnyt tunnetuksi Suomessa. Sen

kokemuksia edelleen kehittään on TVK:hon kuuluva Pankkitoimihenkilöliitto panostanut tutkiviin kerhoihin omia toiminnallisia tavoitteita hahmottaessaan. Kun esimerkiksi pyritään tuottamaan työn sisällön ongelmiin liittyvää tietoa, tutkiva kerho onkin kahdessa suhteessa ammattitutkijan palkkaamista tarkoituksenmukaisempi ratkaisu. Tutkimuksen tekijöillä on ensinnäkin kokonaan toiset edellytykset lähestyä tutkimuskohdetta työntekijän näkökulmasta, sillä työtä tutkittaessa on asiantuntija sitä tekevä ihminen. Myös tutkimustulokset saadaan välittömämmin hyödynnetyksi, koska tutkimusprosessi voidaan suunnitella kaikissa vaiheissaan käytännön toimintaa palvelevaksi. Sekä Paperiliiton että Pankkitoimihenkilöliiton kokemukset osoittavat, ettei tutkimustyön edellyttämän koulutuksen järjestäminen ole ylivoimainen ongelma.

Paperiliitto ja Pankkitoimihenkilöliitto ovat Suomessa toteuttaneet käytännössä sen vaatimuksen, jonka SAK:n ruotsalainen veljesjärjestö, LO asetti vuonna 1981: "tutkimuksen on saatava uusi paikka, uusi tehtävä. Enää ei saa työläisiä panna tukemaan tutkimusprojekteja. Työläisten on saatava itse — esimerkiksi opintokerhossa ammattiliiton piirissä — harjoittaa omaa tutkimusta ja heidän on saatava käyttää apuna tutkijoita ja asiantuntijoita." Tämä peruslähtökohhta ei kuitenkaan sellaisenaan riitä ratkaisemaan työväenliikkeen suhdetta tutkimuksen harjoittamiseen.

Vaikka onkin ollut oikeutettua murtaa ammattilaisten yksinoikeus tutkimuksen tekemi-

seen, tieteen olemassaolon oikeuden kieltämiseen ei ole perusteita. Tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että myös ei-ammattilaisten tutkimustyössä on noudatettava tieteellisen työskentelyn perusperiaatteita. Jos näin ei menetellä, menetetään mahdollisuus kestävän tiedon saavuttamiseen ja ajaututaan helposti vahvistamaan omia ennakkokäsityksiä niiden kriittisen arvioinnin sijasta. Toiseksi ei ole tarkoituksenmukaista säilyttää kaikkea tutkimusta työläisille ja siksi on sovittava ammattilaisten ja ei-ammattilaisten työnjaosta.

Rakentavan suhteen määrittäminen ei-ammattilaisten tutkimustyöhön edellyttää ammattilaisilta sen keskeisen tutkimusta koskevan peruslähtökohdan hylkäämistä, jossa tutkimus ja ihmisen toiminta erillisestetään toisistaan. Tätä peruslähtökohhta ei myöskään ylitä ns. toimintatutkimus, josta SAK:n elämäntapakursikokeilu on ollut yksi osoitus. Toimintatutkimus on kyllä askel oikeaan suuntaan, koska siinä pyritään synnyttämään ja edistämään ihmisten omaa toimintaa. Heillä on myös mahdollisuus vaikuttaa tutkimuksen etenemiseen, mutta sen lähtökohdista ja tavoitteista päättää ja varsinaisen tutkimustyön suorittaa silti ammattitutkija. Toimintatutkimuksessakin alistuvat siten ihmisten omasta todellisuudestaan käsin nostamat vaatimukset tieteen sisäisille näkökohdille.

—

Artikkelin pohjana on Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944—1986. Paperiliitto 1986.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilut

Kokeilun lähtökohdat

Vuonna 1978 valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen aikuiskoulutuksen suunnitteluperiaatteista. Päätös pohjautuu Aikuiskoulutuskomitean työhön (Kom.miet. A29:1971 ja 28:1975). Periaatepäätöksen pohjalta asetettiin aikuiskoulutuksen väliaikainen kehittämisorganisaatio. Tämä ehdotti työnsä päätteeksi mm., että aikuiskoulutuksen edistämiseksi tulisi käynnistää ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeiluja. Kehittämisorganisaation työn (Kom.miet. 36:1986) pohjalta ammattikasvatusthallitus laati tammikuussa 1985 ensimmäisen, kymmenkunta kokeiluprojektia sisältävän kokeiluohjelman. Ohjelmaa on tarkistettu sen jälkeen vuosittain. Kokeiluohjelmat on julkaistu ammattikasvatusthallituksen opetussuunnitelmatuomiston OPS-tiedotteina (OPS-tiedotteet 1/85, 1/86 ja 1/87).

Kokeilujen tavoitteet

Kokeilujen tavoitteena toisaalta on "testata" väliaikaisen kehittämisorganisaation (Kom.miet. 36:1986) uudistusesitysten toimivuutta käytännössä. Toisaalta kokeilujen avulla pyritään myös nopeuttamaan ammatillisen aikuiskoulutuksen laajentumista maassamme. Kokeilutoiminnan avulla saadaan säännöllistä palautetta, mikä ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisen tässä vaiheessa on tärkeää.

Väliaikainen kehittämisorganisaatio korosti ammatillisen aikuiskoulutuksen osalta peruskoulutuksen kehittämistä. Niinpä tähän mennessä hyväksytyistä kokeiluista suurin osa on koskenut peruskoulutusta.

Aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteet ovat samat kuin vastaavassa nuorisoasteen koulutuksessa, mutta opetusjärjestelyt poikkeavat jonkin verran. Aikuisopiskelu on osapäiväistä (iltalinjat) tai jaksotettua siten, että itseopiskelujaksot ja oppilaitoksessa toteutettavat muutaman päivän lähiopetusjaksot (kurssit) vuorottelevat.

Peruskoulutuksen kokeilujen kautta pyritään

kehittämään järjestelyjä, jotka mahdollistavat työn ohessa opiskelun. Lisäkoulutuksen kokeiluissa pääpaino toistaiseksi on ollut koulutustarjonnan ja kysynnän alueellisessa koordinoinnissa ja koulutuksen suuntaamisessa.

Kaikkien kokeilujen yhteisenä tavoitteena on selvittää

- miten keskiasteen ammatilliseen peruskoulutukseen hyväksytyjä opetussuunnitelmia sovelletaan aikuisten ammatillisessa peruskoulutuksessa,
- miten opiskelijoiden aikaisemmat suoritukset ja työkokemus arvioidaan ja millä periaatteella ne luetaan hyväksi suoritettavaan tutkintoon,
- miten aikuisopiskelijoiden opintojen ohjaus ja tukiopeus tulee järjestää,
- miten monimuoto-opetusta voidaan käyttää aikuisten ammatillisen koulutuksen didaktisessa ja pedagogisessa kehittämisessä ja
- mitä säädöksiä on muutettava ja mitä ohjeita tarvitaan, että aikuiskoulutusta voidaan joustavasti järjestää kaikissa oppilaitoksissa.

Muista erityisistä selvitystehtävistä on päätetty itse kunkin kokeilusunnitelman yhteydessä, joista tarkemmin liitteessä.

Suunnittelu

Kokeilut ovat käynnistyneet useimmiten oppilaitosten tai muiden opetusviranomaisten aloitteesta. Lähtökohtana on ollut alueen tai paikkakunnan koulutustarve: a) työelämässä ao. alalla työskenteleviltä on puuttunut alan peruskoulutus tai b) ao. alalla on ollut pula ammatitaitoisesta työvoimasta ja ammatillisen peruskoulutuksen kautta henkilöitä on valmennettu näihin tehtäviin.

Kokeilutoiminta on toistaiseksi ollut hyvin suppeaa. Kaikkia aloitteita ei ole voitu hyväksyä ohjelmaan vähäisten kokeilumäärärahojen takia.

Kokeilun toimeenpanon suunnitteluun ovat osallistuneet oppilaitokset, keskusvirasto ja usein myös alueen elinkeinoelämän edustajat. Jokaiselle kokeiluprojektille on asetettu kokeilutehtävien toteuttamisesta ja tulosten seurannasta vastaamaan kokeilun johtaja, jolla tukeaan on ohjausryhmä.

Kokeilujen kustannukset

Aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen kehittämiseen tähtäävissä kokeiluissa varsinaisen opetus on toteutettu a) oppilaitoksen vakinaisen koulutuksen, b) väliaikaisen ammatillisen koulutuksen tai c) kurssitoiminnan rahoituksella.

Kokeiluihin ei ole voitu palkata päätoimisia henkilöitä, vaan kokeilutavoitteiden edellyttämät selvitykset, seuranta ja raportointi on tehty oman toimen ohella ja niistä on maksettu erillinen korvaus. Opetusministeriö on osoittanut ammattikasvatushallituksen määrärahan, jolla suurin osa kokeilun aiheuttamasta lisätyöstä on korvattu. Osa kokeilun aiheuttamista lisätehtävistä on rahoitettu ammattikasvatushallituksen momentilta. Ensimmäisenä vuonna kokeilusta aiheutuvien kustannusten kattamiseksi tarkoitettu määräraha oli alle 300.000 mk. Kuluvana vuonna määräraha on 360.000 mk.

Kokeilualat ja ajoitus

Aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen kehittämiseen tähtääviä kokeiluja on ollut käynnissä seuraavilla aloilla:

- Laitoshuoltaja
- Elektroniikka-asentaja
- Kiinteistöhoitaja
- Myyntilinjan merkantti
- Merkantin tutkinnon suorittaneiden kouluttaminen merkonomeiksi
- Työtekniikoiden kouluttaminen teknikoiksi
- Viljelijä

Näiden lisäksi kokeiluohjelmiin on sisällynyt myös

- Kauppaoppilaitosten iltaopetuksen kehittäminen
- Aikuisväestön tietotekniikan perusopetuksen kokeilu
- Aikuiskoulutuksen alueellisen suunnittelun kehittäminen.

Syyslukukaudella 1987 käynnistyvät seuraavat kokeilut.

- Maatilanemännän aikuiskoulutus
- Perushoitajan aikuiskoulutus

Hyväksytyjen kokeilujen ajoitus käy selville alla olevasta kaaviosta.

Projekti	1985	1986	1987	1988	1989
Laitoshuoltaja	-84	—	—	—	—
Elektron. asent.	-84	—	—	—	—
Kiinteistöhoitaja	—	—	—	—	—
Kauppaopp.iltak.	-83	—	—	—	—
Myyntilinjan merk.	—	—	—	—	—
Merkantista merkon.	—	—	—	—	—
Työtekniikosta tekn.	—	—	—	—	—
Viljelijä	—	—	—	—	—
Alueellinen suunnitt.	—	—	—	—	—
Tietotekn. perusopet.	—	—	—	—	—
Maatilan emäntä	—	—	—	—	—
Perushoitaja	—	—	—	—	—
		31.8	30.4	30.6	30.6
			30.7		
			30.6		
			30.8		
				30.6	
				31.7	
		30.4			
				31.12	
					31.12

Kokeilujen tuloksista

Tähän mennessä (kevät 1987) on päätynyt vasta kolme kokeilua, joista yhdestä on loppuraportti valmiina. Näin ollen kokeilujen tuloksia ja hyötyä on mahdollista tarkemmin arvioida vasta raporttien valmistuttua. Tässä esitettävät arviot ovat luonteeltaan hajahavaintoja ja pohjautuvat muutamaaan väliraporttiin ja ohjausryhmien kokousaineistoon.

Saatua palautetta on kuitenkin jo voitu käyttää hyväksi valmisteltaessa ammatillisen koulutuksen uuden lainsäädännön edellyttämiä alemmanasteisia säädöksiä.

Opetusjärjestelyt

Kokeilut osoittavat, että edelleen ollaan liiaksi sidoksissa opettajajohtoiseen luokkaopetukseen. Luokkaopetus (muu kuin työnope-

tus) on pääasiassa luennointia. Opiskelijoiden itseopiskeluhaluutta ja -mahdollisuuksia ei riittävästi pystytty ottamaan huomioon. Itseopiskelun ohjaus tosin vaatii sekä opiskelijan että opettajan "tututtelua". Muutamissa vertailuissa nimittäin havaittiin, että opiskelijat menestyivät paremmin perinteisellä tavalla opettujen aineiden loppukokeissa kuin itseopiskeluaineiden. Opiskelijat kuitenkin toivovat, että joustavan opiskelun mahdollistavia itseopiskeluratkaisuja edelleen kehitettäisiin.

Oppilaitosten välinen yhteistyö ei ole ongelmatonta. Erilaiset ryhmäkokokonormit ja erilaiset palkkionmääräytymisperusteet estävät yhteistyön käytännössä. Erityyppisten oppilaitosten (esim. kirjeoppilaitos ja kauppaoppilaitos) työskentelytapojen yhteensovittaminen aiheuttaa myös hallinnollisia vaikeuksia.

Opiskelun ohjauksen ja tukiopetuksen järjestämisen keinoja ja menetelmiä joudutaan vielä kehittämään, etenkin iltalinjoilla. Nyt tukiopetustunnit ovat olleet ennen varsinaisia oppitunteja. Työssä olevat eivät kuitenkaan pääse näille osallistumaan. Oppituntien jälkeen (klo 21:n jälkeen) tukiopetus ei myöskään ole mahdollista. Joissakin tapauksissa on opiskelijoille varattu lauantaina mahdollisuus suorittaa "rästittäjiä". Tätä menetettyä opiskelijat pitivät erittäin hyvänä.

Pidempikestoisen aikuiskoulutuksen tulo ammatilliseen oppilaitokseen vaatii oppilaitoksen normaalien toimintojen, kuten varasto-, vahtimestari-, monistus-, toimisto- jne. palvelujen, uudelleenjärjestelyjä. Kokeilujen myötä näistäkin on saatu opiksi otettavia kokemuksia.

Opetussuunnitelmat

Periaatteet, joiden mukaan nuorisoasteen koulutukseen hyväksytyt opetussuunnitelmat on sovellettu aikuiskoulutukseen, osoittautuivat oikeansuuntaisiksi. Ongelma ilmeni opetuksen jaksotuksessa, oppiaineiden etenemisjärjestyksessä ja joissakin tapauksissa liian korkeasta tavoitetasosta käytettävissä olleeseen aikaan nähden.

Opiskelun eriyttämismahdollisuudet opiskelijoiden erilaisen lähtötason mukaan kiinteämuotoisessa iltalinjaopetuksessa olivat lopulta melko vähäiset. Tämä todettiin varsinkin silloin, kun oppilaitoksessa oli vain yksi iltalinja. Kun oppilaitoksessa oli useampia iltalinjoja pienryhmäopetus oli mahdollista.

Muutamit kokeilut opettivat "kantapään kautta", miten opetusta ei olisi pitänyt toteuttaa. Opetus aloitettiin näissä liian kiivaaseen tahtiin ja tietopuolisista aineista (esim. matematiikka, fysiikka, teoreettinen sähkötekniikka). Näiden käytäntöön soveltaminen jäi liian monen viikon päähän. Näin ollen opiskelijo-

den oli vaikea muodostaa kokonaiskäsitystä asioista. Käytännön järjestelyjen takia oppiaineet jouduttiin jaksottamaan siten, että samana iltana tai samalla viikolla opiskeltiin useita aineita samanaikaisesti. Opiskelijat olisivat halunneet keskittyä mutamaan aineeseen kerrallaan.

Opettajien perehdyttäminen

Edellä on jo käynyt ilmi joukko haasteista aikuiskoulutuksen opettajankoulutukselle. Opettajien kokeiluihin perehdyttäminen oli ensisijassa oppilaitoksen vastuulla. Niissä kokeiluissa, joissa opettajat olivat oppilaitoksen vakituisia opettajia, kokeilun tavoitteisiin perehdyttäminen oli helpompaa. Mutta silloin, kun opettaja tuli oppilaitokseen vain vähän aikaisemmin kuin opiskelijat, perehdyttämisessä oli ongelmia. Samanaikaisesti opettajien tuli tutustua sekä keskiasteen ammatillisen peruskoulutuksen periaatteisiin, aikuisten opettamiseen että koulun toimintaan. Aikuisdidaktiikan ja -pedagogiikan täydennyskoulutusta järjestettiin kaikille aikuisopettajille vasta kuukausien kuluttua opetuksen alkamisesta.

Oppimateriaalit

Aikuiskoulutuksessa on käytetty samaa ammattikasvatushallituksen hyväksymää oppimateriaalia kuin vastaavassa nuorisoasteen koulutuksessa, paitsi niissä tapauksissa, joissa kokeilua varten laadittiin itseopiskeluaineistoa. Oppimateriaali ammatillisten aineiden osalta on koettu melko sopivaksi myös aikuiskoulutuksessa käytettäväksi. Joissakin yleissivistävissä aineissa (esim. matematiikka, fysiikka ja kemia) opiskelijat olisivat tarvinneet opiskelun tueksi eriytyvää aineistoa. Selvimmin tämä tuli ilmi, kun opiskelijoiden yleissivistävä pohjakoulutus oli hyvin erilainen. Kansakoulupohjaisille monet termit (fysiikka, kemiassa, kieliopissa jne) olivat vieraita.

Kierjeoppilaitosten oppimateriaalin käyttö osoittautui ennakoitua hankalammaksi. Aineiston tuottaminen viivästyi aikataulusta. Harjoitustehtävien palauttaminen takaisin opiskelijoille noudatti kirjeoppilaitoksen rytmiä, ei ammatillisen oppilaitoksen. Joskus saattoi jopa käydä niin, että opiskelijat joutuivat loppukokeeseen saamatta palautetta harjoitustehtävistään. Täysin toiveidenmukaisesti ei myöskään vielä ole onnistuttu ammatillisen oppilaitoksen itsensä järjestämässä etäopetuksessa.

Muita havaintoja

Tähänastiset aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen kehittämiseen liittyvät kokeilut ovat

osoittaneet, että työn ohessa opiskelu on raskasta, varsinkin iltalinjoilla. Kaikille yhteisen lähiopetuksen (luokkaopetuksen) määrä vaihteli 16—20 h/viikossa. Tämän lisäksi opiskelijoilla oli itseopiskelutehtäviä ja harjoituksia. Raskaimmalta opiskelu tuntui niistä, jotka joutuivat "paikkaamaan" puutteellisia lähtötietojaan ja samaan aikaan etenemään muun ryhmän opetuksen mukana.

Aikaisempien suoritusten ja työkokemuksen perusteella opiskelijat vapautettiin oppimäärän tai kurssin suorittamisesta. Vapautusten määrästä ja niiden vaikutuksista esim. opiskelijoiden työmäärään ei toistaiseksi ole yhteenvetotietoja käytettävissä.

Opiskelijat toivovatkin enemmän joustavia ja todella yksilöllisen etenemisen sallivia opetusjärjestelyjä. Monen mielestä ratkaisun toisi nykyistä parempi opintotuki; sellainen tuki, että edes lyhyeksi ajaksi olisi taloudellisesti mahdollista irrottautua ansiotyöstä ja omistautua pelkästään opiskelulle.

Opettajien työsuhteen ehtoissa ei vielä ole riittävästi otettu huomioon aikuisopiskelun vaatimia uudenlaisia tehtäviä, ts. aikuisopiskelun yksilöllistä ohjausta, itseopiskelutehtävien tekemistä ja korjaamista jne. Opettajat kokivat samoin kuin opiskelijatkin iltatyön normaalin päivätöy ohella raskaaksi, mutta pelkästään iltapöytäopetuksesta saatava opetuspalkkio ei riitä toimeentuloon. Kun oppilaitoksissa yleensä on vielä vain yksi iltalinja, keskeisenkin opettajan viikottaiset opetustunnit jäävät melko vähäisiksi (10—12 h/vk).

Projektiesittelyt

Laitoshuoltajan aikuiskoulutus

Oppilaitos

Lahden ammattikoulu

Vastuuhenkilö

Rehtori Anna-Liisa Nurmela, Lahden ammattikoulu

Opiskelu aika

1.1.1985—31.8.1986, n. 2,5 lukuvuotta

Tavoite

Sivulla 36 mainittujen yhteisten tavoitteiden lisäksi kokeilun tavoitteena oli myös kehittää aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen järjestelyä ammatillisessa oppilaitoksessa.

Opiskelijat

Koulutukseen valittiin 14 henkilöä, joista koulutuksen kuluessa erosi 4 henkilöä. Kaikki

opiskelijat olivat naisia. Heidän pohjakoulutuksensa oli kansa- tai peruskoulu. Joillakin oli ammatillisia opintoja. Koulutukseen tullessa he työskentelivät muissa kuin laitoshuoltajan tehtävissä. Koulutuksen päättyessä monella oli jo uusi työpaikka alan tehtävissä.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Opetus toteutettiin väliaikaisen ammatillisen koulutuksen rahoituksella.

Lukukausien ajat noudattivat oppilaitoksen normaaleja aikoja. Opetus annettiin neljänä iltana viikossa neljä tuntia kerrallaan.

Opetussuunnitelman pohjana oli keskiasteen ammatilliseen koulutukseen hyväksytty laitoshuoltajan opetussuunnitelma. Kokopäiväopiskeluun pohjautuvaa nuorisosteeneen opetussuunnitelmaa tiivistettiin siten, että opetusta välillisesti palvelevat yleisjakson aineet joko jätettiin kokonaan pois (esim. maatalous) tai niitä tiivistettiin ja yhdistettiin muissa oppiaineissa opetettavaksi. Osa opetuksesta toteutettiin ohjattuna itseopiskeluna, jonka päätteeksi järjestettiin tentti. Liikunnan opetus jätettiin kokonaan pois.

Opettajat

Laitoshuoltajan iltalinjan keskeiseksi opettajaksi palkattiin henkilö, joka ei aiemmin ollut opettanut oppilaitoksissa. Hänen opetustuntiensä määrä vaihteli viikottain 8 ja 12 tunnin välillä. Keskeinen opettaja vaihtui lukukausittain.

Loppuraportti

Loppuraportti valmistuu kevään 1987 aikana.

Elektroniikka-asentajan aikuiskoulutus

Oppilaitos

Äänekosken ammattikoulu

Vastuuhenkilö

Suunnittelija Matti Poutanen, ammattikasvatusthallitus (nykyisin opetusministeriössä). Koulun tasolla kokeilun organisoinnista vastasi opettaja.

Opiskelu aika

1.1.1985—31.12.1986, n. 2,5 lukuvuotta.

Tavoite

Kokeilun tavoitteena on sivulla 36 mainittujen mukaiset yleiset tavoitteet. Niiden lisäksi kokeilun erityisenä kohteena oli suunnitella opetusjärjestelyt niin, että alan teollisuudessa työskentelevät, vailla peruskoulutusta olevat, voivat suorittaa ammatillisen peruskoulutuksen tutkinnon.

Kokeilussa selvitettiin myös oppilaitosten välistä yhteistyötä. Yhteistyöoppilaitoksina ammattikoulun kanssa olivat kansalaisopisto ja kirjeopisto. Lisäksi selvitettiin työharjoittelun suorittamista koulutusoppimus pohjaisesti.

Opiskelijat

Koulutukseen valittiin 18 opiskelijaa, joista opiskelun aloitti 16. Näistä ensimmäisen lukukauden aikana erosi 5. Opiskelijat työskentelivät alan teollisuudessa. Suurin osa opiskelijoista on naisia.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Opetus toteutettiin väliaikaisen ammatillisen koulutuksen rahoituksella.

Opetussuunnitelman pohjana oli keskiasteen ammatillisen koulutuksen hyväksytyt opetussuunnitelma. Opetus toteutettiin alunperin viitenä iltana viikossa 4 tuntia kerrallaan. Ensimmäisen lukukauden alussa kävi kuitenkin ilmeiseksi, että opiskelun ohjausta ja tukiopetuksen tarvetta oli niin paljon, että yksi ilta viikossa jouduttiin varaamaan tätä varten. Tämä pidensi kokonaisopiskeluaikaa.

Lukukausien alkamis- ja päättymispäivät poikkesivat ensimmäisenä lukuvuonna nuorten vastaavista, mikä aiheutti hankaluuksia oppilaitoksen muun toiminnan kannalta.

Kansalaistiedon opetuksen itseopiskeluai-neisto ostettiin kirjeopistolta. Itseopiskelun toteutuksesta vastasi oppilaitos itse.

Opettajat

Iltalinjan opettajaksi palkattiin henkilö, joka aikaisemmin ei ollut opettanut oppilaitoksessa. Hänen viikottainen työaikansa vaihteli jonkin verran eri lukuvuosina, keskimäärin se oli 10—14 tuntia viikossa.

Loppuraportti

Loppuraportti valmistuu keväällä 1987.

Kiinteistöhoitajan aikuiskoulutus

Oppilaitos

Rovaniemen ammattikoulu

Vastuuhenkilö

Apulaisrehtori Sulo Mölläri, Rovaniemen ammattikoulu

Opiskeluaika

Elokuusta 1985 toukokuuhun 1987, 2 lukuvuotta.

Tavoite

Kokeilun tavoitteena on sivulla 36 mainittujen yhteisten tavoitteiden lisäksi erityisesti selvittää, millä tavoin opiskelijan aikaisempia suorituksia ja varsinkin työkokemusta voidaan lukea hyväksi suoritettavassa tutkinnossa. Opiskelijoiksi tiedettiin hakeutuvan henkilöitä, jotka olivat työskennelleet tai parhaillaan työskentelevät jollakin kiinteistöhoitajan ammatin alueella (LVI-, rakennus- tai metalli). Kokeilussa haluttiin selvittää myös vapaan sivistystyön oppilaitosten yhteistyötä opetuksen järjestämisessä (esim. taide- ja ympäristökasvatuksen järjestäminen).

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Opetus toteutetaan väliaikaisen ammatillisen koulutuksen rahoituksella. Kiinteistöhoitajan iltalinjan opetusta järjestettiin oppilaitoksen iltataoston tavan mukaan viitenä iltana viikossa neljä tuntia kerrallaan.

Opetussuunnitelman tiivistämisen pohjana olivat samat periaatteet kuin jo edellä mainitussa kokeilussa. Sen lisäksi tästä kokeilusta jätettiin vieraan kielen opinnot pois, koska opiskelijoilla ei ollut aikaisempia vieraan kielen opintoja. Kuitenkin niitä henkilöitä varten, jotka halusivat saada jatko-opintokelpoisuuden, varattiin mahdollisuus suorittaa vieraan kielen opinnot.

Opiskelijat

Koulutukseen valittiin 16 opiskelijaa, heistä koulutuksen kuluessa erosi 4. Kaikki opiskelijat ovat miehiä. Osalla heistä ei ole aikaisempia ammatillisia opintoja, osa oli suorittanut muun alan ammatillisen peruskoulutuksen.

Opettajat

Iltalinjan keskeiseksi opettajaksi palkattiin henkilö, joka ei aikaisemmin ollut opettanut oppilaitoksessa. Hänen viikottainen työmääränsä vaihteli jonkin verran. Keskimäärin se oli 14 tuntia.

Loppuraportti

Loppuraportti valmistuu vuoden 1987 aikana.

Myyntilinjan merkantti

Oppilaitos

Kuopion kauppaoppilaitos

Vastuuhenkilö

Kurssiosastonjohtaja Tapani Siltasalmi, Kuopion kauppaoppilaitos

Opiskeluaika

Elokuusta 1985 toukokuuhun 1987, 2 lukuvuotta

Tavoite

Kokeilun tavoitteena on sivulla 36 mainittujen yleisten tavoitteiden lisäksi selvittää, millä tavalla kauppaoppilaitos voi itse järjestää etäopetusta. Kokeilun tavoitteena oli myös kehittää opetusta siten, että työssä olevat myyjät voivat tähän osallistua.

Opiskelijat

Koulutukseen valittiin 16 henkilöä, joista opiskelun kestäessä erosi kaksi. Kaikki opiskelijat ovat myyjän työssä. Opiskelijoista yksi on mies.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Opetus toteutetaan väliaikaisen ammatillisen koulutuksen rahoituksella. Opetussuunnitelman pohjana oli iltaopetuksen kokeiluluontoisesti hyväksytyt kaupan ja hallinnon opetussuunnitelma. Opetuksen tiivistämisen periaatteet ovat samat kuin aikaisemmin esitetyissä.

Opetus tässä kokeilussa järjestettiin aamupäivisin kello 8—12 välillä.

Osa opetuksesta oli kaikille yhteistä opettajan johdolla tapahtuvaa luokkaopetusta, osa ohjattua itseopiskelua, joka päättyi tenttiin. Itseopiskeluaiheisiin valmistettiin oppimateriaalia oppilaitoksessa.

Ennen itseopiskelujakson alkua järjestettiin muutama yhteinen ohjaustunti kaikille. Ohjaustunteja oli myös opiskelujakson aikana. Niihin osallistuminen oli vapaaehtoista. Opiskelijan viikottaiseen työjärjestykseen sisältyi sekä ohjatun itseopiskelun että luokkaopetuksen aineita.

Opettajat

Opettajina toimivat oppilaitoksen opettajat.

Loppuraportti

Loppuraportti valmistuu kesän 1987 aikana.

Merkantista merkonomiksi

Oppilaitos

Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitos ja Markkinointi-Instituutti

Vastuuhenkilöt

Lehtori Markku Mikkonen Suomen liikemiesten kauppaopistosta ja koulutuspäällikkö Urpo Vesanto Markkinointi-Instituutista.

Opiskeluaika

Elokuusta 1986 toukokuuhun 1987, n. 2 lukuvuotta.

Tavoite

Kokeilun tavoitteena on sivulla 36 mainittujen yleisten tavoitteiden lisäksi erityisesti selvittää, miten etäoppilaitoksen opetuksen ja kauppaoppilaitoksen opetus yhteistyössä onnistuu. Toinen keskeinen tavoite oli selvittää, millä tavalla opiskelijoiden lähtötasoa voidaan arvioida ja millä tavalla tarvittava lisäopetus järjestää.

Opiskelijat

Koulutukseen valittiin yhteensä 32 merkantin tutkinnon suorittanutta ja vähintään 2 vuotta työssä olleita. Näistä kokeilun kuluessa on eronnut 2. Kaikki opiskelijat ovat suorittaneet merkantin tutkinnon.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Opetussuunnitelman pohjana oli kauppaoppilaitosten iltaopetukseen kokeiluluontoisesti hyväksytty opetussuunnitelma. Opetus toteutettiin väliaikaisen ammatillisen koulutuksen rahoituksella.

Opiskelijat valittiin maaliskuussa 1985. Sen jälkeen jokaisen lähtötaso arvioitiin ja sen perusteella suositeltiin itse kullekin tarpeellinen määrä lisäkursseja. Tarve lisäkursseiden järjestämiseen oli, koska merkantin tutkinnon suoritukset eri opiskelijoilla olivat hyvin eri-ikäiset. Kaikki henkilöt, joille lisäkursseja suositeltiin,

osallistuivat niille. Varsinainen opetus alkoi syksyllä 1985.

Opetus jaksotettiin siten, että Markkinointi-Instituutin järjestämän etäopetuksen jaksoja lukukauden aikana oli 1—2. Näinä aikoina opiskelijoilla ei ollut opetusta kauppaoppilaitoksessa.

Opetusta järjestettiin neljänä iltana viikossa neljä tuntia kunakin. Lukukausien alkamis- ja päättymisaikat noudattavat oppilaitoksen normaaleja alkamis- ja päättymisaikoja. Opintojen ohjaukseen ja tukiopetukseen oli varattu aikaa ennen varsinaisten oppituntien alkamista. Kaikki tukiopetusta haluavat eivät tosin voineet osallistua tähän työhönsä takia.

Opettajat

Opettajina toimivat Suomen liikemiesten kauppaoppilaitoksen opettajat ja Markkinointi-Instituutin etäopettajat.

Loppuraportti

Loppuraportti valmistuu kesän 1987 aikana.

Työtekniikosta teknikoksi

Oppilaitos

Hämeenlinnan teknillinen oppilaitos

Vastuuhenkilö

Opettaja Eino Laihotie, Hämeenlinnan teknillisen oppilaitoksen opettaja

Opiskeluaika

Elokuusta 1986 toukokuuhun 1989

Tavoite

Kokeilun tavoitteena on sivulla 36 mainittujen yleisten tavoitteiden lisäksi aikaan työtunnit koulutuksen saaneille jatko-opintoväylä teknilliseen oppilaitokseen. Tavoitteena on myös kokeilla teknillisissä oppilaitoksissa uudenlaisia opetusmuotoja ja -menetelmiä perinteisen nuorisosaasteen koulutuksen ja kurssi-muotoisen koulutuksen ohella.

Opiskelijat

Koulutukseen haki 36 opiskelijaa, joista testeihin tuli 30 opiskelijaa. Koulutukseen valittiin 30 opiskelijaa, näistä kaksi on naisia.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Kokeilua varten laadittiin opetussuunnitelma vertaamalla työtekniillisen koulun ja teknillisen oppilaitoksen opetussuunnitelmia. Vertailun pohjalta laadittiin lukusuunnitelma aineista, joita työtekniillisen koulun tutkinnon suorittaneen opiskelijoiden tuli vielä opiskella suorittaessaan tekniikon tutkintoa.

Opetus on jaksotettu siten, että suuri osa opiskelusta on ohjattua itseopiskelua, jota täydennetään kurssimuotoisilla lähiopetusjaksoilla. Lähiopetusjaksoja lukuvuoden aikana on yhteensä 10, näistä 4 koko viikon kestäviä, ja 6 viikonloppuseminaareja.

Opetus toteutetaan oppilaitoksen kurssitoimintana.

Opiskelun ohjausta ja tukiopetusta varten aluksi varattiin puhelinvastaanottoaikoja. Paikkakunnalla asuvat kävivät myös oppilaitoksessa opettajan luona. Kokeilun kestäessä opiskelijoiden yhteydenotot oppilaitokseen vähenivät. He alkoivat antaa toinen toisilleen tukiopetusta.

Opettajat

Opettajina toimivat oppilaitoksen opettajat.

Väliraportti

Kokeilun väliraportti valmistuu kesällä 1987.

Viljelijän aikuiskoulutus

Oppilaitokset

Ilmajoen maatalousoppilaitos ja Nurmeksens maatalousoppilaitos

Vastuuhenkilö

Ylitarkastaja Marjatta Paulamäki, ammattikasvatushallituksesta, koulun tasolla kokeilusta vastaavat opettajat.

Opiskeluaika

Syksystä 1986 kevääseen 1988

Tavoite

Kokeilun tavoitteena on sivulla 36 mainittujen yhteisten tavoitteiden lisäksi kehittää opetusjärjestelyjä niin, että vailla peruskoulutusta olevat, maatalousyrittäjinä toimivat tai siksi aikovat henkilöt voivat osallistua opetukseen. Kiinteästi oppilaitokseen sidottu opetus (esim. iltalinja) ei tule kysymykseen, koska maatioilla työskentelevät eivät voi irtaantua työstään. Sitä varten kokeilussa selvitetään, miten kurssitoimintaa ja ohjattua itseopiskelua on jaksotettava ja tuettava, että tavoitteiden mukainen opiskelu on mahdollista.

Opiskelijat

Kun opetus toteutetaan kurssitoimintaa hyväksikäyttäen (kurssille siis voi osallistua ilman että aikoo suorittaa tutkinnon), tarkkaa opiskelijoiden lukumäärää ei tiedetä. Opiskelijat kokoavat viljelijän tutkintoon tarvittavat opintosuoritukset opintokirjaan. Opintokirjoja on tähän mennessä lähetetty opiskelijoille noin 100.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Tässä kokeilussa opetus järjestetään kurssitoimintaa hyväksikäyttäen. Opetussuunnitelman pohjana oli nuorisosaasteen koulutukseen hyväksytty viljelijän opetussuunnitelma. Sen pohjalta laadittiin viljelijän aikuiskoulutuksen tutkintovaatimukset. Tutkintovaatimukset koskevat pakollisista lähiopetusjaksoista (siis kurseista), ohjatun itseopiskelun jaksoista ja ten-teistä.

Opettajat

Molemmissa oppilaitoksissa kurssitoiminnan opettajina toimivat oppilaitoksen vakituiset opettajat.

Raportti

Kokeilun väliraportti valmistuu kesällä 1987.

Kauppaoppilaitosten itakoulutuksen kehittäminen

Oppilaitos

Suomen liikemiesten kauppaoppilaitos

Vastuuhenkilö

Opettaja Ritva Saastamoinen, Suomen liikemiesten kauppaoppilaitos

Opiskeluaika

Kauppaoppilaitosten iltaopetuksen kehittämiseen tähtäävä projekti käynnistyi jo 1983 ja se kestää kevätlukukauden loppuun 1988.

Opiskelijat

Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitoksen iltaosastolla opiskelee noin 500 opiskelijaa.

Tavoite

Kokeilun päätavoitteena on kehittää iltaopetuksen opetusjärjestelyjä siten, että yksilöllisen etenemisen salliva luokaton järjestelmä toteutuu. Tässä tarkoituksessa selvitetään oppilaak-siottoon, opiskelujärjestelyihin, opiskelun ohjaukseen, opintoreitteihin, arviointiin jne. liittyviä kysymyksiä. Tavoitteena on myös selvittää luokattoman opiskelun ja opetuksen etuja ja haittoja. Kokeiluun liittyy opiskelijoiden opintomenestystä, opintomotivaatiota, opiskelusta saatavaa hyötyä ja muita opetusjärjestelyjä koskevaa tutkimusta, josta vastaa Tampereen yliopisto. Tutkimus valmistuu vuonna 1988.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Tässä kokeilussa on laadittu opetussuunnitelma, jota noudatetaan toistaiseksi kaupan ja hallinnon iltaopetuksessa. Opetussuunnitelma rakentuu niin, että kaikki suorittavat ensin merkantin tutkinnon ja sen jälkeen edetään merkonomiin tutkintoon. Nuorisosaasteen koulutuksessa opistoasteella on runsaasti erikoistumislinjoja. Aikuiskoulutuksessa näitä ei ole niin paljon ja ne ovat lähinnä suuntautumisvaihtoehtoja. Opetuksen jaksottamista on kehitetty, niin että luokattoman järjestelmän edut koituisivat mahdollisimman hyvin opiskelijan hyväksi. Opetus toteutetaan neljänä iltana viikossa neljä tuntia kerrallaan.

Opettajat

Iltaosastolla opettaa sekä oppilaitoksen vakituisia opettajia että ulkopuolisia tuntiopettajia.

Loppuraportti

Loppuraportti valmistuu kesällä 1988.

Aikuiskoulutuksen alueellinen suunnittelu ja koordinointi

Alue

Hämeen lääni
Vastuuhenkilöt

Osastopäällikkö Aulis Lintunen ammattikasvatushallituksessa ja ammattikasvatustarkastaja Olavi Tarvainen Hämeen lääninhallituksessa.

Kokeiluaika

Syksystä 1986 kevääseen 1988

Tavoite

Kokeilun yleisenä tavoitteena on ammatillisen aikuiskoulutuksen tavoitettavuutta, tehoa ja joustavaa järjestämistä lisääviä ratkaisujen kehittäminen. Sen osatehtävät ovat: alueellisen ja paikallisen koulutustarpeen arvioinnin kehittäminen, työnjaon ja yhteistyön selkeyttäminen eri tahojen kesken, koulutuksen tarjonnan koordinointi ja suuntaaminen, yhteys työllisyyskoulutuksen suunnitteluun, tiedottaminen ja opiskelijavilinta sekä esitys joustavan koulutuksen järjestämisen edellyttämistä sääädöksistä ja ohjeista.

Järjestelyt

Tavoitteiden mukainen selvitystyö on käynnistynyt osaprojekteina. Alueellisen suunnittelun kokeilun selvitystehtävät jatkuvat kevätlukukauden 1988 loppuun, jolloin loppuraportti valmistuu.

Tietotekniikan perusopetus aikuisväestölle

(tietotekniikan kiertokoulu)

Oppilaitos

Äänekosken ammattikoulu

Vastuuhenkilö

Opettaja Markku Suortamo, Äänekosken ammattikoulu

Opiskelu-aika

Vuosi 1985.

Tavoite

Kokeilun tavoitteena oli laatia opetussuunnitelma aikuisväestön tietotekniikan perusteiden opettamiseksi lyhytkurssina. Samoin tavoitteeksi asetettiin a) arvioida opetussuunnitelman sisältöä ja tehdä tarpeelliset korjaukset, b) arvioida opetusjärjestelyjen soveltuvuutta yleisesti aikuisten tietotekniikan opetukseen. Opetus toteutettiin siten, että opetuksessa tarvittavia tietokonelaitteita siirrettiin opiskelijoiden paikkakunnalle. Samalta paikkakunnalta saatiin usein myös opettaja.

Kokeilun yksityiskohdista toisaalla lehdesä.

Maatilanemännän aikuiskoulutus

Oppilaitokset

Tapiolan emäntäkoulu ja Inarin emäntäkoulu
Vastuuhenkilö

Toimistopäällikkö Saara Nietosvaara ammattikasvatushallituksessa, koulun tasolla kokeilusta vastaavat oppilaitoksen rehtorit ja opettajat

Opiskelu-aika

Syyskuusta 1987 tammikuuhun 1989

Tavoite

Kokeilun tavoitteena on sivulla 36 mainittujen yleisten tavoitteiden lisäksi selvittää, miten nuorisosta koulutuksesta vapaaksi jääviä opiskelijapaikkoja voidaan käyttää aikuiskoulutuksessa. Tässä tarkoituksessa selvitetään, miten opetus tulee jaksottaa, että maatilalla työskentelevät henkilöt voivat opetukseen osallistua.

Opiskelijat

Opiskelijat valitaan kevään 1987 aikana molemmissa oppilaitoksissa vapaana jääville paikoille.

Opetussuunnitelma ja opetusjärjestelyt

Opetussuunnitelmaa ja opetusjärjestelyjä koskeva suunnittelutyö on meneillään.

Raportti

Kokeilun raportti valmistuu tammikuussa 1989.

Perushoitajan aikuiskoulutus

Perushoitajan aikuiskoulutuskokeilu on suunniteltu alkamaan syksyllä 1987, mikäli tarvittavat määrärahat kokeilun järjestämiseen ja suunnitteluun opetusministeriöltä saadaan.

Tavoite

Kokeilu tavoitteena on kappaleessa 2 mainittujen yleisten tavoitteiden lisäksi erityisesti kehittää opetusjärjestelyjä ja -menetelmiä perushoitajan ammatillisen peruskoulutuksen suorittamiseksi työn ohessa opiskellen. Opetusjärjestelyjä kehitetään alalla jo työskenteleviä perukouluttamattomia henkilöitä varten. Pula pätevistä terveydenhoitohenkilöstöstä on erityisen suuri pääkaupunkiseudulla.

Kehittävän työntutkimuksen hanke Vko:ssa

Taustaa

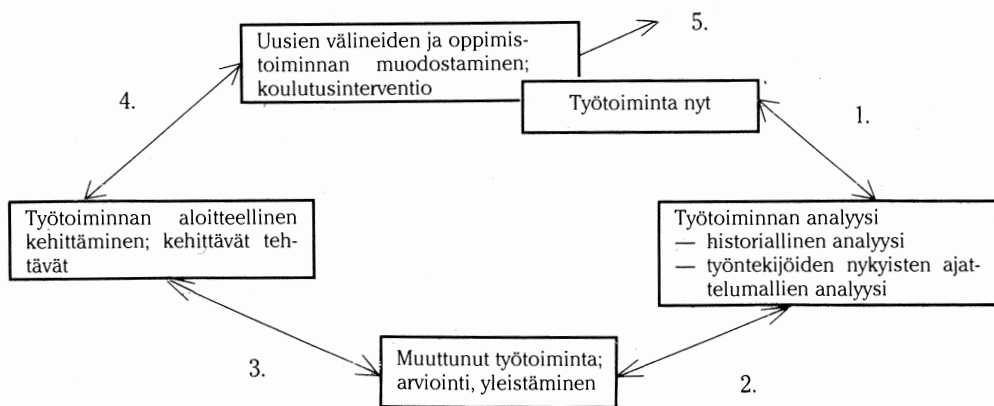
Virkailijain kansalaisopisto (Vko) on TVK:laisten liittojen omistama yksityinen kansalaisopisto, joka aloitti toimintansa syksyllä 1961. Vko on kuulunut 1970-luvulta alkaen maamme suurimpiin kansalaisopistoihin. Opiston toimipaikka on Helsinki.

Virkailijain kansalaisopistoa on pyritty johdonmukaisesti kehittämään 70-luvun lopulta lähtien. Suunnitelmallisessa kehittämistyössä katsottiin ensisijaiseksi organisaation toimivuutta. Opiston toiminnan kannalta keskeisin alue, opetus ja sen laatu, jäi vähemmälle huomiolle. Päätoimiset ja tuntiopettajat saattoivat kuitenkin 70-luvulta alkaen kouluttaa itseään opiston talousarvioon otetun määrärahan turvin. Koska koulutukseen osallistuminen jäi

opettajien oman harrastuneisuuden varaan, se ei jakautunut tasaisesti eikä aina tarkoituksenmukaisestikaan.

Virike opetuksen laadun systemaattiseen kehittämiseen saatiin TVK:n henkilöstökoulutuksena toteutetuilla didaktikka-kursseilla, joille muutamat opiston opettajat osallistuivat. Näillä kursseilla saatiin Yrjö Engeströmin johdolla perustiedot kognitiivisesta didaktikasta ja toiminnan teoriasta.

Vuoden 1985 joulukuussa käynnistettiin Engeströmin johdolla TVK:laisena henkilöstökoulutuksena kehittävän työntutkimuksen projekti. Vko on osallistunut siihen yhtenä kahdeksasta TVK:laisesta kehittämishankkeesta. Opiston hankkeeksi nimettiin Vko:n opetuksen laadun parantaminen. Hankkeessa on edetty seuraavan vaihemallin mukaan.

Kuvio 1. Kehittävän työntutkimuksen vaiheet (Engeström 1985)

Vuoden 1986 aikana tehtiin hankkeen rajuus sekä työtoiminnan analyysi.

Opiston toiminnan historiallinen analyysi

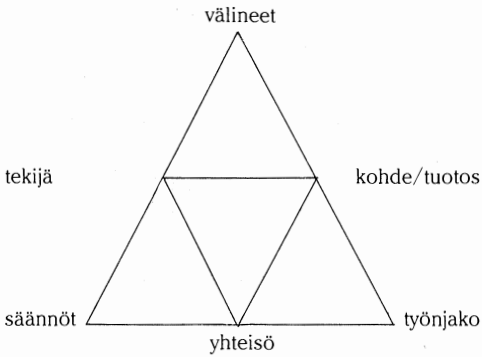
Historiallista analyysiä varten kerättiin tietoa opiston toimintakertomuksista, kouluhallituk-

selle ja lääninhallitukselle lähetetyistä selvityksistä, opiston painetuista ohjelmista sekä johtokunnan pöytäkirjoista. Opiston kehitysvaiheiksi erottuivat aineiston perusteella:

Toiminnan käynnistämisen vaihe 1961—67
Toiminnan laajenemisen vaihe 1967—73
Henkilöresurssien kasvun vaihe 1973—77

Suunnitelmallisen kehittämisen vaihe	1977—85
Opetuksen laadun kehittämisen vaihe	1985—

Vaiheesta toiseen siirtymistä selittivät toiminnan keskeiset ristiriidat, joiden etsimistä auttoi seuraava kolmiomalli.

Kuvio 2. Toiminnan yleinen rakennemalli (Engeström 1985)

Keskeisimmiksi vaikeuksiksi toiminnan käynnistymisen vaiheessa osoittautuivat aikuiskoulutukseen soveltumattomat tilat. Opisto oli hajasijoitettuna useissa toimistohuoneissa ja yhdessä koulussa. Toinen keskeinen ongelma, joka rajoitti opiston toimintaa, oli rahan puute. Alkavan opiston valtionapu oli kahden ensimmäisen toimintavuoden aikana vain 25 % valtion avun alaisista menoista. Seuraavaan kehitysvaiheeseen siirtymisen tekivät mahdolliseksi uudet opistoa varten suunnitellut toimitilat TVK-talossa vuonna 1967. Silloin toimintaa voitiin laajentaa ja saada siihen vuoden 1962 valtionapulainsäädännön perusteella 70 % valtionapua.

Toiminnan laajenemisen vaiheessa opisto kasvoi nykyisiin mittoihinsa sekä opetustuntimäärällä että opiskelijamäärällä mitattuna.

Toiminnan laajentuessa keskeisiksi ristiriidaksi osoittautuivat päätoimisen henkilöstön riittämättömyys sekä tuntiopettajien vallinnan sattumanvaraisuus. Vain rehtori oli vaiheen alussa päätoiminen. Päätoimisen kieltenopettajan toimi perustettiin vuonna 1971.

Tuntiopettajien määrä oli opetuksen lisääntyessä lähes kaksinkertaistunut. Koska päätoimista henkilökuntaa oli liian vähän, oli tarkoituksenmukainen työnjako ja tehtävien hoito vaikeaa.

Henkilöresurssien kasvun vaiheessa epäkohta oli havaittu ja henkilökuntaa lisättiin sekä toimistossa että vakinaistamalla opettajia. Kun vaiheen alussa oli viisi päätoimista työntekijää, vaiheen lopussa päätoimisten määrä oli kaksitoista.

Vaiheen aikana aloitettiin tuntiopettajien koulutus, hankittiin AV-välineitä ja lisättiin opinto-ohjausta. Henkilöstökoulutusta varten otettiin talousarvion määräraha. Vaikka opetushenkilöstön lisäys teki mahdolliseksi opetuksen laadun parantamisen ja tuntiopettajien työhönohjauksen, ongelmia oli. Opetustarjonta laajentui ja monipuolistui, mutta kokonais-suunnittelu puuttui.

Opiston talous huononi henkiökunnan lisääntyessä ja työnjako päätoimisten opettajien kesken oli osittain epäselvä. Oli päällekkäisyyttä ja ei-kenenkään-alueita. Rajattuja toimenkuvia ei ollut. Päätoimisten opettajien määrän lisääntyminen johti siirtymiseen käsityömaisestä, yksin tehdystä työstä, rationaali-soituun työtyyppiin. Ajan henki vaati tehokkuutta ja suunnitelmallisuutta, mikä aiheutti ristiriitoja.

Henkilöresurssien kasvun vaiheen keskeiset ongelmat aiheuttivat siirtymisen suunnitelmallisen kehittämisen vaiheeseen. Opiston ensimmäinen kehittämisohjelma valmistui 1977. Suunnitelman laatimiseen osallistui johtokunnan jäsenistä valittu työryhmä, jota täydennettiin opiston rehtorilla ja päätoimisten opettajien edustajalla. Suunnitelmaan kirjattiin opiston toiminta-ajatus ja kehittämisen painopistealueet. Kun suunnitelma oli pääosin toteutettu, mentiin mukaan organisaation kehittämiskoulutukseen, jonka kuluessa laadittiin opiston keskipitkäntähtäyksen suunnitelma vuosiksi 1983—87. Tämän kehittämisohjelman laatiminen poikkesi edellisestä siinä, että valmistelutyötä teki opiston koko henkilökunta yhdessä. Valmisteluvaiheeseen osallistuivat myös opiskelijat, tuntiopettajat sekä opiston johtokunta. Suunnitteluprosessi merkitsi päätoimisen henkilöstön siirtymistä käsityömaisestä tai rationaalisoidusta työtyyppistä humanisoituun työhön, yhdessä tekemiseen. Ristiriitoja eri työtyyppien välillä luonnollisesti oli.

Vuosien 1983—87 kehittämisohjelma edustaa OD-suunnittelua.

Lähtökohtana oli todennäköinen tulevaisuuden skenaario. Opiston toiminnan kehittämisen jaettiin avaintulosalueisiin, joiden tavoitteet ja vuosittaiset toimenpiteet kirjattiin. Ohjelman toteutumista seurattiin vuosittaisissa kehittämisseminaareissa ja samalla täsmennettiin seuraavan vuoden toimenpiteitä. Suuri osa avaintulosalueista liittyi opetukseen. Kuitenkaan alueesta vastaava opettaja ei voinut tietää, mitä opintoryhmissä todella tapahtui. Opettajien haastattelut osoittavat, että tämän vaiheen keskeisiä ongelmia olivat oppimisen varmistamisen puutteellisuus, spontaani opetus: opettaja ei osannut kertoa, miksi hän opettaa niin kuin opettaa. Useimmat myös näkivät opiskelijan toimenpiteittensä objektina eivät oppimisen subjektina.

Koska Vko yksityisenä kansalaisopistona joutuu perimään opiskelijoilta suuremmat opintomaksut kuin kunnalliset opistot, sen ainut mahdollisuus selviytyä hengissä on opetuksen laadulla kilpaileminen. Opetuksen laatu on kehitettävä niin, että opiskelijat ovat valmiit maksamaan enemmän saadessaan Vko:ssa sellaiset tiedot ja taidot, joita he voivat soveltaa työhönsä ja vapaa-aikaansa. Tavoitteen saavuttamiseksi valitsimme opiston kehittämishankkeeksi opetuksen laadun parantamisen.

Nykyisten opettajien ajattelu- ja toimintamallit

Opettajien suuren määrän vuoksi ensimmäinen tehtävämme oli valita tutkimuksen kohteeksi tarkoitukseen sopiva joukko, jonka nykyisiä ajattelu- ja toimintamalleja pyrimme analysoimaan.

Aloitimme lähettämällä 27 tuntiopettajalle ja kaikille 9 päätoimiselle opettajalle kirjallisen kyselyn. Valinnan kriteereinä oli, että opettajat edustivat eri opetusalueita ja että he olivat toimineet vähintään viisi vuotta opistossa tai heillä oli suuri opetustuntimäärä. Kyselyn avulla pyrittiin kartoittamaan opettajien ajattelun muuttumista toiminnan aikana. Kyselyssä oli kolme avokysymystä. Kysyttiin käsitysten muuttumista omasta toiminnasta, opetuksesta, opistosta ja opiskelijoista. Vastauksia saatiin 19.

Pieni palautusprosentti sekä vastausten suuri kirjo vaikuttivat siihen, että kysely toimi vain esitutkimuksen tavoin. Kysely antoi kuitenkin viitteitä teemahaastattelun rungoksi. Haastattelukysymyksiä oli 22. Haastateltaviksi valittiin 3 päätoimista ja 8 tuntiopettajaa. Osa haastatelluista oli toiminut kauan opettajina, osa alle 6 vuotta. Haastattelut nauhoitettiin ja purettiin analyysia varten paperille.

Haastattelukysymyksissä otettiin huomioon kuvion 2 toimintamalli niin, että kysymyksiä tehtiin kolmion jokaisesta kulmasta.

Vastaukset jaettiin kolmeen tasoon, jotka tuovat esiin haastateltujen käsitykset opetustyöstä:

1. opetustyö osana elämää
2. suhde opetustyöhön ja organisaatioon
3. käsitykset käytännön opetustyön kokonaisuudesta.

Neljäs taso — käsitykset avainsuorituksista — kartoitettiin kynä- ja paperimenetelmällä.

Vertailun aikaansaamiseksi haastatellut jaettiin kahteen ryhmään: alle 6 vuotta opistossa opettaneisiin ja kauemmin kuin 6 vuotta opettaneisiin.

Opetustyö osana elämää

Kaikkiaan 11 haastatellusta vain kahdella oli päätoimena muu kuin opetus. 7 haastateltua oli aikuisopettajia. Tämän vuoksi olettaisi, että he olisivat halukkaita kehittämään itseään opettajina. Kehittämishalukkuuteen vaikuttaa tietysti myös työn arvostus. Vastauksista ilmeni, että aikuisten opettamista arvostetaan, koska se on itsenäistä ja opettajalle antoisaa työtä.

Hakeutuminen aikuisopetukseen oli neljällä viidestä kauan opettaneesta sattuma, alle 6 vuotta opettaneet olivat hakeutuneet alalle tietoisesti ja arvostivat työtään enemmän kuin kauan opettaneet. Vastausten perusteella monet uudemmat opettajat haluavat parantaa opetuksensa laatua.

Suhde opetustyöhön ja organisaatioon

Haastatteluissa pyrittiin kartoittamaan opettajien käsitykset

- oppimisesta
- opiskelijoista ja tavoitteista
- organisaatiosta ja työnjaosta
- yhteistyöstä
- opetustyön kehityksestä ja ongelmista.

Haastateltavien vastauksista ilmeni sekä käsitysmäisiä että kehittävään otteeseen viittavia käsityksiä. Suurimmat puutteet olivat organisaation tuntemuksessa. Yli puolet näki opiston toiminnan vain oman opetusalueensa kautta. Tiedostettuja ongelmia organisaatiossa oli vain alle puolella vastanneista. Kehittämistarpeita eivät useimmat osanneet nimetä. Eroja alle ja yli 6 vuotta opettaneilla ei näissä vastauksissa ollut. Heikko käsitys organisaation toiminta-ajatuksista, tehtävistä ja opiston erityisluonteesta sekä työnjaosta osoitti selvän koulutustarpeen. Opettajien tulisi oppia omilla aloitteillaan vaikuttamaan opiston toiminnan kehittämiseen.

Käsitystä työn kehityksestä tiedusteltiin kysymällä: Minkälaiseksi luulet opettajan työn tulevaisuudessa kehittyvän? Miten itse aiot kehittyä?

Taulukko 1. Työn kehittyminen

	yli 6 v. opett.	alle 6 v. opett.	kaikki yht.
koneet lisääntyvät, opettajan rooli säilyy	5	1	6
opettajan rooli kasvaa	—	4	4
paloitellusta opetuksesta kokonaisuvaltaiseen	—	1	1
	5	6	11

Monet vastanneet näkivät uuden tekniikan tulon opetukseen virikkeenä ja opiskelijan itsenäisen työskentelyn tukena. Jotkut taas tuntevat, että tekniikka aiheuttaa paineita ja lisäkoulutusta ja on uhka rutiineille. Kaikki haastatellut olivat samaa mieltä siitä, että koneet eivät korvaa inhimillistä vuorovaikutusta. Kauan opettaneiden mielestä uusi tekniikka ei muuta mitään olennaista opettajan työssä. Näkemys ehkä perustuu omiin kokemuksiin: tekniikkaa on otettu käyttöön opettajan työssä-oloaikana opistoissakin, mutta se ei ole välttämättä muuttanut perinteistä opetustapaa.

Haastatelluilta tiedusteltiin myös heidän ai-
komuksiaan kehittää itseään.

Taulukko 2. Opettajien kehittämistarve

	yli 6 v. opett.	alle 6. opett.	kaikki yht.
ei vastausta	2	—	2
keskeistä on kehityksessä mukana pysyminen	3	1	4
uuteen alueeseen keskittyminen	—	1	4
opiskelijoiden tarpeiden tunteminen	—	1	1
opettajana kehittyminen	—	3	3
	5	6	11

Kauan opistossa opettaneet ja vähemmän aikaa opettaneet erottuivat tässä kysymyksessä omiksi joukoikseen. Kolme alle 6 vuotta opettanutta halusi kehittyä opettajana.

Suhde opetustyöhön oli vastausten perusteella hyvin kaksijakoinen. On opettajia, jotka ovat innostuneita kehittämään itseään opettajina ja vastaamaan ajan haasteisiin, vaikka kehitys vaatiikin uudelleen asennoitumista omaan työhön. Heillä on myös tarve saada opiskelijat oppimaan, ja vastauksista päätellen he pohtivat sekä opiskelijoiden erilaisuutta ja erilaisuuden hyödyntämistä opetuksessa että materiaalin kehittämistä aikuisopiskelijoille sopivaksi. Kun vastauksia verrataan Opetus osana elämää -nimisen kohdan vastauksiin, voi todeta, että useimmat tietoisesti aikuisopetukseen hakeutuneet ovat omaksuneet tasokkaampia ajattelumalleja kuin sattumalta työhön hakeutuneet. Heidän suhteensa toimintaympäristöön-opistoon- ja yhteistyöhön ei kuitenkaan ollut tietoisempi kuin sattumalta hakeutuneilla.

Joitakin kehittämisen ituja on vastauksista löydettävissä. Esimerkiksi eräs opettaja ilmoitti haluavansa avoimuutta, toisten tuntien seuraamista ja tunneista keskustelua yhdessä kollegojen kanssa.

Käsitykset käytännön opetustyön kokonaisuudesta

Opetuksen ja oppimisen suunnittelu on tärkeä osa opettajan työtä. Käsiyömaisesti toimittaessa suunnittelu pohjautuu omaan kokemukseen oppimisesta sekä opettajakoulutuksessa annettuun malliin, mutta myös oppimateriaalin laatijoiden jäsenyykseen. Käytännössä on mahdollista, että opettaja ei suunnittele opetustaan pitemmälle kuin seuraavaa opetustapahtumaa varten.

Opettajien vastaukset kysymyksiin opetuksen kokonaisuudesta jaettiin kahteen osaan:

— Miten opettaja menetteli aloittaessaan aikuisten opettamisen, ja mistä syystä ja miten hänen käsityksensä työstä on muuttunut?

— Miten hän suunnittelee työnsä nyt, ja miten hän varmistaa opiskelijoiden oppimisen? Mikä teoria on hänen suunnittelunsa ja työnsä taustana?

Kun sekä uudemmat että vanhemmat opettajat ovat uraa aloittaessaan joutuneet keskittämään huomionsa opetuksen asiasisältöön ja opettamansa asian läpiviemiseen, uskoi toiminnan painopisteen muuttuvan kokemusten karttuessa. Niinpä oli yllättävää, että kaksi sattumalta opistoon hakeutunutta ja kauan opettanutta sekä kaksi uutta opettajaa totesi työnsä olevan samanlaista kuin opetustyötä aloittaessaan. Yksi sattumalta työhön hakeutunut katsoi työnsä muuttuneen raskaammaksi.

Uudemmat ja työtään arvostavat opettajat ilmoittivat suunnittelevansa huolellisesti opetuksensa ja pohtivansa opetusmenetelmiä. Heidän käsityksensä oppimisesta oli myös laadukkaita. Neljä alle 6 vuotta opettanutta edusti kehittyneintä ajattelumallia. He korostivat opiskelijoiden aktiivointia ja olivat tietoisesti suunnitelleet opetuksensa opiskelijakeskeiseksi ja oppimiseen tähtääväksi. He pohtivat oppimisprosessia ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Useimmat heistä olivat myös pyrkineet suunnittelemaan opetuksensa tukeutuen johonkin teoriaan, tai he olivat itse kehilleet ajatteluaan voidakseen oman näkemyksensä pohjalta suunnitella opetuksensa. Kolme alle 6 vuotta opettanutta pyrki suunnittelemaan opetuksensa siten, että he tuntien aikana saivat palautetta oppimisesta.

Kehittynein näkemys omasta tehtäväkokonaisuudesta näyttää olevan niillä, jotka työtä arvostavina olivat hakeutuneet opetuslalle ja joilla käsitys oppimisesta oli korkeatasoisin. Ylin taso — opetustyö osana elämää — näyttää siis selittävän halua itsensä kehittämiseen opettajana ja käytännön opetustyön analysoijana sekä pyrkimyksen opiskelijoita hyödyttävään korkeatasoiseen opetukseen.

Opetuksen keskeisten osatehtävien hallinta

Keskeisinä tehtävinä opettajan työssä voidaan pitää mm.

- aihekokonaisuuden suunnittelua
- ensimmäisen opetustilanteen toteutusta
- keskeyttämisen ennaltaehkäisyä
- oppimisen varmistamista.

Työn hallinnan neljännellä tasolla, joka on opetuksen keskeisten osatehtävien hallinta, opettajien ajattelu- ja toimintamalleja analysoitiin opettajakokouksessa kerätyn aineiston perusteella. Haastatelluista oli mukana kolme

alle ja kolme yli 6 vuotta opettanutta. Kaikkiin vastanneita oli 16.

Kokouksen yksilötehtävänä oli ensimmäisen opintokerran opetussuunnitelman laatiminen ja toimenpiteiden perustelut. Aineiston analysoimisessa kiinnitettiin huomio siihen, miten opettaja motivoi ja orientoi opiskelijansa. Lisäksi vastaukset luokiteltiin sen mukaan, miten opiskelija- tai opettajakeskeinen suunnitelma oli. Toimenpiteiden perustelut luokiteltiin affektiivisiin ja tiedollistaidollisiin. Muutamien opettajien ratkaisut kuuluivat kahteen luokkaan.

Taulukko 3. Motivointi

	Haastatellut		Muut		kaikki yht.
	yli 6 v. opett.	alle 6 v. opett.	yli 6 v. opett.	alle 6 v. opett.	
ei motivointia	—	—	1	1	2
virittäminen	—	1	1	3	5
virittäytyminen	1	1	—	—	2
opetussisältöön motivointi (kytkeminen aik. tietoihin)	1	—	1	2	4
yhdessäoloon motivointi	2	1	—	1	4
tiedollisen ristiriidan herättäminen	—	—	—	2	2
	4	3	3	9	19

Kolme opettajaa motivoi sekä yhdessäoloon että opetussisältöön pyrkimällä kytkeään opetettavan aineksen opiskelijoiden elämänti-

lanteeseen ja aikaisempiin tietoihin.

Tuntisuunnitelmassa esiintyvät orientoinnit jakautuivat seuraavasti:

Taulukko 4. Orientointi

	Haastatellut		Muut		kaikki yht.
	yli 6 v. opett.	alle 6 v. opett.	yli 6 v. opett.	alle 6 v. opett.	
ei orientointia	—	—	1	—	1
opettajan orientoituminen opiskelijan lähtötasoon	2	—	—	5	7
opiskelijoiden orientointi					
a) työskentelyyn	—	2	—	2	4
b) sisältöön	1	2	2	2	7
	3	4	3	9	19

Kolme opettajaa sijoittui kahteen luokkaan. He orientoituivat ensin opiskelijoiden lähtöta-

soon, ja sen jälkeen kaksi orientoi opiskelijat työskentelyyn, yksi sisältöön.

Opiskelija-/opettajakeskeisyydessä tunti-suunnitelmat jaettiin seuraaviin luokkiin:

— täysin opettajaohjoinen	3 suunnitelmaa
— opettajaohjoinen; kysymyksiä opiskelijoille	3 suunnitelmaa
— opetuskeskustelua käyttävä opetus	8 suunnitelmaa
— opiskelijakeskeinen ryhmäkeskustelu	2 suunnitelmaa
	<hr/> 16 suunnitelmaa

Arvioitaessa suunnitelmien perusteella opettajien opiskelija/opettajakeskeisyyttä on ilahduttavaa huomata, että opiskelijoiden aktiivisuuteen kiinnitti huomiota 10 opettajaa kuudestatoista.

Työn hallinnan ylemmät tasot ohjaavat tavallisesti toimintaa ja käsityksiä alemmilla tasoilla. Jotta saisimme selville, pitääkö käsitys paikkansa, vertasimme haastateltujen tuntu-suunnitelmia (taso 4) työn hallinnan ylempiin tasoihin ristiintaulukoimalla vastaukset.

Ensimmäinen taso — opetustyö osana elämää — ei selittänyt haastateltujen tuntu-suunnitelmien eroja. Verrattaessa haastatteluvastauksia tuntu-suunnitelmiin työnhallinnan 2. ja 3. tasolla otettiin tarkasteltaviksi käsitykset opetuksesta, oppimisesta ja opiskelijoista.

Ristiriita ylemmän tason käsitysten ja tuntu-suunnitelman välillä oli vain yhdellä vastaajalla. Hänellä käsitykset olivat tasokkaampia kuin kirjoitettu suunnitelma.

Keskeyttämisen ennaltaehkäisyn ja oppimisen varmistamisen pohtiminen annettiin ryhmäkeskustelutehtäväksi. Keskustelut äänitettiin ja niistä etsittiin kehittämisen ideoita ja ristiriitoja.

Kehittämishankkeen ensimmäisessä vaiheessa olemme analysoineet opiston toimintaa vuosina 1961—1985 sekä opettajien ajattelua ja käsityksiä haastatteluvastausten ja opettajakokouksessa kerätyn aineiston perusteella. Analyysit kertovat vain yhden hetken ennalta valmistamattomat vastaukset, joihin on voinut vaikuttaa muiden töiden paine ja kiire. Useimpien ihmisten käsitykset ja näkemykset muuttuvat. Yksilöt ovat ajattelussaan monipuolisempia kuin mitä yksittäinen haastattelu kertoo. Jotta kuitenkin nähtäisiin, minkälainen variaatio nykyisten opettajien käsityksissä on, haastatteluvastaukset luokiteltiin väliraporttia varten, joka valmistui marraskuussa 1986.

Toiminnan analyysin tärkeimmät tulokset ja ongelmat

Historiallisen analyysin tärkein tulos on ollut kehitysristiriitojen tiedostaminen. Tiedostettuna osa ristiriidoista on jo nyt pystytty ratkaise-

maan, osa on ratkeamassa. Opettajilta koottu aineisto puolestaan luo pohjaa opiston pedagogiselle kehittämiselle. Opettajilla on halukkuutta itsensä kehittämiseen ja yhteistyön lisäämiseen.

Ongelmista suurimpana pidän sitä, että nauhoitetun aineiston purkaminen vie valtavasti aikaa, samoin aineiston analysointi. Kehittämisryhmäämme kuului keväällä 1986 neljä henkeä ja syksyllä kolme. Aineiston keruu, käsitteleminen, analysointi ja väliraportin kirjoittaminen tehtiin muun työn ohella ilman erillisiä korvauksia.

Hankkeen jatkotoimet

Vko:n kehittämishanke on Opetuksen laadun kehittäminen. Päästäksemme eteenpäin kehittämissyklissä (kuvio 1) valitsimme opiston opettajista eri ainealueita edustavan ns. avainryhmän. Sen tehtävänä on löytää yhteinen pedagoginen linja ja kehittää strategisia tehtäviä uusien ajattelumallien ja välineiden käytäntöön soveltamiseksi.

Kevään kuluessa opettajat pyrkivät täydellisen oppimisprosessin aikaansaamiseen (Engeström 1982, 127—139) käyttäen työvälineenä aihekokonaisuuden suunnittelulomaketta ja kiinnittäen eri toimenpiteissään erityistä huomiota opetukselliseen tehtävään. Opettajat myös videoivat omia opetustilanteitaan. Työkalut opetustilanteiden analysoimiseen kehitetään yhdessä opettajajärjestöjen pitämistä ja videoituista harjoitustunneista. Myös lähikehityksen vyöhyke luonnostellaan kevään kuluessa. Toiminnan analyysihan tähtää paitsi toiminnan kehitysristiriitojen tunnistamiseen myös lähikehityksen vyöhykkeen johtamiseen niiden pohjalta. Kysymys on seuraavaa laadullista kehitysvaihetta koskevan hypoteesin luonnostelusta (Engeström 1985). Näitä tehtäviä varten avainryhmän opettajat jakautuivat neljän hengen pienryhmiin, jotka opetusaineittain ovat sekaryhmiä. Loppukeväästä jakaudumme ainedidaktisesti eriytyneisiin pienryhmiin, joissa analysoidaan oppimateriaalia ja tavoiteltavaa osaamista. Syksyllä uusissa pienryhmissä yritetään kehittää järkeviä, todellisia soveltamistehtäviä oppimistulosten varmistamiseksi.

Opetuksen laadun kehittäminen ei koske luonnollisestikaan vain pientä opettajaryhmää, vaan vähitellen kaikkia opettajia. Syksyllä avainryhmän opettajat jatkavat työtä oman opetusalueensa opettajien kanssa. Tällöin laajempi opettajajoukko kokeilee kehitettyjä työkaluja käytännön opetustyössään.

Kehittämistyö on jatkuva prosessi. Eteneminen tapahtuu pienin askelin, kaikkea ei pyritä

Tietotekniikan kiertokoulu

Tietotekniikan perusopetus aikuisväestölle

Tietotekniikan kiertokoulu toteutettiin Äänekosken ammattikoulun kuntainliiton 17 jäsenkunnassa vuoden 1985 aikana siten, että tietokoneet vietiin kuhunkin kuntaan viideksi viikoksi kerrallaan. Tuona aikana järjestettiin niin monta 30 tunnin kurssia, kuin tarve vaati. Kurssit järjestettiin ammattikoulun kurssitoimintana yhteistyössä kuntien kanssa.

Kiertokoulukurssin tavoitteena oli vaikuttaa asenteisiin sekä antaa perustiedot ja -taidot tietotekniikasta ja tietokoneen käytöstä. Samalla perehdyttiin tietokoneen hyötykäytön mahdollisuuksiin tietokonetta käyttämällä.

Keskimääräinen opiskelija oli 34—39 -vuotias toimistotyötä tekevä nainen, jolla oli takanaan vähintään keskiasteen tutkinto. Hän kävi kiertokoulua iltakurssina ja työnantaja maksoi hänen kurssimaksunsa. Hänellä oli kotoa tai työpaikalta matkaa kurssipaikalle vähemmän kuin kaksi kilometriä.

muuttamaan yhdellä kertaa. Kun kuvion 1 vaiheet on käyty läpi, aloitetaan uusi sykli.

Ollakseen laadukas opiston on opetustarjonnassaan otettava huomioon toimintaympäristön muutokset sekä opiskelijoiden muuttuvat koulutustarpeet; ei riitä vain nykyisen opetustarjonnan laadun parantaminen. Tarjonnan kehittämiseksi olemme kevään -87 kuluessa haastatelleet ryhminä opiston nykyisten opintoryhmien opiskelijoita sekä kahdeksan TVK:laisen liiton työpaikoilla sellaisia jäseniä, jotka eivät ole ay-aktiiveja. Aineiston analy-

1. Tausta

1.1. Yleistä

Tietotekniikan kiertokoulun perusidea lähti liikkeelle ajatuksesta, että uusiutuvan teknologian vuoksi työssäkäyvä väestö on vaarassa jäädä kehityksen jalkoihin. 'Uuden lukutaidon' oppiminen näytti tulevan ajankohtaiseksi yhä useammille eri ammateissa toimiville.

Äänekosken seudun elinkeinoelämän toivomuksesta ammattikoululla ryhdyttiin syksyllä 1983 selvittämään mahdollisuuksia ATK-koulutuksen järjestämiseksi työikäiselle väestölle. Jo tuolloin todettiin, että aikuisväestön kouluttaminen tietotekniikan perusteisiin vaatii asenteisiin vaikuttamista ja aikuisille tarkoitettun opetussuunnitelman laatimista.

Opetuksen toteuttamisen lähtökohdaksi hahmottuivat seuraavat periaatteet.

— opetuksen on lähdettävä aikuisten maail-

sointi on kesken, mutta tavoitteena on löytää sellaista uutta opetustoimintaa, jota tarvitaan muuttuvassa yhteiskunnassa. Tavoitteena on jatkaa vuosittain vastaavanlaista jäsenistön ja opetushenkilöstön vuorovaikutusta.

Lähteet

Engeström Yrjö: Perustietoa opetuksesta, Helsinki 1982

Engeström Yrjö: Toiminnan teoria ja kehittävä työntutkimus, Helsinki 1985

- masta,
- opetus on vietävä sinne, missä ovat kurssilaisetkin eli kuntiin,
- opetuksen on tapahduttava käyttäjäkoulutuksena, ei teoriakursseina eikä ohjelmointikursseina,
- opetuksen on oltava edullista.

Ammattikasvatushallitus asetti 28.9.1984 'Aikuiskasvatustieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusohjelman'. Suunnitelmien tekemiseen varattiin aikaa syksy 1984; varsinainen projekti tuli toteuttaa 1.2.—31.12.1985 ja projektiryhmän tuli saattaa työnsä valmiiksi 30.4.1986 mennessä.

Projektiryhmässä olivat edustettuina mahdollisimman hyvin eri elinkeinoelämän alat.

Tietotekniikan kiertokoulu toteutettiin Äänekosken ammattikoulun täydennyskoulutuksena lyhytkurssiperiaatteen mukaan. Lyhytkurssista oli Äänekoskella kokemusta noin vuoden ajalta ennen Kiertokoulua. Erona aiempaan oli, että lupa aiottujen 72 kurssin toteuttamiseen saatiin AKH:lta samalla kertaa.

1.2. Toimintatapa

Tietotekniikan kiertokoulun toimintatapana oli, että ammattikoulun hankkimilla (ostetuilla tai vuokratuilla) laitteilla annettiin opetusta kuntainliiton jäsenkunnissa viisi viikkoa kussakin kerrallaan. Yksi opetuslaitteisto käsitti kahdeksan mikrotietokoneen työasemaa (näppäimistö + keskusyksikkö, näyttöruutu ja levykeasema) sekä kaksi kirjoitinta.

Opetusryhmän suurin koko oli 16 opiskelijaa eli kahta opiskelijaa kohti oli yksi työasema.

Kursseista ilmoitettiin paikallislehdissä ja mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi kuntatiedotteessa. Järjestelyt hoidettiin yhteistyössä kuntien kanssa, joissa kussakin järjestettiin niin monta kurssia kuin tarve vaati. Kurssit olivat päivä-, iltai- tai viikonloppukurssseja.

Kiertokoulun 30 tunnin käyttäjäkeskeinen kurssi jakaantui kymmeneen kolmen oppitunnin pituiseen kokoontumiseen. Kukin ryhmä kokoontui kaksi kertaa viikossa viiden viikon ajan. Viikonloppukurssilla kertakokoontumiset saattoivat olla pitempiäkin.

1.3. Äänekosken ammattikoulun kuntainliitto

Äänekosken ammattikoulu on vuonna 1961 perustettu, 17 kunnan muodostaman kuntainliiton omistama yleinen ammattikoulu. Siinä on 9 osastoa ja 19 opintolinjaa. Äänekosken pääkoulun lisäksi sillä on sivutoimintapisteet Suolahdessa ja Saarijärvellä sekä sivukoulu Viitasaarella. Äänekoskella toimii myös ammattikoulun iltalinjan kokeiluja.

Vuoden 1986 alussa kouluun perustettiin kurssiosasto.

Äänekosken ammattikoulun kuntainliiton aluetta kuvaavat suuret etäisyydet, keskimääräistä alhaisempi koulutusaste ja suuret työttömyysluvut.

Kuntainliiton alueella asuu noin 84 000 asukasta. Se on 1/3 Keski-Suomen läänin asukasmäärästä. Työikäistä (18—64-v.) väestöä kuntainliiton alueella on noin 38 000.

Pinta-alaltaan kuntainliiton alue on reilusti yli puolet (58 %) läänin pinta-alasta.

Pohjoisen Keski-Suomen kunnat ovat pääosin pieniä, maatalousvaltaisia kuntia. Poikkeuksen muodostavat Äänekoski ja Suolahti voimakkaina teollisuuspaikkakuntina sekä Laukaa, Saarijärvi, Karstula ja Viitasaari omien alueidensa suurehkoina keskuksina.

Työttömyys kuntainliiton alueella on keskimääräistä suurempaa, varsinkin viimeaikaisen suurten työvoimasupistusten jälkeen esimerkiksi Lievestuoreella.

Koulutusasteen mukaan kuntainliiton väestö poikkeaa selvästi läänin ja maan keskiarvolukemista. Kuntainliiton yli 15-vuotiaista oli väestölaskennan (31.12.1984) mukaan ilman keski- tai korkea-asteen tutkintoa 67 %. Vastaava luku oli läänissä 59 % ja koko maassa 58 %. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneitakin on kuntainliiton alueella (3,9 %) selvästi vähemmän kuin läänissä (8,9 %) ja maassa (8,2 %) keskimäärin.

2. Tavoitteet ja opetussuunnitelma

2.1. Projektille asetetut tavoitteet

Asettaessaan projektin ammattikasvatushallitus antoi sen tehtäväksi laatia:

- aikuisten täydennyskoulutuksessa käytettävä tietotekniikan opetussuunnitelma
- selvitykset opetusjärjestelyistä, oppimateriaaleista ym., jotta laadittua mallia voidaan käyttää mallina aikuisille suunnatussa tietotekniikan opetuksessa.

Kokeiluprosessiin tuli liittää tutkimusta ja seuranta. Projektin toimeksiantoa tarkistettaessaan (AKH:n kirje 22.04.1985) ammattikasvatushallitus edellytti edellä olevan lisäksi, että kokeilussa seurataan:

- onko koulutuksella ollut vaikutusta opiskelijoiden ennakoivien muuttamisesa,
- ovatko oppilaat oppineet käyttämään laitteita,
- onko kursseille valittu laitteisto sopiva Kiertokouluun,

- ovatko valitut ohjelmistot sopivia ja
- ovatko opiskelijat saaneet valmiuksia hankkia alan lisäkoulutusta?

Edelleen tavoitteisiin lisättiin opetussuunnitelman tarkistaminen sekä esityksen tekeminen soveltuvista laite- ja opetusjärjestelyistä.

Projektiryhmä seurasi tavoitteiden saavuttamista kurssinjohtajalta, opettajilta ja opiskelijoilta saamansa palautteen avulla. Lisäksi mielipiteitä kysyttiin kyselylomakkeella, jonka opiskelijat täyttivät kurssin päätteeksi. Myös opettajilta, koulutoimenjohtajilta ja elinkeinoasiamiehiltä saatiin kirjalliset palautteet.

2.2. Kiertokoulukurssin tavoitteet

Kiertokoulukurssin tavoitteet on ilmaistu projektiryhmän laatimassa ja AKH:n hyväksymässä opetussuunnitelmassa:

"Kurssin tavoitteena on vaikuttaa oikean tiedon ja kokemusten kautta tietotekniikan käyttöönotossa ilmeneviin torjuviin asenteisiin sekä antaa tietokoneiden ja ohjelmien käytössä tarvittavia keskeisiä tietoja ja valmiuksia siten, että oppilaille muodostuu käsitys tietokoneiden käyttömahdollisuuksista. Uusien laitteiden ja ohjelmien käyttöönotto helpottuu ja mielenkiinto tietotekniikkaan viriää."

Pelkistettynä voidaan sanoa tavoitteena olleen asenteisiin vaikuttaminen sekä perustietojen ja -taitojen opettaminen tietotekniikasta.

Oletuksena kiertokouluopetukselle oli, että opiskelijat tietävät hyvin vähän tai eivät mitään tietotekniikasta. Tietokoneen käytön opettelu on jo oma alueensa, samoin kuin tietotekniikan käsitteistöön tutustuminen. Valmisohjelmien käyttö edellyttää em. asioiden osaamista.

Projektiryhmä otti ohjeekseen, että tavoitteet ja opetusohjelma on laadittava realistisiksi. Opetuksen etenemisvauhtiin oli kiinnitettävä erityistä huomiota.

2.3. Opetussuunnitelma

Kiertokoulun opetussuunnitelma poikkesi merkittävästi aiemmista ATK-opetuksen tehdyistä opetussuunnitelmista.

Käyttäjakeskeisyys

Ensimmäinen ero oli käyttäjakeskeisyydessä. Enää ei turvauduttu ohjelmoinnin opetukseen tietotekniikkaan tutustumisen apuvälineenä. Nyt lähdettiin liikkeelle siitä, että jokainen kurssilainen pääsee käyttämään mikrotietokoneen työasemaa. Käytössään hänellä on valmiita ohjelmia, joiden avulla hänelle muodostuu kuva tietokoneen hyötykäytön mahdollisuuksista eri tilanteissa ja työtehtävissä.

Lähtötaso

Toinen ero aiempaan oli, että Kiertokoulun opetussuunnitelma tehtiin vasta-alkaja-aikuisen opetuksen. Sen tavoitteissa ja sisällöissä otettiin huomioon aikuisen kokemusmaailma ja tarpeet sekä se, että kurssille tulevan ei tarvitse tietää tai osata mitään tietotekniikasta tai tietokoneista.

Sisältöalue

Kolmas ero oli, että Kiertokoulun opetussuunnitelmaan sisällytettiin tietotekniikka kokonaisuudessaan. Tämä asetti suuria vaatimuksia kurssin tavoitteille ja toteutukselle. Olennaista oli, että pyrittiin ottamaan huomioon käytettävissä olevat resurssit (laitteet, ohjelmat, käytettävissä oleva aika, jne.), joita verrattiin asetettaviin tavoitteisiin. Tästä aiheutui, että kurssin tavoitteet oli laadittava riittävän pieniksi, jotta ne voitaisiin saavuttaa.

Päätavoitteena kurssin sisältöä tehtäessä oli kokonaiskuvan saaminen tietotekniikasta ja sen käyttömahdollisuuksista.

3. Toteutus

Vuoden aikana toteutettiin Tietotekniikan kiertokoulu-projektissa 94 tietotekniikan peruskurssia ja 15 niihin liittyvää jatkokurssia. Tässä keskityvään vain peruskursseihin, joilla oli osanottajia yhteensä 1286. Opetustunteja kiertokoulukurssilla kertyi kaikkiaan 2820. Keskimäärin opiskelijoita oli kurssilla 13,5.

Kurssin toteuttamisesta vastasi tehtävään päätoimisesti palkattu kurssinjohtaja. Hänen apunaan oli keväällä kolmeksi kuukaudeksi palkattu suunnittelija. Toimistotyöt hoidettiin aluksi ammattikoulun muun toimistotyön ohessa. Syksyllä palkattiin kurssitoimintaan toimistotyöntekijä. Syksyn ajan hän hoiti myös Kiertokoulun kansliatyöt.

Kurssit toteutettiin yhteistyössä kuntien kanssa. Ne olivat päivä-, iltai- tai viikonloppukurseja. Hyvin monet työnantajat antoivat mahdollisuuden kurssin suorittamiseen työaikana. Pääosa kurseista toteutui kuitenkin iltakursseina.

3.1. Toteutus kunnittain

Kiertokoulun toteutus kunnissa onnistui erinomaaisesti hyvän yhteistyön ansiosta. Kuntien elinkeinoasiamiehet ja koulutoimenjohtajat vastasivat kurssitilojen hankkimisesta, ilmoittautumisten vastaanottamisesta sekä osittain myös opettajien hankinnasta.

Kokeilun aikana järjestettiin kuntainliiton 17 kunnassa yhteensä 94 kiertokoulukurssia, joilla oli mukana 1286 kurssilaista. Kunnittain kurssilaisten määrä vaihteli 12—148.

Peruskursseille osallistuneiden määrä on noin 1,5 % alueen koko asukasluvusta ja noin 3 % työikäisestä (18—64 v.) väestöstä. Määrää voidaan pitää varsin hyvänä.

Osallistujien prosentuaaliset osuudet vaihtelevat jonkin verran kunnittain. Suurimmat osuudet koko väestöön verrattuna olivat Kannonkoskella (3,4 %) ja Sumiaisissa (3,1 %). Nämä luvut vastaavat noin 6—7 % osuuksia työikäisestä väestöstä.

3.2. Opettajat

Kiertokoulun opettajat saatiin pääosin kurssipaikkakunnilta. Koulutoimenjohtajat etsivät asiasta kiinnostuneet henkilöt paikkakunnaltaan.

Opettajille järjestettiin ammattikoululla 20 tunnin mittainen perehdyttämiskoulutus. Näitä kurseja oli kaikkiaan kolme.

Perehdyttämiskurssi sisälsi opetussuunnitelmaan, opetuslaitteistoon ja -ohjelmiin tutustumista. Opetus oli osin lähi- ja osin itseopiskelua. Opettajat saivat viedä mikrotietokoneet ja ohjelmat kotiinsa, jolloin heillä oli parempi mahdollisuus tutustua niihin. Tähän ei kuitenkaan aivan kaikilla ollut tilaisuutta ajan ja laitteiden puuttumisen vuoksi.

Kaikkineen opettajien koulutus jäi liian vähäiseksi. Siihen vaikuttivat osin resurssien puute ja osin se, että kokemukset kurssista olivat vielä edessäpäin.

Opettajia haettaessa kiinnitettiin huomiota kiinnostukseen tietotekniikkaa ja aikuiskoulutusta kohtaan. Opettajiksi pyrittiin saamaan aikuisia. Monin paikoin olisi ollut tarjolla opettajiksi 15—18-vuotiaita 'bittinikkareita', mutta koneen käyttö- ja ohjelmointitaitoa tärkeämpänä pidettiin oikean opetusotteen hallintaa. Opettajien keski-ikä oli 34 v. Vanhin opettaja oli 51-vuotias ja nuorin 20-vuotias.

Kiertokoulun opettajista noin puolet (54 %) oli myös päätoimeltaan opettajia. Muihin ammattiryhmiin kuuluvat olivat: maatalon emäntä, elinkeinoasiamies, toimistopäällikkö, merkonomi, suunnittelusihteeri, kaksi ylioppilasta, konttoripäällikkö, tekniikko, nuorisosihteeri ja ATK-suunnittelija.

Opettajista suurimmalla osalla oli yliopistollinen koulutus takanaan. Hyvin harvalla kuitenkaan oli arvosanaa tietojenkäsittelyopissa. Kurssin tavoitteiden saavuttamisen kannalta sillä ei todettu olleen merkitystä.

3.3. Kurssin sisältö

Kiertokoulukurssin pääasiallisin toteuttamistapa oli kymmenen kolmen oppitunnin kokoon-tumista viiden viikon aikana. Kiertokoulukurssin sisältö muotoutui tehdyn opetussuunnitel-

man pohjalta kolmijakoiseksi:

1. Tietokoneen käytön hallinta
2. Tietokoneen hyötykäyttö
3. Tietotekniikan sovellukset ja yhteiskunnalliset vaikutukset.

Ensimmäinen kohta sisälsi kurssin aloituksen, tavoitteiden ja lähtötilanteen selvittämisen sekä tietokoneen käytön opettelun.

Tämä osa oli noin 1/3 koko kurssista. Olen-naista oli sopivan opiskeluvauhdin löytäminen. Opetuksessa käytettiin ensin mikrotietokoneen kirjoittamis- ja laskemisominaisuuksia. Vasta toisella kokoontumiskerralla otettiin käyttöön levykeasema. Tuolloin tulivat mukaan Änekoskella tehdyt näppäimistön käytön harjoitteluohjelma ja muut pikkuohjelmat, joiden avulla opiskelija sai kuvan tietokoneen käytön mahdollisuuksista. Nämä ohjelmat olivat ns. ykköslevykeellä. Tässä jaksossa alkoi myös tietoteknisen käsitteistön opettelu. Se jatkui koko kurssin läpi siten, että jokaisen kokoontumisen keskeiset (5—8 kpl) käsitteet opeteltiin ainakin kertaalleen.

Toinen jakso, jonka osuus koko kurssista oli 1/2—2/3, sisälsi tietokoneen hyötykäytön perusteet. Esimerkkihajelmien avulla selvitettiin, mitkä ovat tiedonhallinta, taulukkolaskenta ja tekstinkäsittely sekä joitakin ammattialakohtaisia ohjelmia. Ohjelmien käytön perusteelliseen hallintaan ei pyritty, vaan tuomaan esiin kunkin ohjelman periaate- ja käyttömahdollisuudet.

Lisäksi tutustuttiin tietokoneen mahdollisuuksiin grafiikan ja äänen tulostuksessa. Käytössä ollut laitteisto antoi tähän hyvät mahdollisuudet. Ohjelmointia ei kurssilla opetettu. Esimerkein kuitenkin selvitettiin, miten tietokoneen ohjelma tehdään ja mikä sen merkitys koneen toiminnalle on.

Kolmas jakso on hyvin merkittävä tietotekniikan opiskelussa, varsinkin aikuisen kannalta. Tietotekniikan sovellusten ymmärtäminen ja yhteiskunnallisten vaikutusten pohdiskelu vaativat alan peruskäsitteistön hallintaa. Kiertokoulun tyyppisellä peruskurssilla päästään tässä vasta alkuun. Opiskelijoilla alkoi olla edellytyksiä käsitteiden hallintaan vasta kurssin lopulla. Tietotekniikan vaikutuksia yksilön ja yhteiskunnan kannalta ei saa unohtaa, mutta ensin on hankittava edellytykset niiden pohittamiseen.

Tietotekniikan sovelluksiin kurssilla tutustuttiin joko yritysvierailun tai TELE-piirin esittelyn avulla. Edellinen sisälsi johonkin suureen tiedonsiirtoyksikköön tutustumisen (esim. pankin toiminta) ja jälkimmäinen tiedonsiirron mahdollisuuksiin (esim. elektronen posti) tutustumisen.

Opetussuunnitelma oli hyvä pohja kurssin toteutukselle. Suurimmat ongelmat olivat opetusmateriaalin puolella. Ohjelmistot eivät olleet opetustarkoituksiin tehtyjä eivätkä niiden käyttöohjeet täyttäneet alkeellisimpiakaan loogisuuden vaatimuksia tai käyttäjän tarpeita. Harjoitus esimerkit olivat huonoja tai puuttivat kokonaan. Syksyllä käyttöön otetulla opetusmonisteella pyrittiin näitä puutteita korjaamaan.

3.4. Kustannukset

Tietotekniikan kiertokoulu oli ammattikasvatustahallituksen ja Äänekosken ammattikoulun kuntainliiton yhteisprojekti. Molemmat osapuolet osallistuivat myös siitä aiheutuneiden kustannusten maksamiseen.

Ammattikasvatustahallitus myönsi erillisen määrärahan (150 000,-) kurssinjohtajan palkkaus- ja matkakuluihin. Tämän lisäksi AKH osallistui kustannuksiin normaalin valtionavun osuudellaan. Opetusministeriöltä projektiryhmä sai 15 000 markan määrärahan projektin seurannasta aiheutuneiden kulujen peittämiseen. Varsinaisista kurssikustannuksista katettiin osa kurssimaksulla, joka oli 250 markkaa opiskelijaa kohti. Maksu oli sama kaikille.

Kuntainliiton omaksi osuudeksi muodostui opetuslaitteiston ja ohjelmistojen hankinta. Käynnistäessään kiertokouluprojektia Äänekosken ammattikoulu hankki opetuslaitteita yhteensä 110 000 markalla. Sillä saatiin hankituksi 16 kpl Commodore 64-mikrotietokonetta, kaksi kirjoitinta sekä jonkin verran ohjelmia. Lisäksi ammattikoulu varasi määrärahan ohjelmistojen tekemiseen ja hankintaan.

Kiertokoulun käytännön menot koostuivat opettajien palkka- ja matkakuluista, laitteiden vuokrista, oppimateriaalin hankinnasta ja kurssien ilmoitus- ja postituskuluista sekä toimistotyöstä aiheutuneista kuluista.

Kiertokoulukurssien menoihin saatiin valtionapua noin 65 % ammattikasvatustahallituksen hyväksymistä menoista. Niitä olivat opettajien palkat, laitevuokrat jne. Matkakulut eivät kuulu valtionavun piiriin. Valtionavun ja todellisten menojen välinen erotus katettiin kurssilaisilta perityllä kurssimaksulla. Se sisälsi opetuksen ja kurssimonisteen.

Kiertokoulun kokonaisbudjetti kohosi 546 422 markkaan. Suurin menoerä oli opettajien palkat, joiden osuus sosiaaliturvamaksuineen oli noin puolet (48 %) kokonaismenoista.

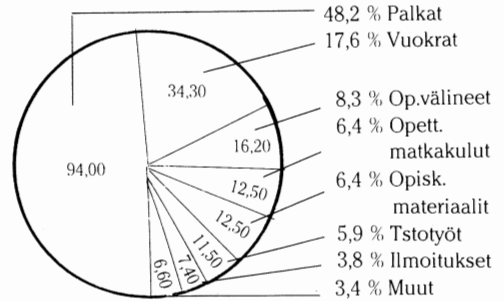
Toiseksi suurin menoerä oli laitteiden ja ohjelmistojen vuokrat. Niiden osuus oli 17,6 prosenttia.

Kokonaiskustannukset yhtä kurssia kohti olivat 5 813 markkaa. Yhden opetustunnin

hinnaksi tuli 195 markkaa. Tämä on jonkin verran enemmän kuin muun lyhytkurssitoiminnan opetuksessa. Tietotekniikan opetukseen verrattaessa kurssitunnin hinta on keskitasoa.

Jos kurssinjohtajan palkkauksesta aiheutuvat kustannukset lisätään kokonaiskuluihin nousee kurssitunnin hinta 242 markkaan.

Kuvio 1. Menoerien markkamääräiset osuudet yhden kurssitunnin (195,-) hinnasta.

Kiertokoulukurssin kustannukset pysyivät kohtuullisina. Syinä tähän olivat osaltaan edulliset laitteet ja ohjelmat, toisaalta opettajien matkakulujen vähyys ja ilmaiset opetustilat.

4. Opiskelijat

Tilastollisesti keski-ikäinen oli 34—39-vuotias toimistotyötä tekevä nainen, jolla oli takanaan vähintään keskiasteen tutkinto. Hän kävi Kiertokoulua iltakurssina, työnantaja maksoi hänen kurssimaksunsa ja kotoa tai työpaikalta oli matkaa kurssipaikalle 1—2 kilometriä. Nämä ovat keskimääräisiä arvoja, joissa oli vaihtelua sangen paljon.

Naisten osuus (57 %) kurssilaisista oli miehiä suurempi. Tämä johtui osaltaan kuntien suuresta panostuksesta kunnanvirastojen henkilökunnan koulutukseen. Muutoinkin suurin ammattiryhmä oli toimistotyöntekijät.

Noin 2/3:lla kurssilaisista työnantaja maksoi kurssimaksun. Tämä yhdessä ikäjakautumansa kanssa tuo kurssille osallistumisen suurimaksi motiiviksi tietotekniikan tunkeutumisen työelämään.

Monet olivat mukana kurssilla, koska kotiin oli jo hankittu mikrotietokone.

4.1. Ikärakenne

Alle 20-vuotiaiden osuus opiskelijoista jää noin neljään prosenttiin. Miesten suurin ryhmä 35—39-vuotiaat. Muut ryhmät pienenevät tästä tasaisesti molempiin suuntiin. Naisilla puolestaan nuoremmassa ikäluokassa oli suurin edustus.

4.2. Koulutus

Opiskelijat edustivat eri koulutustaustoja melko tasaisesti. Pelkän kansakoulun suorittaneita oli 13 prosenttia ja pelkän perus- tai keski-koulun suorittaneita oli 12,5 prosenttia eli yhteensä ylioppilaat (0,5 %) mukaanlukien ilman ammatillista koulutusta oli neljännes (26 %) kurssilaisista.

Taulukko 1. Opiskelijoiden prosentuaaliset osuudet koulutuksen ja sukupuolen mukaan

KOULUTUS	NAISIA %	MIEHIÄ %	YHT. %
Kansakoulu	12,0	14,0	13,0
Perus/keskikoulu	19,0	6,0	12,5
Ylioppilas	0,5	0,0	0,5
Keskiasteen koulutus	20,0	30,0	25,0
Opistoaste	28,0	22,0	25,0
Alempi korkeakoulu.	10,5	14,0	12,0
Ylempi korkeakoulu.	8,5	11,0	9,5
Muu koulutus	2,0	3,0	2,5
YHTEENSÄ	100,0	100,0	100,0

Kun edellä olevia lukuja verrataan väestön koulutusastetta kuvaaviin lukuihin, huomataan, että Kiertokouluun osallistuneista ilman ammatillista koulutusta olevilla on aliedustus ja tutkinnon suorittaneilla yliedustus.

Taulukko 2. Koulutusaste 15 vuotta täyttäneellä väestöllä ja Kiertokoulun opiskelijoilla.

	Koko maa %	Keski- Suomi %	Kuntain- liitto %	Kierto- koulu %
ei tutkintoa	57,7	58,9	67,1	26,0
keskiaste	31,2	33,9	29,0	50,0
korkea-aste	11,1	7,2	3,9	24,0
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0

4.3. Ammatti

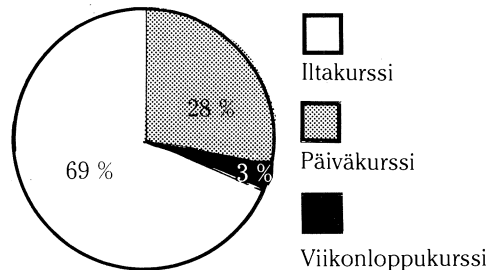
Opiskelijat edustivat monia ammattialoja. Suurin ryhmä oli toimistotyöntekijät (32,6 %). Palveluammateissa ja teollisuustyössä työskenteleviä oli yhteensä noin 15 %. Opettajia oli kurssilaisista 13,7 %.

Taulukko 3. Opiskelijoiden ammattijakauma

Ammattijakauma	%
1. Ylemmissä johtotehtävissä toimivat	5,2
2. Alemmissä johtotehtävissä toimivat	10,0
3. Yksityisyrittäjät	1,5
4. Kunnalliset virkamiehet	11,4
5. Opettajat	13,7
6. Tekninen ala/suunnittelutehtävät	7,3
7. Toimistotyöntekijät	32,6
8. Maa- ja metsätaloudessa työskentelevät	3,2
9. Muut (lähinnä palveluammattajeja)	15,0
Yhteensä	100,0

Suurin osa (69 %) suoritti kurssin omalla ajallaan. Huomattavan suuri osa (28 %) sai suorittaa kurssin työajalla. Viikonloppukurssien suosio jäi melko pieneksi.

Kuvio 3. Opiskelijoiden jakautuminen päivä-, iltä- ja viikonloppukurssille

5. Seuranta

Asettaessaan projektiryhmän ammattikasvatustahallitus määräsi kokeiluun raportointivoitteen. Kokeilun seurannan ja raportoinnin hoitaminen tuli kurssinjohtajan tehtäväksi. Eri tahoilta tuli myös toivomuksia, että kokeiluun liitettäisiin tutkimusta.

Kiertokoulukurssilaisille esitettiin palautekyselylomake kurssin päätyttyä. Palauteiden määräksi tuli 867. Se on hieman alle 70 prosenttia kiertokoulukurssille osallistuneiden määrästä. Saadut tulokset voidaan hyvin yleistää vastaamaan koko opiskelijajoukon mielipidettä. Palauteiden yleiskuva oli hyvin myönteinen. Kurssiin ja opetukseen oltiin tyytyväisiä.

Myös koulutoimenjohtajille ja elinkeinoasiamiehille tehtiin kysely kuntien ja ammattikoulun välisen yhteistyön onnistumisesta kiertokouluprojektin aikana.

Kiertokoulun opettajilta saatiin suullista palautetta jo kokeilun kestäessä. Nämä tiedot olivat arvokkaita mm. opetusmonistetta tehtäessä. Marraskuun lopussa järjestettiin opetta-

jille palautesseminaari, johon osallistui noin 20 kiertokoulun opettajaa. Seminaarissa pureuduttiin ryhmätöin ja keskusteluin kiertokoulun hyviin ja huonoihin puoliin. Lisäksi kaikilta opettajilta pyydettiin palautteet myös kirjallisesti.

Saatuja palautteita hyödynnettiin koko projektin ajan. Kokeilun edetessä toimintatavat ja sisällöt muotoutuivat uomiinsa saatujen kokemusten pohjalta. Opetussuunnitelman perusrunko säilyi koko ajan samana.

Seurannan tulokset on julkaistu projektin loppuraportissa.

6. Yhteenveto

Suuri kiinnostus Kiertokoulua kohtaan osoitti, että työssä oleva väestö tarvitsee tietotekniikan perusteiden opetusta iästä, sukupuolesta, koulutuksesta ja työtehtävästä riippumatta.

Useimpien vaikuttamina kurssille tuloon oli, että uusi tekniikka tulee työelämään. Monilla on oikeutettukin huoli työkykyisyytensä ja työpaikkansa säilyttämisestä. Kiertokoulukurssilla poistettiin tietämättömyydestä johtuvia turhia pelkoja.

Myös työnantajat ymmärsivät koulutuksen merkityksen yrityksensä kilpailukyvyyn säilymisen kannalta ja maksoivat useimmissa tapauksissa työntekijöidensä kurssimaksun.

6.1. Tulosten arviointia

Tietotekniikan opetuksen yhteydessä puhutaan usein uuslukutaidon oppimisesta. Suurin osa (miltei kaikki) työikäisistä ei ole saanut minkäänlaista tietotekniikan koulutusta. Monien kohdalla saatu ATK-koulutus puolestaan ei vastaa tämän päivän mikrotietokoneympäristöä.

Uuslukutaidossa on kysymys suuresta uusien käsitteiden joukosta. Keskusyksiköt, levykeasemat, levykkeet, bitit, kilot jne. ovat suomen kielen sanoja, mutta tavallisella ihmisellä ei ole niille sisältöjä. Käsitteistöön on perehdyttävä, jotta pystytään omaksumaan asioita laajemmin.

Uuslukutaitoa tarvitaan ja sen opiskeluun tulisi jokaisella olla mahdollisuus. Kaikkia ei tule pakottaa tietotekniikan opiskeluun, mutta on suotavaa, että asuinpaikasta riippumatta jokainen halukas voisi opiskeluun osallistua.

Ensin on opetettava perusteet, jonka pohjalta muu koulutus rakentuu. Kiertokoulukurssin tapainen 30 tunnin kurssi on hyvä alku. On huomattava, että tuossa ajassa ei pystytä opettamaan kuin alkeet. Peruskurssin tavoitteita ei saa asettaa liian korkealle. Tietotekniikan yhteiskunnallisten vaikutusten pohtiminen ja systeemisuunnitteluun osallistuminen ovat tärkeitä asioita, mutta ne eivät ole opiskelun

ensimmäisiä asioita.

Kun perusteet, ennen kaikkea käsitteet, hallitaan, tulee koulutus suunnata laite- tai ohjelmistokohtaisesti eri ammattiryhmien vaatimusten mukaan. Tällöin kunkin kurssin tavoitteet on tarkasti määriteltävä.

Tietotekniikan opetuksen järjestämisessä on ongelmana koulutettujen opettajien ja hyvän opetusmateriaalin puute.

Tietotekniikan aikuisopettajien kouluttamiseen on kiinnitettävä suurta huomiota. Tärkeimpinä seikkoina tulee pitää kiinnostusta aikuisopetukseen ja tietotekniikan tuntemusta. Vapaa-ajallaan koulutukseen tulevan aikuisen opettaminen vaatii oman aikuispedagogisen otteensa.

Tämän hetken tietojenkäsittelyopin opetus maamme korkeakouluissa ei useinkaan vastaa suoraan tietotekniikan perusopetuksen tarpeita liiallisen ohjelmointikeskeisyytensä vuoksi. Tästä syystä tietotekniikan aikuisopettajia tulee kouluttaa erikseen heille tarkoitetuilla kursseilla.

Käytettävissä olevat tietotekniikan opetusohjelmat ja oppikirjat eivät ole tämän päivän yleisten didaktisen ja pedagogisen tietämyksen tasoisia. Parempaan suuntaan ollaan koko ajan menossa, mutta paljon on vielä tehtävä. Aikuisille tarkoitettuna opetusmateriaalin tulee olla aikuisille tehtyä, heidän tarpeistaan ja kokemusmaailmastaan liikkeelle lähtevää. Opetusmateriaalin kehittämiseen on saatava riittävät resurssit.

Hyvän tietotekniikan opetusmateriaalipaketin tulee sisältää ainakin perusasiat selvittävän kirjan, siihen läheisesti liittyvät ohjelmat käyttöohjeineen sekä opettajan materiaalin. Jos opetuksessa käytetään valmisohjelmia, tulee niiden käyttöohjeet tehdä opetusta palveleviksi. Lisäksi on laadittava asteittain vaikeutuvat harjoitustehtävät. Monien asioiden opettaminen kirjan tai tietokoneen avulla on vaikeaa, jopa mahdotonta. Tällaisten asioiden (esimerkiksi tietoliikenne) havainnollistamiseksi tulisi tehdä hyvä opetusvideo-ohjelma, joka sisältäisi peruskurssin keskeiset alueet lyhyinä tietoisuuksina.

Tietotekniikan opetusmateriaalin kehittämistä ja käyttöä haittaa tietokonemerkkien yhteensopimattomuus. Suosituksen antaminen jonkin laitemerkin puolesta on hankalaa, jopa mahdotonta. Laitehankintoja tehtäessä on otettava useita asioita huomioon. Kiertokoulun kokemusten mukaan perusopetuksen antamiseen riittävät 'vaatimattomamminkin' koneet. Perusteiden opetuksessa ei välttämättä tarvita tekniikan kaikkia hienouksia. Ohjelma- ja laitekohtaisessa opetuksessa tilanne on jo toinen.

Tietotekniikan perusteiden opettaminen koko kansalle on valtava urakka. Eräiden arvioi-

Tietotekniikan perusopetus kehittämisen kohteena

Valtionhallinnon kehittämiskeskus (VKK) tarjoaa valtion virastoille ja laitoksille koulutus-, konsultointi- ja muita asiantuntijapalveluja. Koulutuksen osalta VKK:n tehtävänä on järjestää valtion palveluksessa oleville yleishallinnollista koulutusta, tuottaa yleishallinnollista koulutusta tukevaa oppimateriaalia, tehdä selvityksiä ja tutkimuksia henkilöstökoulutuksesta sekä neuvoa ja avustaa valtion virastoja ja laitoksia henkilöstökoulutusasioissa. VKK:n koulutusalueita ovat mm. johdon koulutus, talous- ja henkilöstöhallinnon koulutus, hallintotoiminnan koulutus, kouluttajakoulutus, toimistotyön koulutus sekä tietotekniikkakoulutus. Näistä kolme viimeksimainittua koulutus- aluetta ovat jossain määrin mukana tietotekniikan perusopetuksen kehittämishankkeessa.

Projektin tarkoitus

Lähtökohtia tietotekniikan perusteiden opetus ja oppiminen -tutkimusprojektin käynnistämiseksi on esitetty valtionhallinnon automaatio- koulutustoimikunnan mietinnössä (1983:86), jossa hahmotellaan valtion henkilöstön tietotekniikkakoulutuksen suuntaviivoja. Tavoitteeksi asetettiin, että tietotekniikan perustiedot ja -taidot pitäisi välittää kaikille valtionhallinnon työntekijöille. Kohderyhmän suuruus perusopetuksen osalta olisi täten noin 150 000 henkilöä.

Toimikunta esitti tämän tavoitteen toteuttamiseksi toimintastrategiaa, jonka mukaisesti

virastoihin koulutetaan keskitetysti tietojenkäsittelyn kehittämismääräyksen mukaisesti, jotka puolestaan huolehtivat tietotekniikan perusopetuksen järjestämisestä omassa virastossaan. Katsottiin kuitenkin, että ennen kuin näin mitattavaa koulutushanketta ryhdytään laajemmin toteuttamaan, olisi tietotekniikan perusteiden opetussisältöjä, oppimateriaaleja ja opetusmenetelmiä kehitettävä. Toimikunta esitti, että tietotekniikan perusopetuksen kehittäminen otettaisiin erääksi VKK:n opetuksellisen tutkimus- ja kehittämistyön sisällölliseksi painopistealueeksi.

Tietotekniikan perusteiden opetus ja oppiminen -tutkimusprojekti perustettiin tämän esityksen toteuttamiseksi kehittämään tietotekniikan perusopetusta valtionhallinnon henkilöstön koulutusta varten. Tietotekniikan perusteilla tarkoitetaan tässä yleisen käsitteistön, tietoperustan ja näkemyksen muodostamista tietotekniikasta ja tietotekniikan ja työn välisistä yhteyksistä. Kysymys on lähinnä alan yleisivistävästä koulutuksesta; esimerkiksi laite- ja ohjelmakoulutus jäävät tämän projektin ulkopuolelle.

Projektin työ perustuu monitieteiseen yhteistyöhön, jossa yhdistetään eri tieteenalojen kuten tietojenkäsittelyopin, didaktiikan ja työtieteiden asiantuntemus. Tarkoituksena ei ole tuottaa yhtä kurssia tai opetuspakettia, vaan opetuksen sisältöjä ja didaktista toteutusta koskevaa materiaalia, joka helpottaa koulutuksen järjestämistä virastoissa.

den mukaan vuosittain pitäisi kouluttaa noin 100.000 ihmistä. Tietotekniikan opettaminen Kiertokoulun tapaan on mahdollisuus tavoittaa kohtuullisin kustannuksin suuri määrä ihmisiä. Kustannukset jäävät pienehköiksi niin

valtiolle kuin yksittäiselle kurssilaisellekin, koska opetus viedään ihmisten luokse. Jokaisen aikuisten täydennyskoulutusta antavan yksikön tulisi harkita omalla alueellaan Tietotekniikan kiertokoulun järjestämistä.

Ongelmat

Projektin ongelma-alueen jäsentämiseksi on tehty joitakin esitutkimuksia: on arvioitu nykyisiä peruskursseja, haastateltu atk-opettajia ja analysoitu tietotekniikan perusoppikirjojen sisältöä. Tehtyjen selvitysten perusteella näyttäisi opetuksessa olevan mm. seuraavanlaisia ongelmia, joihin tässä projektissa pyritään löytämään ratkaisuja:

- ei ole olemassa perusteltua kokonaisnäkemystä siitä, mitä asioita tietotekniikasta tulisi opettaa ihmisille, joille tietotekniikka on tai tulee olemaan työväline,
- teoriaopetus on pääasiassa irrallisten käsitteiden läpikäyntiä ilman jäsentävää rakennetta,
- opetuksessa vallitsee atk-ammattilaisten näkökulma myös sellaisissa osuuksissa, missä tarvittaisiin muiden alojen kuten yhteiskuntatieteiden asiantuntemusta,
- tietotekniikan ja työn välisiä yhteyksiä ei opetuksessa käsitellä juuri lainkaan tietotekniikan työvälineluonteesta huolimatta,
- tietokoneen opetuskäyttöä teoriaopetuksen tukena ei ole systemaattisesti selvitetty.

Opetusta näyttävät haittaavan myös seuraavat seikat, jotka varmaan osittain selittävät edellä mainittujen ongelmien esiintymistä:

- atk-alan opettajilla ei yleensä ole pedagogisia opintoja. Ainedidaktista materiaalia ei tietotekniikan alueelta ole juuri löydettyvissä,
- sopivasta opetusmateriaalista on puutetta. Suurin osa tietotekniikan perusoppikirjoista painottuu ohjelmointiin ja ohjelmistoihin ja vain muutamant antavat selkeän kuvan tietojenkäsittelyn kokonaisuudesta.

Projektin eteneminen

Tietotekniikan perusteiden opetus ja oppiminen -tutkimusprojektin suunnittelu- ja esitutkimusvaihe aloitettiin keväällä 1985 ja projektin toiminta varsinaisesti vuoden 1986 alusta. Projektissa on yksi päätoiminen työntekijä, VKK:n aikuisdidaktiikan tutkija. Avustaviin tehtäviin saadaan jonkin verran sihteerin apua. Alkuvaiheessa projektissa oli mukana myös tietojenkäsittelysektorin koulutussuunnittelija, mutta sittemmin on tietotekniikan asiantuntemus jouduttu hankkimaan VKK:n vakituisen henkilökunnan ulkopuolelta. Tällä hetkellä on projektiin palkattu puolipäiväinen tietotekniikan asiantuntija. Toimistohenkilöstölle tarkoitettujen kokeilukurssien osalta on tehty yhteistyötä toimistotyön sektorin kanssa.

Lisäksi on tehty yhteistyötä muutamien alan opettajien kanssa, jotka ovat olleet mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa koulutusta sekä jossain määrin myös tekemässä tuotetta-

via opetusmateriaaleja. Osa projektin materiaaliutuotannosta teetetään ulkopuolisilla asiantuntijoilla konsulttisopimusten puitteissa. Projektin vuosittainen rahoitus on VKK:n vakituisen henkilökunnan palkkojen lisäksi ollut noin 100 000 mk, josta suurin osa on käytetty palkkoihin ja palkkioihin.

Alkuvaiheessa projektin työtä suunnittelemaan ja ohjaamaan perustettiin kaksi asiantuntijaryhmää, tietotekniikan asiantuntijaryhmä ja työtieteiden asiantuntijaryhmä, mutta varsin pian todettiin, että kummankin ryhmän jäsenet ovat niin kiireisiä, että jo yhteisten kokousten aikaansaaminen tuotti vaikeuksia. Tällä hetkellä näiden ryhmien funktio on lähinnä kommentoiva ts. jäsenet ovat lupautuneet tarvittaessa kommentoimaan projektin tuotoksia.

Eräänä työmuotona ovat olleet työseminaarit, joihin on kutsuttu alan asiantuntijoita keskustelemaan projektin työskentelyyn liittyvistä kysymyksistä. Tähän mennessä on järjestetty kaksi työseminaaria, joista toisessa esitettiin luonnos projektin tutkimussuunnitelmaksi, toisessa selvitys ensimmäisestä opetuskokeilusta. Kummassakin seminaarissa käsiteltiin myös laajemmin tietotekniikan perusopetukseen liittyviä kysymyksiä osanottajilta pyydettyjen alustusten pohjalta.

Projektin työ on tähän mennessä painottunut opetuksen sisällölliseen suunnitteluun. Tietoteknisen aineksen osalta on pyritty määrittämään keskeiset sisältöalueet ja jäsentämään niiden välisiä suhteita siten, että opetus muodostaisi loogisen kokonaisuuden. Toisaalta on pyritty löytämään keinoja tietotekniikan kytkemiseen työhön, työn muutokseen ja kehittämisen mahdollisuuksiin.

Toistaiseksi projektin puitteissa on toteutettu kaksi opetuskokeilua: virastokohtainen kokeilukurssi keväällä 1986 ja toimistohenkilöstölle tarkoitettu tietotekniikan peruskurssi VKK:ssa syksyllä 1986. Koulutuksen kohderyhmien valinnan ajateltiin helpottavan tietotekniikan tarkastelua työvälineenä ja työn muutoksen ja kehittämisen mahdollisuuksien käsittelyä opetuksessa. Virastokohtaiseen kurssiin osallistui 11 hallintotoimiston työntekijää, jotka tulevat jatkossa osittain työskentelemään saman tietojärjestelmän puitteissa. Tämä kohderyhmä oli koulutustaustaltaan ja työtehtäviltään hyvin heterogeeninen, yhdistävänä tekijänä sama toimisto ja yhteinen tietojärjestelmä.

Toimistotyön tietotekniikkakurssin 13 osanottajaa oli kutsuttu neljästä eri virastosta 3—4 työntekijää kustakin. Osallistumisen edellytyksenä oli, että samasta virastosta tulevat henkilöt tekevät yhdessä töitä nimenomaan tietotekniikan käyttöön liittyvissä asioissa. Kohderyhmä oli koulutuseltaan ja nimikkeiltään virastokohtaista ryhmää selvästi homo-

geenisempi, sen sijaan erot eri virastoista tulevien työssä ja tietotekniikan hyödyntämisen tavassa olivat melko suuria. Muodoltaan molemmat opetuskokeilut olivat perinteisiä yhdessä jaksossa pidettyjä nelipäiväisiä peruskursseja.

Näiden kurssien kokemusten ja muutenkin kehittyneempien näkemysten perusteella toteutetaan keväällä 1987 kaksi opetuskokeilua, joista toinen jälleen virastokohtaisena koulutuksena, toinen VKK:ssa toimistohenkilöstölle järjestävänä kurssina. Osanottajat on valittu muuten samojen kriteerien mukaisesti kuin aikaisempiin kokeiluihinkin, mutta toimistohenkilöstön kurssin kaikki osanottajat työskentelevät arkisto- ja kirjaamistoimen tehtävissä.

Projektin tulevaisuus

Projektin toiminta on siinä vaiheessa, että mitään varsinaisia tuloksia tai tuotoksia ei ole vielä esiteltävissä. Opetuksen tueksi on kehitteillä useampia opetusmateriaaleja, joista osa on tarkoitettu opiskelijoiden, osa opettajien käyttöön. Tavoitteena on sellaisen materiaalin tuottaminen, jota voidaan hyödyntää joustavasti ja kunkin kohderyhmän erityispiirteet huomioon ottaen erilaisissa ja tietotekniikan käytöltään toisistaan poikkeavissa virastoissa. Tämä perustuu ajatukseen siitä, että on ole-

massa tiettyjä perusasioita, joita pitäisi opettaa kaikille tietotekniikkaan perehtyville ja toisaalta asioita, joiden opettaminen ja painotus on riippuvainen kunkin viraston tietojenkäsittelyn tilanteesta. Kohderyhmän tilanne voidaan huomioida myös opetuksessa käytettävissä esimerkeissä ja harjoituksissa.

Työnimellä "Miten opettaa tietotekniikkaa" kulkevaan julkaisuun on tarkoitus koota ideoita opetussuunnitelmista ja niiden virastokohtaisista painotuksista, opetusmenetelmistä ja harjoituksista sekä siitä, miten koulutus voisi parhaiten tukea virastojen tietojenkäsittelyn kehittämistyöstä. Sisällöllisiä materiaaleja on tässä vaiheessa tekeillä tietotekniikan termeistä, mikä on tietotekniikan kehityshistoriaan perustuva keskeisten käsitteiden esittely, tietotekniikan käytöstä tietojenkäsittelyssä, työvälineohjelmien toimintaperiaatteista, tietotekniikan hyväksikäytöstä hallinnollisessa työssä, tietotekniikasta työvälineenä, tietojenkäsittelyn kehittämisestä sekä tiedon käsitteestä ja tietoyhteiskunnasta.

Nämä materiaalit toimitetaan vuoden 1987 loppuun mennessä julkaisukuntoon, samoin tarkoitus on tehdä vuoden loppuun mennessä raportti tähän mennessä toteutetuista opetuskokeiluista ja siten lopettaa projektin ensimmäinen vaihe. Jatkossa tullaan kehittämään tietotekniikan opetusta entistä selvemmin tietojenkäsittelyn kehittämistyön osana ja selvittämään, mitä tietotekniikasta tulisi opettaa kehittämistyön eri vaiheissa.

Koulutus osana työorganisaation muuttamista

Työpsykologian laitoksen yhtenä tutkimusalueena on työnopetuksen kehittäminen teollisuudessa ja toimistoissa. Tutkimus keskittyy toisaalta työtehtävien oppimiseen ja opettamiseen ja toisaalta organisaatioiden muutostilanteiden edellyttämään laaja-alaiseen koulutukseen. Tavoitteena on lisätä työntekijöiden toimintamahdollisuuksia ja omaehtoista toiminnan säätelyä. Ensimmäisessä vaiheessa on tutkittu kognitiivisten opastusmenetelmien käyttökelpoisuutta tehdasympäristössä. Tutkimusta on jatkettu kehittämällä ryhmäopetusta. Yhtenä ryhmäopetuksen sovellutuksena on tuotantosolujen koulutus.

Tuotantoryhmien koulutusprojekti

Projektin tavoitteena oli suunnitella tuotantoryhmäkoulutus erääseen suurehkoon metallialan yritykseen. Lisäksi tutkittiin tuotantoryhmiä työnrikastamiskeinona.

Koulutuksen tarve perustui työorganisaation muutokseen, tuotantoryhmien perustamiseen. Koulutuksen sisällön ja toteuttamisen pohjana on tuotantoryhmän suunniteltu toimintatapa. Toimintatapa perustuu sekä uusiin teknis-organisatorisiin järjestelyihin että sovittaviin asioihin, esim. ryhmän itsenäisyydestä ja vastuusta.

Yrityksissä perustetaan tuotantoryhmiä tuotantotaloudellisista syistä. Metalliteollisuudessa vallitseva kilpailutilanne vaatii yrityksiä palvelemaan asiakkaita mahdollisimman hyvin.

Tyydyttääkseen asiakkaiden kasvavia vaatimuksia — tuotevalikoiman, laadun, hinnan ja toimitusajan suhteen — on yrityksen kehitettävä tuotantoaan ja sen ohjausta joustavaksi: erilaisia tuotevariatioita on pystyttävä valmistamaan lyhyin läpimenoajoin. Eräs mahdollisuus joustavan tuotannon aikaansaamiseksi kokoonpanoteollisuudessa on tuotannon järjestäminen tuotantoryhmissä tehtäväksi.

Tuotantoryhmät ovat myös keino rikastaa työtä. Työn rikastumisen tekijöitä ovat työn vastuun ja vapauden lisääntyminen, työtehtävien monipuolistaminen sekä tavoitteille ja palautteelle perustuvan, kannustavan työnjohtajärjestelmän vakiinnuttaminen.

Koulutuksen suunnitteluprosessi

Koulutuksen suunnittelu- ja toteuttaminen oli monivaiheinen:

1. Tuotantoryhmän toiminnan reunaehdot (linjajohto)
2. Koulutuksen sisällön suunnittelu (tutkijat ja linjajohto)
3. Koulutuksen yhteistoiminnallinen toteuttaminen. Toteuttamisen yhteydessä oli mahdollista kehittää tuotantoryhmän toiminnan sisältöä yhdessä työntekijöiden kanssa.

Teoreettinen perusta

Koulutus perustuu kognitiiviseen oppimisteoriaan. Siihen sisältyy kolme keskeistä käsitteparia: sisällöllinen oppimismotivaatio ja ristiriita, tiedolliset rakenteet ja orientaatioperusta sekä täydellinen oppimisprosessi ja didaktinen kokonaiskäsitely. (Engeström 1982; Miettinen 1984)

Sisällöllinen oppimismotivaatio viriää, kun oppilas tiedostaa ristiriidan nykyisen ajattelun ja suoritustapansa ja hänelle asetettujen tehtävän ja vaatimusten välillä. Opetuksessa on kysymys ennen kaikkea tiedollisesta ristiriidasta aikaisemman tietorakenteen ja oppiaineksen välillä.

Orientaatioperustan tulee jäsentää opetettava asia kokonaisuudeksi, jossa asiat liittyvät toisiinsa ja jossa ne teoreettisesti perustellaan.

Täydelliseen oppimisprosessiin kuuluu tuloksettaiseen oppimiseen johtakseen kuusi osatekijää, jotka ovat motivoituminen, orientoituminen, sisäistäminen, ulkoistaminen (tie-

don käyttö), arviointi ja oman oppimisen kontrollointi.

Em. tekijöissä korostuu orientaatioperusta ja orientoituminen. Sen lähtökohtana ovat työn vaatimukset: minkälaiseen työtehtävien hallintaan kyseisessä organisaatiossa ja työssä pyritään. Pyritäänkö siihen, että työntekijät, yksittäisesti ja ryhmänä suorittavat työtehtävät annettujen menetelmien mukaisesti työnjohtajan valvomana vai pyritäänkö vastuulliseen ja itsenäiseen tuotannon hoitoon, johon liittyy työn jatkuva tavoitteellinen kehittäminen yhteistyössä työnjohtajana ja muun henkilökunnan kanssa.

Orientaatioperusta on monitasoinen kuten toimintakin. Toiminnan hierarkiassa työn hallinnan ylimmän tason muodostaa kokonaistoiminta, jonka kohde määrää toiminnan motiivin. Kokonaistoiminnan objektiivista tarkoitusta ja tavoitetta ei aina tiedetä tarkasti ainakaan silloin, kun yksittäisen työntekijän työnä on tietyn osan suoritus kokonaistoiminnasta. Kokonaistoiminnan tietäminen ja ymmärtäminen antaa kuitenkin koko työlle sen mielekkyyden ja tarkoituksen.

Yksilön suorittamalla itsenäisillä osatehtävillä on aina hänen tiedossaan oleva konkreettinen tavoite, muutenhan hän ei pystyisi työskentelemään. Näillä osatehtävillä toteutetaan samalla kokonaistoiminnan tavoitetta. Työn hallinnan kannalta on merkityksellistä, minkälaisien ajatusmallien pohjalta teot suoritetaan ja miten teot toteuttavat kokonaistoiminnan tavoitetta ja miten sitä voi tekojen kautta kehittää.

Teot toteutetaan operaatioilla, jotka ovat automatisoituneita tekojen osia tai entisiä kokonaisia tekoja. Näiden suoritus ei ole enää välttämättä työntekijän tiedostettavissa. Operaatioiden tarkoituksenmukaisuus ja hyvyys tekojen ja toiminnan kokonaistavoitteiden toteuttajina riippuu siitä, minkälaisille sisäisille malleille ne teot, joista ne ovat automatisoituneet, perustuvat.

Koulutuksen sisältöä ja toteutusta varten analysoitiin työtä. Selvitettiin tuotantoryhmätyön hoitamisen orientaatioperustaa eli sisäisiä malleja.

Tuotantoryhmätyön sisäiset mallit

Yrityksen kannalta tuotantoryhmä toimii hyvin, kun se täyttää tuotannolliset tavoitteet tasaisesti niin, että luvatut toimitusajat pitävät ja laadulliset tavoitteet saavutetaan.

Tuotantoryhmä toimii yhtenä yksikkönä tuotannollisessa organisaatiossa, sekä tuotannonohjauksen että ihmisten johtamisen kannalta.

Tuotantoryhmätyössä ryhmä huolehtii yhdessä tuotteiden valmistamisesta. Työn kokonaistavoitteet ja tulosten kontrollointi koskee koko ryhmän saavutuksia. Tuotantoryhmässä työskentelevien henkilöiden orientaatioperusta liittyy valmistettavien tuotteiden ja työvälineiden hallintaan.

Toiseksi orientaatioperusta sisältää tuotantoryhmässä toimimisen. Ihannetapauksessa tulisi kaikkien työntekijöiden toimia tasa-arvoisesti. Kaikkien olisi voitava vaikuttaa ryhmässä esiintuleviin asioihin ja kaikkien mielipiteet tulisi ottaa huomioon. Kaikkien panos tuotantoryhmätyössä pitemmällä tähtäyksellä tulisi olla yhtä suuri.

Tuotantoryhmä toimii organisaationa ryhmätyöskentelyn lainalaisuuksien mukaan. Perinteisessä vaihetyössä tai muuten yksilöjohdetussa työssä työntekijä on organisatorisessa suhteessa ainoastaan työnjohtajaan ja työtoverit muodostavat sekundäärisen ryhmän. Työtoverisuhteilla ei ole merkitystä suoraan työtuoksiin, työilmapiiriin kyllä.

Tuotantoryhmätyössä ryhmällä on yhteinen tavoite ja organisatorinen suhde työnjohtajaan muodostuu ryhmän kautta. Suhteet työtoverihin muodostavat olennaisen osan itse työtä. Osa em. suhteista on määritelty, kuten ryhmän vaihtuva sisäinen johtajuus eli nokka, työnjako, laatutarkastus ja siitä annettava palaute. Osa suhteista on toimeentulemista ja vaikeuksien selvittelyä ryhmässä, mistä puhutaan nk. ryhmähengestä: halusta työskennellä yhdessä tuotannollisten tavoitteiden puolesta ja kehittää yhdessä työn sisältöä. Edelliseen liittyviä asioita ovat valmius vaihdella työtä ja tehdä sitä työtä, mikä on ryhmän tavoitteen kannalta olennaista ja valmius auttaa toisia työssä. Jälkimmäiseen kuuluu keskinäinen työnopastus ja neuvominen ryhmässä, informaation levittäminen ja kaikin puolin tasapuolinen toiminta ja valmius laadun ylläpitämiseen, koska työnjohtaja ei valvo yksittäisen työntekijän toimintaa. Tasa-arvoisen ryhmätoiminnan pitäisi perustua nk. sisäiseen työmotivaatioon ja hyväksytyihin työhön liittyviin suhteisiin työtoverihin.

Koulutuksen sisältö

Koulutuksen tavoitteena oli tuotantoryhmän psykologisen säätelyjärjestelmän kehittäminen sekä hierarkisesti että ajallisesti. Tavoitteeseen sisältyy näkemys tuotannosta kokonaisuutena, että myös tarvittava käsien taito työvälineiden käytössä.

Tuotantoryhmätyössä toiminnan ja myös koulutuksen korkein hierarkkinen taso muodostuu siitä, että tuotantoryhmät toteuttavat

osaltaan organisaation toiminta-ajatusta sekä tuotannon- ja laadunohjauksen tavoitteita. Koulutuksessa selvitetään nämä asiat.

Tuotantoryhmä toteuttaa yrityksen toiminta-ajatusta valmistamalla tiettyjä tuotteita tai niiden osia. Koulutuksessa selvitetään tuotantoprosessit ja tuotantotekniikka sekä työnvaiheiden muodostuminen.

Tuotantoryhmä on tuotannonohjauksjärjestelmässä toteuttamassa sovittuja periaatteita, esim. imuohjattua tuotantoa. Tuotannonohjauksjärjestelmään kuuluu toimintoja, jotka luovat edellytyksiä ryhmän toiminnalle, kuten myynti, materiaalihankinta ja työsuunnittelu. Näiden toimintojen lopputuloksena ryhmä saa tuotannolliset tavoitteensa sekä edellytykset niiden täyttämiseen. Ryhmälle selvitetään näiden toimintojen periaatteita.

Esimerkkitapauksessa tuotantoryhmille määriteltiin vastuullinen ja itsenäinen toimintatapa. Koulutuksessa opeteltiin ryhmässä toimimisen periaatteita samalla yhdistäen ne tuotannonohjauksellisiin vaatimuksiin.

Työkierrolla ja työnopastuksella huolehdittiin tuotteen tuotantoprosessiin kuuluvien työnvaiheiden osaamisesta.

Koulutuksen toteutus ja arviointi

Koulutuksessa luennoivat yrityksen ja korkeakoulun asiantuntijat, keskusteltiin ja tehtiin ryhmätöitä. Lisäksi pelattiin kaksi kertaa ryhmän tuotantoprosessia simuloivaa tuotantopeliä. Siinä oli mahdollista opetella ja tarkastella myös kriittisesti sekä ryhmässä toimimista, tuotannonohjauksen toteutumista ryhmän tasolla sekä ryhmän ja työnjohtajan yhteistoimintaa (Teikari, Vartiainen 1985).

Koulutusohjelman ajallinen rakenne oli hierarkkinen. Lähtökohtana oli koulutettaville tutut omat työnvaiheet, niiden perusteella rakennettiin kuva (piirrettiin konkreettisesti ja käsi-

teltiin teoreettisesti) tuotantoprosessista, tämän jälkeen käsiteltiin työn organisointia (tuotantoryhmätoimintaa), tuotantoprosessin ja tuotantoryhmän toiminnallisia yhteyksiä yrityksen ohjaustoimintoihin ja niiden konkreettista toteutumista aina yrityksen toiminta-ajatuksen asti:

- työnvaiheet
- tuotantoprosessi ja sen hoitaminen ryhmätyönä
- tuotantoryhmän asema yrityksessä: tuotannon- ja laadunohjauksen periaatteet ja tavoitteet
- yrityksen toiminta-ajatus ja kokonaistoiminta.

Koulutus toteutettiin 20 tunnin laajuisena n. kuukauden aikana. Tarkoituksena oli, että koulutustilaisuuksien välillä toimitaan tuotantoryhmissä ja tarkastellaan omaa toimintaa kriittisesti ja tuodaan näitä tarkastelun tuloksia koulutustilaisuuksiin. Tällainen aktiivinen toiminta ei täysin onnistunut. Koulutuksen jälkeen sen sijaan nousi ryhmän toimintaan liittyviä kysymyksiä, joita ryhmä selvitti työnjohtajan kanssa. Koulutettavat totesivatkin, että koulutus muodostui kokonaisuuden, ja sen päätyttyä muistui mieleen arkitilanteissa siellä esiintulleita asioita, joita pystyi tarkastelemaan yleisemmin.

Koulutuksessa käsiteltiin tuotannollista työtä teoreettiselta kannalta ainoastaan laatukoulutuksessa. Tuotantoryhmissä työskentelevät toivoivat jatkokoulutusta tästä aiheesta.

Lähteet

- Engeström, Y. 1982. Perustietoa opetuksesta. Helsinki: Valtionvarainministeriö — Valtion painatuskeskus.
- Miettinen, R. 1984. Kognitiivisen oppimisenäkemyksen tausta. Julkaisusarja B nro 24, 1984.
- Teikari, V. & Vartiainen, M. (toim.) 1985. Simulaatio työtaidon kehittäjänä. Report no 90.

Jyväskylän Ikääntyvien yliopisto

Ikääntyvien yliopistotoiminnan taustaa

Yhdistyneet kansakunnat järjesti kesällä 1982 konferenssin "World Assembly on Ageing", johon myös Suomi osallistui. Kokouksessa hyväksyttiin kansainvälinen asiakirja "The Vienna International Plan of Action on Ageing", jossa esitettiin suosituksia vanhuspolitiikan kehittämiseksi. Esille nousi kysymys ikääntyvien ihmisten koulutuksellisesta tasarvosta. Koulutuspolitiikkaa suositeltiin laajennettavaksi siten, että elinikäisen oppimisen idea toteutuisi myös ikääntyvän väestönosan kohdalla.

Kolmannen iän yliopistot Euroopassa ja ikääntyvien sekä ikäihmisten yliopistot Suomessa ovat olleet yksi tapa toteuttaa ja kehittää varttuneiden ihmisten opiskelumahdollisuuksia. Ikääntyvien yliopisto aloitti toimintansa Jyväskylässä terveystieteen laitoksen ja Jyväskylän kesäyliopiston aloitteesta vuoden 1985 tammikuussa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus aloitti puolestaan syksyllä 1985 ikäihmisten yliopisto -nimisen avoimen korkeakouluopetuksen.

Kyseessä on kansainvälisestikin suhteellisen uusi ilmiö. Vastaavanlaista toimintaa järjestettiin ensimmäisen kerran Ranskassa Toulouseissa sijaitsevassa yliopistossa vuonna 1973 Kolmannen iän yliopisto -nimikkeellä. Toiminnan alullepanija professori Pierre Velas määritteli Kolmannen iän yliopiston tehtäväksi erilaisten seminaarien ja luentotilaisuuksien sekä tutkimustoiminnan kehittämisen.

Toiminnan syntyyn vaikuttaneita yhteiskunnallisia ja sosiaalisia taustatekijöitä voidaan etsiä rakenteellisista muutoksista. Ikääntyvän väestönosan määrä lisääntyy jatkuvasti. Ennusteiden mukaan Euroopan väestöstä on arvioitu olevan vuonna 2025 noin 24,7 % 60 vuotta täyttäneitä (vuonna 1975/17,4 %). Nykyisellään yli 65-vuotiaiden osuus on Suomen väestöstä keskimäärin 12,5 %. Myös ikääntyvien ihmisten jäljellä oleva elin aika on pidentynyt merkittävästi viime vuosikymmeninä. Nykyisin se on 65-vuotiailla naisilla keskimäärin 17 vuotta ja miehillä vastaavasti 13 vuotta.

Vanhemmat ikäluokat ovat entistä paremmin koulutettuja ja monissa maissa on vanhusten terveydentila kohonnut.

Puhuttaessa kolmannen iän yliopistoista Englannissa tai Ranskassa on todettu, että toiminta ei mahdu valmiiden koulutuspoliittisten suunnitelmien sisään. On myös vaikea ennustaa minkälaisiksi kyseiset yliopistot kehittyvät tulevaisuudessa. Idean yksi yhteinen nimittäjä on toiminnan spontaani, epävirallinen luonne ja kyky ottaa vastaan ajan haasteita. Toinen yhteinen tekijä on opiskelijoiden innostunut mukanaolo ja keskinäinen yhteistyö. Toiminnan piirteisiin kuuluu myös omaehtoisuus. Yliopistoissa opiskelevat ikääntyvät ihmiset ovat kehilleet pitkälti itse erilaisia opintokokonaisuuksia ja luoneet kokonaisvaltaisia ja omia tarpeitaan vastaavia ohjelmia. Samalla on vaikutettu itse koulutuksen ja oppimisen käsitteisiin ja yleiseen mielipiteeseen ikääntyvän ihmisen oppimismahdollisuuksista.

Toiminnan lähtökohdat

Jyväskylän Ikääntyvien yliopiston lähtökohtia voidaan tarkastella sekä suhteessa vanhuspolitiikalle asetettuihin tulevaisuuden suuntiin että elinikäisen opiskelun idean ja aikuiskasvatuksen kehittämiseen. Yksi lähiajan suurista haasteista liittyy yhteiskunnan rakenteelliseen muutokseen, väestön vanhenemiseen. Yli 65-vuotiaiden määrällinen kasvu asettaa uusia vaatimuksia vanhuspolitiikan kehittämiseksi kulttuuritoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollon osalta.

Toiminnan alkuvaiheessa on kuitenkin merkityksellistä, että korostetaan erityisesti ikääntyvien ihmisten opiskelumahdollisuutta. Vastaavanlaista älyllistä ja ihmisen persoonallisuuden kehittymistä mahdollistavaa toimintaa ei ole ollut tarjolla myöhäiseen aikuisikään ehtineille. Toisaalta nykyinen opiskelumuoto antaa uskoa vanhenevan ihmisen kehittymismahdollisuuksiin, lisää opiskelijoiden oman arvontuntoa ja itseluottamusta sekä edistää näin myös myönteistä vanhuskäsitystä.

Ikääntyvien yliopisto on osa aikuiskasvatusta; toiminnan lähtökohtia voidaan tarkastella myös suhteessa elinikäisen opiskelun ja avoimen korkeakoulun periaatteisiin. Jatkuvan opiskelun periaatteen mukaan tulee jokaisella ihmisellä olla kaikkina ikäkausinaan mahdollisuus oman persoonallisuutensa kehittämiseen järjestelmällisen ja joustavan opiskelun avulla. Tärkeitä päämääriä ovat persoonallisuuden monitahoisen kasvun turvaaminen ja koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen. Avoimen korkeakoulun tavoitemäärittelyissä korostuu niinkään koulutuksellinen tasa-arvo. Toiminta perustuu korkeakoulujen ja eri aikuisoppilaitosten väliseen yhteistyöhön tarjoten tavoitteellisen korkeakoulutasoisen opintomahdollisuuden valmiutensa eri tavoin hankkineille aikuisille.

Ikääntyvien yliopisto -idea edellyttää toiminnallisten lähtökohtien avartamista yli sen, mitä virallisesti ajatellaan koulutuksella ja kasvatuksella. Vanhuksilla on runsaasti elämänkokemusta ja tietoa. Tässä mielessä olisi harhaanjohtavaa puhua koulutuksesta. Kyse on pikemminkin jo olemassaolevan kokemuksen syventämisestä ja uusien näkökulmien etsimisestä.

Oppiminen voitaisiin määritellä Rooman klubin raportin tavoin inhimillistä aloitteellisuutta korostavaksi lähestymistavaksi sekä tietoon että elämään. Siihen sisältyy modernissa maailmassa välttämättömien uusien tieteellisten menetelmien, uusien taitojen, uusien asenteiden ja uusien arvojen hankinta ja harjoitus. Oppiminen on uusiin tilanteisiin valmistava prosessi.

Raportissa käytetään myös käsitettä uudistava oppiminen, joka tarkoittaa uusien tilanteiden ennakoitua ja oman yhteisön kehittämiseen osallistumista. Yksinomaan asiantuntijavaltainen järjestelmä ei anna riittävästi edellytyksiä ymmärtävälle oppimiselle, sillä suunnitelmat ja toimintastrategiat valmistuvat usein ilman konkreettista kosketusta sosiaaliseen todellisuuteen. Oppimiselle tärkeät yhteisölliset arvot saattavat jäädä huomioimatta ja oppimistapahtumasta tulee passiivista ja säilyttävää.

Osallistuminen on sekä eri ihmisten välistä vuorovaikutusta, kykyä kuunnella ja ymmärtää että tulla oppimisen kautta tietoiseksi ongelmien uusista ratkaisutavoista. Omakohtaisesti tiedostamalla ja löytämällä mielekkäitä asia-yhteyksiä yksilöt ja ryhmät voivat saada lisää toimintavalmiuksia oman elämänsä, ympäristönsä ja yhteiskuntansa kehittämisessä. Oppimisella on näin ollen hermeneuttinen ja emansipatorinen luonne. Ikääntyvien yliopisto -idean toteutumisen ehtona on kaikkien osapuolten keskinäinen yhteistyö. Idea edellyttää opiskelijoiden itsemääräämisoikeutta ja osal-

listumista toiminnan kehittämiseen, mutta myös oikeutta olla halutessaan anonyymi.

Toiminta on luonteeltaan uutta ja kokeilevaa. Mitään valmiita toteuttamismalleja ei ole käytettävissä eikä myöskään liene mielekäästä kehittää opintosuunnitelmia ja -tavoitteita irrallaan käytännön toiminnasta. Ulkomaisten kokeilujen mukaan kolmannen iän yliopistoissa opiskelevat ihmiset ovat suunnanneet itse opiskelumutoja. Yliopistoihin on muodostunut ns. opiskelevia yhteisöjä, joissa vuorottelevat sekä keskinäinen yhteistyö että itseopiskelu. Tämän ohella ovat kadonneet myös tiukat rajat opiskelijoiden ja opettajien väliltä, sillä kukin voi olla vuorollaan sekä neuvovana että vastaanottavana osapuolena.

Toiminnan luonteeseen kuuluu myös tutkimuksen kehittäminen. Tutkimusta voivat harjoittaa toisaalta opiskelijat itse tai sitä voidaan tehdä yhteistyössä yliopistojen tutkijoiden ja opiskelijoiden kanssa. Tutkimuksen asema on merkittävä sekä vakiinnutettaessa hyviksi koettuja oppimismetodeja ja toimintatapoja että tuotettaessa tietoa ikääntymisen ja oppimisen välisestä problematiikasta.

Ikääntyvien yliopiston tavoitteet

Vanhuspolitiikan tavoitteena on hyvän elämänlaadun ja hyvinvoinnin turvaaminen, vanhusen itsenäisyyden kunnioittaminen ja heidän sosiaalisen ja henkisen vireytensä säilyttäminen. Ikääntyvän väestön sivistyksellinen, sosiaalinen ja taloudellinen panos nähdään tärkeäksi koko yhteiskuntapolitiikalle. Yhteiskuntapolitiikan ja erityisesti vanhuspolitiikan toivotaan pyrkivän ratkaisuihin, jotka tukevat ikääntyneiden tasa-arvoa, oikeuksia, täysipainoista elämää, osallistumista ja vaikuttamista sekä turvallisuutta muun väestön joukossa.

Ikääntyvien yliopiston tavoiteasetteluissa on yhtenevyttä vanhuspolitiikan tavoitteiden kanssa. Tavoitteita voisi yleisellä tasolla pyrkiä mykiseksi muuttamaan puutteelliseen tietoon perustuvia käsityksiä vanhenemisesta ja vanhuudesta. Tärkeitä näkökulmia ovat myös ikääntyvien ihmisten elämänlaadun parantaminen tuottamalla valmiuksia osallistumiseen ja omien oikeuksien tiedostamiseen sekä eri ikäryhmien välisen vuorovaikutuksen edistäminen.

Koska ikääntyvien yliopisto on uusi ja uriaan etsivä toimintamuoto, ovat tavoitteet kuitenkin vain viitteellisiä. Ne muotoutuvat ja kehittyvät toiminnan myötä.

Ikääntyvien yliopiston tavoitteita voidaan luonnehtia seuraavasti:

Tavoitteena on

muuttaa puutteelliseen tietoon
perustuvia käsityksiä vanhenemisesta

→ ikääntyvien ihmisten sosiaalis-
yhteiskunnallisen aseman parantaminen

tuottaa ikääntyville ihmisille
valmiuksia osallistumiseen ja
tiedostamiseen

→ oman elinympäristön toimintaan
osallistuminen — omien oikeuksien
tiedostaminen

luoda ikääntyville ihmisille
edellytyksiä säilyttää oman elämänsä
hallinta mahdollisimman pitkään

→ fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen
elämänlaadun parantaminen

lisätä vuorovaikutusta sekä eri
ikäryhmien välillä että ikääntyvien välillä

→ mielekkäiden sosiaalisten roolien
löytäminen

Tähänastinen toiminta

Jyväskylän Ikääntyvien yliopisto aloitti toimintansa vuoden 1985 tammikuussa. Tällä hetkellä mukana on 220 aktiivista opiskelijaa. Suurin ikäryhmä on 57—66 vuotiaat, joita on kaikista opiskelijoista noin puolet. Vanhin opiskelija on 86-vuotias ja nuorin 39-vuotias. Ilmoittautuneista on valtaosa naisia eli noin 3/4. Kansakoulun on käynyt noin 35 %, keskkoulun noin 26 % ja korkeakoulututkinnon on suorittanut noin 12 %.

Toimintamuotoina ovat olleet sekä lukukausittain järjestettävät studia generalia -tyyppiset luentosarjat että seminaarityöskentely.

Luentosarjojen aiheet ovat koostuneet vanhenemiseen ja vanhuuteen liittyvästä problematiikasta (mm. vanhenemisen biologiset, psyykkiset ja sosiaaliset muutokset, terveydenhoidolliset kysymykset, vanhuksat taiteessa ja taiteilijoina, eri kulttuureiden vanhuuskäsitykset jne.). Tämän lisäksi on tarkasteltu myös ajankohtaisia kysymyksiä (mm. tietoyhteiskunta, työelämän muutokset, modernin kaupunkimiljöön vaikutus ihmissuhteisiin jne.).

Seminaariryhmien aihepiireinä ovat liikunta ja terveys, ihmissuhteet, kirjallisuus ja ATK. Ryhmissä on sovittu yhteisesti käsiteltävistä teemoista. Ryhmän vetäjän ja ulkopuolisten alustajien ohella myös ryhmäläiset ovat suunnitelleet ja pitäneet alustuksia. Keväällä 1986 työskennellyt ATK-ryhmä tuotti "Jyväskylän ikä-älyköt" -nimisen kurssikoosteen.

Seminaarityöskentelyä laajennetaan jatkossa perustamalla uusia ryhmiä. Suunnitteilla on mm. perinneyhmä, joka jakautuisi erilaisiin sektioihin osanottajien taitojen ja intressien mukaan (esim. muistelmia kirjoittavat, keskustelevat ja tutkimusmetodeja opiskelevat ryhmät). Ryhmien työskentelytapaa on myös tarkoitettu selkeyttäväksi siten, että eriytetään sekä harraste- että tavoiteryhmiä. Harrasteryhmissä

toimitaan entiseen tapaan luennoiden ja keskustellen; tavoiteryhmät työskentelevät pitkäjänteisemmin antaen osanottajille erilaisia käytännöllisiä ja teoreettisia valmiuksia (esim. liikuntaryhmän ohjaus, tutkimustoiminta, vapaaehtoistyö).

Ikääntyvien yliopiston yhteyteen on suunniteltu perustettavaksi ns. emeritusakatemia. Emeritusakatemia on eläkkeelle jäävien yliopiston opettajien foorumi, jonne he voivat kokoontua keskustelemaan ajankohtaisista kysymyksistä, järjestää seminaari- ja julkaisu-toimintaa tai toimia yhteistyössä gerontologian tutkijoiden ja opiskelijoiden kanssa.

Ikääntyvien yliopisto hyväksyttiin kesällä 1986 kansainvälisen liiton "The International Association of the Universities of the Third Age" jäseneksi. Kansainvälistä yhteistoimintaa jatketaan järjestämällä kongresseja ja tutustumalla ulkomaisiin kokeiluihin.

Ikääntyvien yliopiston toiminta palvelee osaltaan Jyväskylän yliopistossa käynnistyvää vanhusten kuntoutus- ja aktivaatiotutkimusta.

Lähteet

- Botkin W.J. (et al.), Oppimisen uudet haasteet, Raportti Rooman klubille, Espoo, 1981.
- Brussel P., Senior Citizens Challenge Traditional Education: The French Experience. Educational Gerontology, vol. 10 no. 3, 1984.
- Convergence, International Journal of Adult Education, vol. XVIII, no. 1—2, 1985.
- Midwinter E., Mutual Aid Universities. London, 1984.
- Sysiharju A-L., Varttuneet opiskelijoina. Kasvatus 2/1986.
- Vanhuspoliittinen katsaus. Vanhusten elinoloja ja vanhuspolitiikan ajankohtaisia haasteita kartoittava raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Suunnittelu-sihteeristö. Helsinki 1986.
- Vanhusten palveluiden kehittäminen. Vanhushuoltotoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1984/60. Helsinki 1984.

Toimintapäivä TOP 86 Kauhava-projekti

Innostava ja yhdistävä aikuistapahtuma

Projektin taustaksi

Nykysuomalaisen vapaan sivistystyön juuret löytyvät 1800-luvun lopulla käynnistyneestä vapaasta kansansivistystyöstä. Tuolloin ns. sivistyneistö jakoi valoa kansalle yleisöluentojen, opintopiirien, ohjekirjasten ja vastaavien välityksellä. Suomessa on jo pitkään vallinnut tilanne, jossa sääty-yhteiskunnan mukaisesta sivistyksen ylhäältä jakamisesta on siirrytty omaehtoiseen kansalaisten opinto- ja harrastustoimintaan ja tämä suuntaus on yhä voimistumassa. Valtiovallan ja muiden vastuussa olevien tahojen tehtävänä on luoda mahdollisimman monipuoliset ja tarkoituksenmukaiset puitteet kansalaisille sopivien opinto- ja harrastusmuotojen valitsemiseksi.

On kuitenkin todettava, että ajan kuluessa vapaaseen sivistystyöhön on muodostunut tietyllä tavalla jäykistynyttä ja muodollista ajattelua siitä, mitä aikuisten opinto- ja harrastusmuodot ovat tai voisivat olla. Tämä muodollisuus näkyy mm. vapaan sivistystyön aidottomuutena kunnalliseen aikuiskasvatukseen, järjestömuotoiseen sivistystyöhön, kansanopisto-toimintaan ja erilaisiin harrastus- ja vapaa-ajan kerhoihin ja yhdistyksiin. Vaikka aidat näiden laidunten välillä eivät tosiasiallisesti ole kovin korkeat, ne kuitenkin tiedostetaan ja aitojen yli hyppiminen tai laidunten yhdistäminen koetaan vaikeana.

Samanlaista jäykistynyttä ajattelua esiintyy myös siinä, kuka voi ketäkin ohjata tai opettaa. Nimenomaan harrastustavoitteisen sivistystyön alueella tilanne on usein sellainen, että osaavat ja kiinnostuneet aikuiset kohtaavat toisensa yhteisen asian ympärillä. Läheskään aina ei tarvita muodollisen opettajapätevyyden omaavaa ulkopuolista opettajaa. Toiminta voi rakentua tasaveroiseen keskinäiseen yhteistyöhön. Näinhän asian pitäisi olla yleisemminkin aikuiskoulutuksessa, vaikkakin pitemmälle pyrkivässä tieto- ja taitotavoitteisessa opiskelussa usein on tarpeen asiantuntijakouluttaja.

Valtioneuvoston asettaman aikuiskoulutusneuvoston yleissivistävässä jaostossa syntyi ajatus kokeilusta, jonka puitteissa kaadettaisiin noita edellä mainittuja raja-aitoja ja pyritäisiin saamaan saman katon alle kaikki mahdollinen aikuisia kiinnostava ja yhdistävä toiminta.

Projektin lähtökohdat

Aikuiskoulutusneuvoston yleissivistävän aikuiskoulutuksen jaoston ideoima kokeilu sai mallinsa Norfolkissa vuonna 1981 toteutetusta "The Attleborough Experiment":stä. Noin 6000 asukkaan kunnassa paikallisessa monitoimihallissa oli kutsuttu kaikki halukkaat yhteisön organisaatiot ja yksittäiset asianharrastajat esittelemään toimintaansa. Tapahtumasta tiedotettiin aktiivisesti ja toimintapäivään osallistuikin 5500 kävijää. Näiden joukossa tehty kysely osoitti, että oli monia ihmisiä, jotka olivat halukkaita harrastusryhmien vetäjiksi. Heiltä oli vain aiemmin puuttunut luonteva tilaisuus. Halukkaat oppijat ja opettajat sovitettiin yhteen ja lukuvuonna 1982—83 oli toiminnassa jo n. 40 ryhmää huonekalujen korjaajista joogaan. Syksyllä 1982 oli opinnollisessa toiminnassa mukana jo 500 sellaista henkilöä, jotka eivät aiemmin olleet mukana.

Tämän englantilaisen mallin välittivät jaostolle Heimo Leppikangas ja Jaani Viherluoto, joista jälkimmäinen on raportoinut kyseisestä kokeilusta seikkaperäisemmin mm. kouluhallituksen tiedotuslehdessä syksyllä 1986. Jaosto tarttui ideaan ja alkoi etsiä sopivaa paikkakuntaa Suomesta vastaavaan kokeiluun. Tällaiseksi kokeilukunnaksi valittiin Kauhava, jonka katsottiin vastaavan moneessa suhteessa englantilaista vastinkuntaa.

Kauhava sai kaupunkioikeudet vuoden 1986 alusta. Väkiluku oli tuolloin 8557. Asukastiheys on 18 as/km² ja taajama-aste on 60

prosenttia. Kauhava kuuluu toiseen kantokäyky-
luokkaan ja verojärin hinta oli vuonna 1986
17 penniä. Talousalueen keskustaajama on
Seinäjäki, jonne Kauhavalta on matkaa 40 ki-
lometriä. Liikenneyhteydet Kauhavalla ovat hy-
vät. Kaupunki sijaitsee kantatie 67:n ja Pohjan-
maan radan varrella. Elinkeinorakenteessa
heijastuu alueen maatalous- ja pienteollisuus-
valtaisuus. Alkutuotannossa toimi vuonna
1985 23,4 %, jalostuksessa 31,6 % ja palvelu-
jen piirissä 45,0 % ammatissa toimivasta väes-
töstä. Poliittiselta rakenteeltaan kaupunki on
vahvasti porvarillinen. Oikeistolla ja keskustal-
la on yhteensä 27 valtuustopaikkaa vasemmis-
ton pitäessä valtuustossa 8 paikkaa. Kauhaval-
la on oma yläaste ja lukio. Koulukeskuksessa
toimii Kauhavan-Härmän kansalaisopisto.
Kaupungissa sijaitsevat myös Pohjanmaan
Yrittäjäopisto, Etelä-Pohjanmaan musiikkiopis-
ton sivupiste sekä Ilmasotakoulu.

Kauhavan voi sanoa monessa suhteessa
edustavan kuviteltua keskimääräiskuntaa Suo-
messä. Jaostolla oli ehdolla useita kuntia,
mutta edellä mainitut kuntaominaisuudet oh-
jasivat yhteydenottoon Kauhavalle ja kun siel-
lä kiinnostuttiin kokeilusta, valinta oli selvä.
Uusi ja tilava koulukeskus tarjosi fyysiset pui-
tteet kokeilulle. Tammikuun 30. päivänä 1986
pidettiin kokeilun käynnistävää neuvottelutilai-
suus Kauhavalla. Siinä jaostomme selvitteli
vielä kertaalleen kokeilun taustaa ja tavoittei-
ta. Kokouksessa asetettiin paikallinen suunnit-
teluryhmä kokeilun varsinaiseksi toteuttajaksi.
Ryhmän vetäjäksi suostui Kauhavan-Härmän
kansalaisopiston rehtori Jussi Tuuri. Mukaan
tulivat kaupungin liikuntasihteeri, kulattuuri-
ohjaaja, nuorisosihteeri, kirjastonhoitaja ja
koulutoimenjohtaja. Lisäksi sivistysjärjestöt va-
litsivat oman edustajansa ryhmään. Suunnitel-
luryhmä vastasi aikataulun mukaisesta edisty-
misestä ja toimintojen koordinoimisesta pyr-
kien välttämään byrokrattista ja valikoivaa
leimaa työskentelyssään. Kaikki halukkaat oli-
vat tervetulleita toimintapäivän valmisteluihin.
Kokeilun nimeksi valittiin "Toimintapäivä TOP
86 KAUHAVA". Tilaisuudelle suunniteltiin
kauhavalalaista perinnettä kuvaava oma logo.

Projektin tavoitteet

Keskeisenä tavoitteena oli etsiä ja kokeilla
uusia toimintamuotoja vapaan sivistystyön
alueella. Lisääntyvä vapaa-aika ei välttämättä
ole johtamassa vapaa-ajan käytön monipuoli-
sumiseen. Suomalaiselle aikuiskoulutukselle
laajamittaisella suunnittelulla ja lainsäädän-
nöllä luodut puitteet antavat viitteitä toimin-
nan suuntautumiselle, mutta todelliseen toi-
mintaan aktivoituminen riippuu paljolti paik-
allisista olosuhteista ja mahdollisuuksista.

Kauhavan kokeilussa oli tarkoituksena eri-
tyisen toimintapäivän avulla selvittää paikka-
kunnan edellytyksiä tuoda ihmisten tietoisuu-
teen toimintamahdollisuuksia uudella tavalla.
Samalla pyrittiin innostamaan alueen asuk-
kaat ja yhteisöt aktiiviseen toimintaan, herättä-
mään kiinnostusta osallistua oman asuinyh-
teisönsä toimintoihin ja niiden kehittämiseen
sekä tutkimaan asukkaiden ja yhteisöjen ha-
lukkuutta uusien virikkeiden saamiseen. Kes-
keisenä ajatuksena oli saada aikaan kansalais-
toimintaa, joka ylittäisi perinteiset yhteistoim-
intojen raja-aidat ja antaisi virikkeitä ja mal-
leja muuallakin toimeenpantaville samanlai-
sille kokeiluille. Toimintojen painopiste oli
opinnollistavissa harrastustoiminnoissa.

Suotuisassa tapauksessa toivottiin, että en-
simmäinen toimintapäivä sellaisenaan kokoaisi
harrastusesittelyjen piiriin tavallista lukuisam-
man joukon kansalaisia ja osoittaisi paikka-
kunnalla olevat opinto- ja harrastusmahdolli-
suudet. Samalla toivottiin saatavan esiin sel-
laiset osaavat ja harrastavat henkilöt, jotka
voisivat tulevaisuudessa mahdollisesti itse toi-
mia muiden ohjaajina. Toiseksi toivottiin, että
kokeilu saisi sen verran laajaa huomiota että
toimintapäivä toimisi virikkeenä muille paik-
kakunnille samantyyppisen kokeilun suoritta-
miseksi. Pitemmällä tähtäimellä toivotaan täl-
laisen intensiivisen vaikuttamisyhteyden tulos-
ten näkyvän aikuisopintojen ja -harrastusten
monipuolistumisena ja osanottajamäärien
kasvuna.

Kokeilun toteutus

Jo heti ensimmäisestä suunnittelukokouksesta
lähtien projekti sai tavanomaista suuremman
julkisuuden osakseen. Paikallis- ja maakunta-
lehdet sekä alueradio kertoivat jo suunnittelu-
ryhmän perustamisesta ja toimintapäivän ajan-
kohdasta. Suunnitteluryhmä järjesti erityisen
tiedotustilaisuuden ja tiedotusvälineiden kaut-
ta halukkaita esittäjiä ja esiintyjä pyydettiin
ottamaan suunnitteluryhmään yhteyttä. Lyhy-
essä ajassa yhteensä satakunta näytteillepani-
jaa, toimintansa esittelijää ja esiintyjää tai
esiintyjäryhmää ilmoittautui. Toimintapäiväksi
oli valittu huhtikuun 27. päivä 1986, sunnuntai
kello 11—18. Päivän tapahtumista painettiin
20-sivuinen esitevihko, joka jaettiin jokaiseen
kauhavalaiskotiin.

Toimintapäivänä erilaiset tapahtumat täytti-
vät kaupungin uuden koulukeskuksen koulu-
ja liikuntarakennukset sekä pihamaan. Kah-
della näyttämöllä oli toimintaa koko päivän
ajan, miekkailunäytöksestä kylätoimikuntien
näytelmäesityskatkelmiin, pelimannimusiikis-
ta naisvoimistelua, freestyletanssista kansal-
lispukujen esittelyyn. Kysellä, kokeilla ja kat-

sella voi monissa luokissa ja saleissa radioamatöörien toimintaa, lohiperhojen sidontaa, perinnesoitimien soitantaa jne. Taidemaalari opasti kokeilemaan siveltimien käyttöä, talonpoikaishuonekalujen entisöijät esittelivät työtään, Naskukurkooset kertoivat luonnonsuojelusta, suutarikurssi venytti pikilankaa jne. Pihalla saattoi kokeilla ratsastusta sekä tutustua harrastajakuvanveistäjän paikalle tuomaan betoniseen leijonaan. Kansalaisopiston kieliluokassa saattoi seurata englanninkielen kurssia jms.

Järjestäjät odottivat jännityksellä, millaisen vastaanoton tarjolle asetettu opinnostava harrastustoiminta saa osakseen. Yllätys oli jo ollut esillepanijoiden runsaus, mutta vielä suuremmaksi koettiin päivän osakseen saama suosio ja huomio. Koulukeskuksen tilat välillä ruuhkautuivat yleisöstä, jota arvioitiin kello 11 ja 18 välillä vierailleen toimintapäivässä 4000—5000:een. Television Kotimaankatsauksen raportit, radion Tänään iltapäivällä -lähetys, toimintapäivän tiloista suoraan radioitu Pohjanmaan puolittainen kulttuurikatsaus sekä koko maahan lähetetty erillinen aikuis-koulutusohjelma yhdessä maakuntalehtien artikkeleiden kanssa viestivät toimintapäivän tapahtumat ja idean muillekin tiedoksi ja käytettäväksi.

Suomessa ei ole koskaan aikaisemmin yhtenä toimintapäivänä, paikkakunnan todellisen suur tapahtumana, esitelty kaikessa laajuudessa alueen eri toimintamahdollisuuksia. Tällaisena tapahtumana TOP 86 KAUHAVA toimintapäivä onnistui yli odotusten. Välittömät tulokset — kuntalaisten aktivointi toimintapäivään — olivat erinomaiset.

Kokeiluun liittyvä tutkimus

Toimintapäivä TOP 86 KAUHAVAa voidaan pitää eräänlaisena interventiona, vaikuttamisyrittäksenä, vapaan sivistystyön kentässä. Tällaisenaan se ansaitsee myös tutkivan tarkastelun osakseen. Tässä tarkoituksessa allekirjoittaneen toimesta suunniteltiin toimintapäivän yhteyteen tutkimusprojekti, jonka eräs Jyväskylässä opiskeleva kasvatustieteen ylioppilas otti pro gradu-teemakseen. Huhtikuun toimintapäivää varten laadittiin lyhyt ja helpotäyttöinen kyselylomake, jolla tiedusteltiin vastaajien senhetkistä aikuisopintoihin osallistumisaktiivisuutta, kiinnostuneisuutta aikuiskoulutuksesta ja arvioita itse toimintapäivästä. Yllätyksellisen runsas osallistuminen toimintapäivään ja monet muut seikat johtivat kyselyn osittaiseen epäonnistumiseen. Vastauksia jatkokäsittelyä varten saatiin 519 vastaajalta.

Tulokset osoittivat valtaosan (n. 70 %) jo harrastavan tai opiskelevan jotakin. Erilaisia

harrastusmuotoja mainittiin 99, suosituimpina liikunta, käsityöt ja musiikki. Varsin suuri osa vastajista halusi lisätietoja harrastusmahdollisuuksista ja erilaisia kiinnostuksen kohteita mainittiin 72. Viitisenkymmentä henkilöä ilmoitti harrastavansa tai osaavansa sellaista, josta haluaisi kertoa/opettaa muillekin. Erilaisia aihepiirejä ilmoitettiin 33 kappaletta. Suurin osa näistä halukkaista oli mukana nyt järjestettävässä tilaisuudessa esittäjinä. Vastaajista 150 henkilöä ilmoitti saaneensa toimintapäivän aikana virikkeen alkaa harrastaa tai opiskella jotain näkemäänsä.

Lomakkeista on tarkemmin poimittu ne henkilöt, jotka ilmaisivat kiinnostuksensa osallistua. Näistä tiedotettiin Kauhavalle mahdollisia yhteydenottoja varten. Valitettavasti kyselyn kato jäi erittäin suureksi eikä tilanteesta johtuen ole mitään mahdollisuuksia tutkia vastaajien edustavuutta toimintapäivässä käyneisiin nähden.

Tutkimusta on kuitenkin jatkettu siten, että opinnäytetyönään mainittu opiskelija (Pirkko Kekkonen) on laatinut laajan koulutustarvekyselyn, joka tammikuun lopulla -87 postitettiin 500 toimintapäivän vastaajalle. Tällä kyselyllä kartoitetaan lähemmin vastaajien kokemaa koulutustarvetta ja samalla voidaan tehdä seuranta, kuinka moni on viime kevään toimintapäiväinventaarion johdosta aktivoitunut opiskelemaan ja harrastamaan. Tästä laajemmasta kyselystä tulokset ovat käytettävissä loppukevästä 1987 ja gradu valmistuu syyskuun 1987.

Kokeilun arviointia

TOP 86 -projektiä ei pysty arvioimaan tarkan tutkimusasetelman mukaisesti. Toimintapäivään osallistuneiden yli neljäntuhannen henkilön aikaisemmasta osallistumisaktiiviteetista ei ole tietoa eikä myöskään pystytty arvioimaan, kuinka moni on saanut virikkeen tuosta huhtikuun 'näytteillepanosta' osallistumiseen nyt myöhemmin. Tehty kysely kohdistui sattumanvaraisesti osallistujajoukkoon ja sen perusteella sekä myöhemmässä tarvekartoituksessa esiinsaatavien tulosten perusteella on tehtävä hyvin varuksellisia päätelmiä tulosten edustavuudesta.

Kokeilun painopiste olikin alusta alkaen itse toimintapäivässä tapahtumana. Tarkoituksena oli kokeilla, saadaanko jollakin paikkakunnalla aikaan toimintaa, jossa ylitetään esim. perinteiset opiston kevätinäyttelyn rajat ja joka kokoaisi yhteen mahdollisimman laajalaisesti paikkakunnan osaavat ja toiminnoista kiinnostuneet. Toimintapäivä 27.4.1986 osoitti vakuuttavasti, että tällainen yritys onnistuu. Voidaan todeta, että Kauhavalla toteu-

tuivat Attleborough-kokeilun parhaat puolet hyvin näyttävästi. Suomalainen kansanluonne ei ole esteenä innostuneelle mukaantulolle. Perimmäinen tarkoitus — esitellä opinto- ja harrastusmahdollisuuksia aikuisille tekemällä eikä julistein — onnistui erinomaisesti. Englantilaisen mallin tunnuslauseena oli: "See it, try it, do it". Tätä periaatetta toteutettiin Kauhavallakin.

Toimintapäivä sai osakseen poikkeuksellisen laajan huomion joukkoviestimien taholta. Syitä tähän oli monia. Kokeilun ensikertaisuus Suomessa riitti ylittämään uutiskynnyksen. Kokeilua valmisteltiin hyvin, etenkin paikallinen suunnitteluryhmä ja sen puheenjohtaja ansaitsevat tästä erityisen tunnustuksen. Ryhmä piti yhteyttä aktiivisesti julkiseen sanaan. On myös huomattava, että taustatukena kokeilulla oli aikuiskoulutusneuvoston yleissivistävä jaosto, jonka sihteerinä on radiotoimittaja Jaani Viherluoto. Jaosto huolehti yhdessä rehtori Jussi Tuurin kanssa myös siitä, että kokeilun jälkihoito tapahtui marraskuun lopulla 1986. Tuoloin järjestettiin Kauhavalla ns. seurantaseminaari, johon KTOL:n toimesta oli lähetetty kutsut varsin laajalti. Seminaari sinänsä ei vetänyt kovin suurta osallistujajoukkoa, mutta lehdistö noteerasi seminaarin ja nosti jälleen kerran Kauhavan kokeilun yleisön tietoisuuteen. Viimeisimpien tietojen mukaan ainakin kolmella

paikkakunnalla tullaan tämän vuoden kuluessa järjestämään samantyyppisiä tilaisuuksia, joten Kauhavan kokeilulla on ollut myös tällä tavoin virittävä vaikutus. (Tuore tieto Lapualta kertoo siellä järjestetyn vastaavanlaisen tilaisuuden keväällä -87 jopa ylittäneen Kauhavan yleisömenestyksen)

Kauhava-projekti vaati onnistuakseen kokeilusta innostuneet henkilöt, jotka uhrasivat vapaa-aikansa suunnitteluun ja järjestelyihin työtunteja laskematta. Tällaista talkoo-henkeä tarvitaan nykyaikanakin uudenlaisten toimintamuotojen kehittämiseksi ja kokeilemiseksi. Valtiovalta ei pysty kovin vahvasti taloudellisesti tukemaan tällaisia hankkeita. Kauhava-projektin lopputilitys kouluhallitukselle nousi noin 23 400 markkaan ja siinä on mukana myös tutkimuskulut. Kyse on todella pienestä yhteiskunnan investoinnista, kun otetaan huomioon edellä kuvattu välitön toimintapäivän vaikutus ja oletamukset pitemmälle ulottuvista seuraamuksista. Toimintapäivä TOP 86 KAUHAVA antoi uskoa siihen, että vapaan sivistystyön alueella on mahdollista rakentaa perinteistä poikkeavia tapahtumia, joissa myös reviiirit ja raja-aidat unohtuvat. Toivottavasti Kauhavan esimerkki kannustaa muita paikkakuntia vastaavanlaisiin ja uusiin kokeiluihin.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittaminen¹⁾

1. Taustaa

Suomen elinkeinorakenteen muutos on sodan jälkeen ollut erittäin nopeaa. Rakennemuutosten ohella tänä aikana tapahtui myös huomattavia tuotantoteknologian muutoksia, jotka vaikuttivat työtehtävien sisältöön. Koulutustarjonnalle oli tuolloin tunnusomaista, että nuorille henkilöille suunnatut yleissivistävät ja ammatilliset koulutuspalvelut kasvoivat varsin voimakkaasti.

Rakennemuutokset ja teknologian nopea kehitys pakottivat kuitenkin suuntaamaan ammatillisia koulutuspalveluja myös aikuisväestölle. Vuonna 1966 aloitettiin työllisyyskoulutustoiminta. Maahamme perustettiin varsin lyhyessä ajassa 42 ammatillista kurssikeskusta, jotka antavat ammatillista koulutusta pääasiassa työttömille tai työttömyysuhanalaisille henkilöille.

Jo 1960-luvulla kävi selväksi, ettei elinkeinoelämän ja aikuisväestön koulutustarpeita kyettä tyydyttämään pelkästään ammatillisten kurssikeskuten palveluilla. Vuonna 1971 asetettiin aikuiskoulutuskomitea, jonka tehtävänä oli aikuiskoulutuksen kokonaisuudistusta koskevan suunnitelman laatiminen. Komitean työn perusteella valtioneuvosto teki 1978 päätöksen aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja kehittämisperiaatteista. Periaatepäätöksessä todettiin muun muassa seuraava: "Aikuiskoulutusjärjestelmän kaikkien tehtäväalueiden kehittämistä jatketaan. Ottaen kuitenkin huomioon tehtäväalueiden erilaisen kehitysasteen sekä käytettävissä olevat voimavarat tulee ensisijaisesti painottaa ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämistä". Käytännön kehittämis-

suunnittelua varten valtioneuvosto ilmoitti asettavansa opetusministeriön tueksi asian- tuntijaorganisaation. Tässä tarkoituksessa valtioneuvosto asetti aikuiskoulutuksen johtoryhmän ja aikuiskoulutuksen neuvottelukunnan.

Ensinmainittu oli suppea, lähinnä virkamiehistä koostuva, ja jälkimmäinen laaja, yhteiskunnan eri intressitahoja edustava elin.

Edellä mainittujen suunnitteluelinten valmistelutyön pohjalta asetettiin useita toimikuntia, joiden mietinnöistä ammatilliseen aikuiskoulutukseen liittyvät lähinnä seuraavat:

- Aikuiskoulutuksen opintososiaalinen toimikunta (KomM 1983:48)
- Aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen toimikunta (KomM 1983:54)
- Ammatillisen lisäkoulutuksen toimikunta (KomM 1983:55)
- Jatkuvan koulutuksen toimikunta (KomM 1983:62)

Aikuiskoulutuksen johtoryhmän saatua työnsä (KomM 1985:36) valmiiksi vuoden 1985 alussa väliaikainen suunnitteluorganisaatio purettiin ja kehittämisvastuu siirtyi kokonaisuudessaan keskushallinnolle. Sen avuksi asetettiin pysyvä aikuiskoulutusneuvosto.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisessä on selvästi nähtävissä kaksi toisistaan erillään kulkenutta linjaa. Työllisyyskoulutuksen tehtävänä on ollut rakennemuutoksesta ja työttömyydestä aiheutuvien välittömien koulutustarpeiden tyydyttäminen. Työllisyyskoulutusta koskeva lainsäädäntö kuuluu työvoimaministeriön vastuualueelle, joskin tätä koulutusta on kehitetty työvoima- ja opetushallinnon yhteistyönä. Saman aikaisesti on kouluvi- ranomaisten toimesta pyritty kehittämään koko aikuisväestön koulutustarpeita vastaavaa ammatillista aikuiskoulutusjärjestelmää.

Ammatillisen aikuiskoulutusudistuksen toimeenpanon suurimmaksi esteeksi on osoittautunut tarkoitettujen koulutuksen tarjonnan ja aikuisopiskelijain toimeentuloturvan rahoittaminen. Tämän takia tarvitaan näitä asioita

¹⁾ Valtioneuvosto teki 5.3.1987 periaatepäätöksen ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista. Tämä katsaus on lyhennetty mainitun päätöksen esittelylistan liitteenä olleesta esittelijän, ylijohtaja Leevi Melametsän perustelumuiistiosta.

koskeva valtioneuvoston periaatepäätös, jolla määritellään nykyistä selkeämmin rahoituslähteet, eri osapuolten vastualueet ja aikuisopiskelijan toimeentuloturvan kehittämistavoitteet.

2. Nykytilanne

2.1. Ammatillinen aikuiskoulutus ja sen eri muodot

Ammatillinen aikuiskoulutus voidaan jakaa peruskoulutukseen ja lisäkoulutukseen. Aikuisten ammatillisella peruskoulutuksella tarkoitetaan sellaista aikaisempaa muodollista ammatillista koulutusta vailla oleville aikuisille tarkoitettua ammattiin valmentavaa koulutusta, joka koostuu yleistiedoista ja -valmiuksista sekä ammattitehtäviin tähtäävistä tiedoista ja taidoista.

Kaikkea aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen jälkeistä ammatillista koulutusta voidaan kutsua lisäkoulutukseksi. Se jakaantuu 1) ammattitaitoa ylläpitävään ja kehittävään täydennyskoulutukseen, 2) aikaisempaa vaativampiin tehtäviin valmentavaan ja muodollista pätevyyttä lisäävään jatkokoulutukseen ja 3) aikaisemmin ammatillisen koulutuksen saaneiden uusiin tehtäviin tai kokonaan uuteen ammattiin valmentavaan uudelleen koulutukseen.

Tässä päätöksessä on selvyuden vuoksi käytetty rahoituksen osalta käsitteitä ammatillinen peruskoulutus, jatkokoulutus ja täydennyskoulutus. Ammatillinen uudelleen koulutus on sen kestosta riippuen rinnastettu joko ammatilliseen perus- ja jatkokoulutukseen tai täydennyskoulutukseen.

2.2. Ammatillisen aikuiskoulutuksen tarjonta

Opetusviranomaisten valvonnassa olevan ammatillisen aikuiskoulutuksen aloittaneiden määrät vuonna 1984 käyvät ilmi seuraavalla sivulla olevasta taulukosta.

2.3. Koulutustarjonnan rahoitus

Korkeakoulujen täydennyskoulutus tapahtuu maksullisena palvelutoimintana, jossa koulutuksesta aiheutuvat kustannukset peritään koulutukseen osallistuvilta ja heidän taustayhteisöiltään. Vuoden 1986 tulo- ja menoviossa täydennyskoulutuksen rahoitusjärjestelmää muutettiin niin, että opetusministeriön käyttöön osoitetulla 5,5 milj. markan määrärahalta voitiin alentaa koulutuksesta perittäviä maksuja.

Työllisyyskoulutusta annetaan enimmäkseen kunnallisissa ja yksityisissä ammatillisissa

sa kurssikeskuksissa. Sitä koskevat rahoitussäännökset sisältyvät työllisyyskoulutuksesta annettuun lakiin ja asetukseen (31/76 ja 206/76). Lain mukaan valtio maksaa kokonaan kurssikeskusten ja oppilaitosten ylläpitäjälle tästä koulutuksesta aiheutuvat käyttökustannukset.

Ammattikasvatushallituksen alaista ammatillista aikuiskoulutusta järjestetään **ammatillisissa oppilaitoksissa**, jotka ovat valtion, kuntien, kuntainliittojen tai yksityisten yhteisöjen omistamia. Koulutuksen rahoituksesta vastaavat edellä mainitut tahot. Valtio myöntää ammatillisia oppilaitoksia ylläpitäville kunnille, kuntainliitoille ja yksityisille yhteisöille tähän toimintaan valtionosuutta tai -avustusta.

Ammatillisten oppilaitosten rahoituksesta annetun lain (494/83) mukaan oppilaiden kotikunnat joutuvat osallistumaan kantokysylyluokkansa edellyttämällä osuudella aikuisten ammatillisesta peruskoulutuksesta aiheutuviin kustannuksiin opetusta antavan oppilaitoksen omistussuhteista riippumatta. Ammatillisten oppilaitosten oppilaiden opintososiaalisista eduista annetun lain (498/83) mukaan aikuiskoulutuksena järjestetystä ammatillisesta peruskoulutuksesta voidaan periä oppilasmaksuja.

Lyhytkestoisen täydennyskoulutuksen kustannuksiin oppilaiden kotikuntien ei tarvitse osallistua. Tähän koulutukseen tuleva valtionavustus on ammattikasvatushallituksen voimassa olevan päätöksen mukaan 85 % kunnallisissa ja yksityisissä oppilaitoksissa lukuunottamatta erikoisalojen ammattikouluja ja ammattiopistoja sekä liikealan erikoisoppilaitoksia. Näille valtionavustusta suoritetaan saman prosentin mukaan kuin valtionosuutta varsinaisen koulutuksen käyttökustannuksiin. Valtion oppilaitoksissa järjestettävä lyhytmuotoinen täydennyskoulutus rahoitetaan pääsääntöisesti kokonaan valtion varoilla.

Teollisuuden ammattikouluja, ammattiopistoja ja liikealan erikoisoppilaitoksia, jotka ovat yksityisten yhteisöjen omistamia ja joita kutsutaan ammatillisiksi erikoisoppilaitoksiksi, sekä muuta ammatillista kurssitoimintaa koskevat rahoitussäännökset sisältyvät myös ammatillisten oppilaitosten rahoitusta koskevaan lakiin (494/83). Rahoituslain mukaan erikoisalojen ammattikoulujen ja ammattiopistojen ylläpitäjille myönnetään käyttökustannuksiin valtionavustusta 66 prosenttia ja liikealan erikoisoppilaitosten ylläpitäjille valtioneuvoston vahvistamien perusteiden mukaisesti 30—75 prosenttia. Näiden oppilaitosten käyttökustannuksiin oppilaiden kotikunnilla ei ole velvollisuutta osallistua, vaan oppilaitoksen ylläpitäjä kattaa kustannukset muilla keinoin. Ylläpitäjät voivat saada myös perutamiskustannuksiin valtionavustusta valtion tulo- ja

menoarviossa olevan määrärahan rajoissa.

Ammatillista kurssitoimintaa, jolla tarkoitetaan pääasiassa lyhytkestoista erillisinä kursseina järjestettävää koulutusta, valtio avustaa siten, että kurssiosaston johtajan tai vastaavan palkkausmenoihin myönnetään lakisääteistä valtionosuutta 70 prosenttia. Muihin menoihin valtionavustusta voidaan myöntää valtion tulo- ja menoarvion rajoissa.

Valtionrahoitus vuonna 1984 ammatillisen aikuiskoulutuksen käyttökustannuksiin käy ilmi taulukosta 2.

Täydennyskoulutuksessa ei ole olemassa yhtenäistä mallia valtion rahoitusosuuden määrittelemiseksi. Koulutuksen tarjoajasta (esim. ammatillinen oppilaitos, ammatillinen kurssikeskus, korkeakoulun täydennyskoulutuskeskus) riippuen samaa koulutustarvetta tyydyttävä kurssi voidaan toteuttaa rahoitussellisesti hyvin eri tavalla. Kyseeseen tulee maksullisen palvelutoiminnan periaate, jolloin valtio ei osallistu ollenkaan kustannuksiin, työllisyyskoulutus 100 % valtionrahoituksella taikka muu ammattikurssitoiminta joko 100 %

Taulukko 1. Vuonna 1984 ammatillisen aikuiskoulutuksen aloittaneet koulutusorganisaation ja koulutusmuodon mukaan.

Organisaatio	Ammatillinen peruskoulutus ja uudelleen koulutus	Ammatillinen jatkokoulutus	Ammatillinen täydennyskoulutus
Työllisyyskoulutus ¹⁾	15 000	10 800	4 900
Kesäyliopistot			29 300
Korkeakoulujen täydennyskoulutus		1 000 ²⁾	34 000
Ammatillisten oppilaitosten muu kurssitoiminta		1 000	113 000
Ammatillisten oppilaitosten iltalinjat	850		
Ammatillisten oppilaitosten yksityisoppilaat	1 000		
Pätevöittävä koulutus ammatillisissa oppilaitoksissa		1 000	
Teollisuuden ammattikoulut, ammattiopistot ja liikealan erikoisoppilaitokset ³⁾		2 300	31 000
Ammatillinen kirjeopetus			27 000
Ammatilliset pätevyystutkinnot		3 200	
Oppisopimuskoulutus yli 20-vuotiaille	2 200	1 600	
YHTEENSÄ	19 050	20 900	239 200

1) yli 3 kk kestänyt työllisyyskoulutus on luokiteltu jatkokoulutukseksi (muu kuin perus- ja uudelleen koulutus).

2) arvio täydennyskoulutusohjelmissä opiskelevien määrästä

3) teollisuuden ammattikoulujen ja ammattiopistojen kurssitoiminta on huomioitu kohdassa ammatillisten oppilaitosten muu kurssitoiminta.

Taulukko 2. Aikuisten ammatillisen koulutuksen valtionrahoitus vuonna 1984

	Valtionrahoitus milj. mk
Työllisyyskoulutus ¹⁾	593,3
Muu ammatillisten oppilaitosten kurssitoiminta ²⁾	25,4
Teollisuuden ammattikoulut	19,0
Ammattiopistot	23,8
Liikealan erikoisoppilaitokset	7,6
Ammatillisten oppilaitosten iltalinjat	11,0
Korkeakoulujen täydennyskoulutus	5,5
Kesäyliopistot ³⁾	4,1
Ammatilliset pätevyystutkinnot	1,7
Kirjeopiskelu	5,5
Oppisopimuskoulutus	74,4
Kotitalouden ja kotiteollisuuden neuvontatoiminta	25,8
Yhteensä	797,1

- 1) Ei sisällä työllisyyskoulutuksessa oleville maksettavia tukia.
- 2) Sisältää ao. momenteilta suoritettua valtion rahoituksen. Osa kustannuksista sisältyy oppilaitosten muihin käyttömenoihin, joita ei voida eritellä aikuiskoulutukseen ja muuhun toimintaan.
- 3) Valtionavustus kesäyliopistojen koko toimintaan. Ei sisällä välillistä tukea (esim. yliopiston tilojen maksuton käyttö).

tai pienemmällä valtionrahoitusosuudella. Esimerkiksi muussa ammattikurssitoiminnassa valtionapurprosentti on ollut 85 % lukuunottamatta erikoisalojen ammattikouluja ja ammattiopistoja sekä liikealan erikoisoppilaitoksia.

2.4. Aikuisopiskelijoiden toimeentuloturva

Ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuvat saavat toimeentulonsa pääasiassa kolmella eri tavalla: 1) julkisen valvonnan alaiseen yli 16 viikkoa (1.7.1987 lukien vähintään kahdeksan viikkoa) kestävään koulutukseen osallistuvat saavat opintotukilain (28/72) mukaista opintotukea; 2) palvelussuhteessa olevat voivat saada koulutusta työnantajan toimesta henkilöstökoulutuksena siihen liittyvine taloudellisine etuineen ja 3) työllisyyskoulutukseen osallistuva saa tätä koulutusta koskevassa laissa säädetyn toimeentuloturvan.

Omaehtoisesti koulutukseen osallistuville aiheutuu kustannuksia, joita nykyinen opintotuki ei korvaa ja jotka ovat esteenä koulutukseen hakeutumiselle. Lisäksi yleinen opintotuki ei ole määrältään riittävä aikuisten taloudellisiin velvoitteisiin nähden.

Opintotukilain (28/72) muuttamisesta annettu laki (95/87) tulee voimaan 1.7.1987. Sen mukaan opintotukeen oikeuttavien opintojen vähimmäiskesto aika lyhenee nykyisestä 16 viikosta kahdeksaan viikkoon. Lisäksi opintotukilakiin otettiin väliaikainen säännös aikuisopintorahan käyttöönnottoa koskevan kokeilun

järjestämisestä vuosina 1987—90. Aikuisopintorahana voidaan antaa tietyissä rajoissa ansiotason mukaan määräytyvää ansionmenetykskorvausta muun opintotuen lisäksi.

Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien opintososiaaliset edut on järjestetty ammatillisten oppilaitosten oppilaiden opintososiaalisista eduista annetulla lailla (498/83). Lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävät erikoisalojen ammattikoulut, ammattioppilaskoulut, ammattiopistot ja liikealan erikoisoppilaitokset. Lain soveltamisalan ulkopuolelle jäävät myös ammatillista peruskoulutusta antavien oppilaitosten kurssitoiminta. Lain takaamat etuudet tulevat voimaan asteittain vuoteen 1988 mennessä. Sen mukaan

- opetus ammatillisessa oppilaitoksessa on oppilaalle maksutonta;
- ammatillisessa oppilaitoksessa on järjestettävä oppilaalle jokaisena työpäivänä riittävä maksuton kouluateria;
- ammatillinen oppilaitos voi valtioneuvoston vahvistamien perusteiden mukaisesti järjestää oppilaalle maksuttoman koulunkuljetuksen tai suorittaa koulumatkasta aiheutuvat kustannukset; sekä
- asuminen ammattikasvatushallituksen hyväksymässä oppilasasuntoalassa on oppilaalle maksutonta.

Heinäkuussa 1985 annetun lainmuutoksen (626/85) mukaan ammatillisissa oppilaitoksissa aikuiskoulutuksena järjestetyssä ammatillisessa peruskoulutuksessa voidaan periä oppilasmaksuja. Saman lain mukaan myöskään muita edellä mainittuja etuisuuksia ei ole aikuiskoulutuksena järjestetyssä ammatillisessa peruskoulutuksessa ellei asetuksella toisin säädetä. Voimassa olevan asetuksen mukaan vuoden 1986 alussa käynnissä olleeseen aikuisten ammatilliseen peruskoulutukseen osallistuvat saavat edelleen samat opintososiaaliset edut kuin varsinaiseen ammatilliseen koulutukseen osallistuvat. Tämä koskee kuitenkin vain niitä oppilaitoksia, joissa tarkoitettujen edut oli ennen vuotta 1986 luettu valtionapuun oikeuttaviksi. Aikuisopiskelijain kotikunnat osallistuvat myös opintososiaalisista eduista aiheutuviin kustannuksiin.

Työllisyyskoulutukseen osallistuvan oppilaan kurssiaikaisen toimeentulon turvaamiseksi ammatillinen kurssikeskus myöntää koulutustukea. Perheellinen oppilas voi lisäksi saada erityistukea.

Koulutustuki koostuu perusosasta, lisätuesta ja lapsikorotuksista. Tukea maksetaan oppilaan koulutuksessa läsnäolopäiviltä. Koulutustuki on veronalaista tuloa. Oppilaan koulutus-aikaiset tulot vaikuttavat koulutustuen maksamiseen.

Perusosan suuruus on 75 markkaa päivältä.

Lisätukea myönnetään perusosan lisäksi oppilaalle, joka on työttömyysturvalain mukaan oikeutettu ansioon suhteutettuun päivärahaan. Lisätukea myönnetään oppilaalle, joka on työtön tai välittömän työttömyysuhanalainen.

Työllisyyskoulutuksessa opetus ja ruokailu ovat oppilaalle ilmaisia. Lisäksi kurssiainainen oppilasmajoitus kurssinjärjestäjän omistamassa tai vuokraamassa asuntolassa on ilmainen. Päivittäiset matkat asunnon ja kurssipaikan välillä ovat myös maksuttomat.

Työllisyyskoulutuslain (31/76) mukaan työllisyyskurssin oppilaisiksi voivat työvoimaviranomaiset osoittaa sellaisia koulutukseen ja koulutettavaan ammattiin halukkaita ja soveltuvia henkilöitä,

- 1) jotka ovat työttömiä tai työttömyysuhanalaisia tai
- 2) joiden ammattitaidon ylläpitämiseksi tai lisäämiseksi täydennys- tai jatkokoulutus on tarpeen taikka
- 3) jotka tarvitsevat koulutusta siirtyäkseen ammatteihin, joilla ammattitaitoisesta työvoimasta on huomattavaa puutetta.

Kurssille osoitettavan tulee olla 20 vuotta täyttänyt, jollei asetuksella toisin säädetä.

Vuoden 1987 valtion tulo- ja menoarvion mukaan työvoimaviranomaiset voivat käyttää enintään 500 oppilaspaikkaa työllisyyskoulutuksen lisäksi työttömien työnhakijoiden kouluttamiseen työllisyyskoulutusta vastaavin eduin muussakin ammatillisessa koulutuksessa.

3. Ongelmat ja niiden ratkaisumahdollisuudet

3.1. Ongelmat

Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitusongelmat voidaan aikaisemmin esitetyn perusteella kiteyttää kolmeen asiakokonaisuuteen.

Ensinnäkin voidaan todeta, että valtionrahoituksen osuus ammatillisten kurssikeskusten ja ammatillisissa oppilaitoksissa järjestettävän ammatillisen aikuiskoulutuksen menoista on varsin suuri. Se on itseasiassa suurempi kuin valtionosuus ammatillisten oppilaitosten ensisijaisesti nuorille tarkoitetussa ammatillisessa peruskoulutuksessa. Rakennemuutoksista, tuotantoteknologian kehityksestä, tuotteiden laatuvaatimusten kohoamisesta sekä siitä, että osa lyhenevästä työajasta ilmeisesti korvataan enenevässä määrin lisäkoulutuksella, aiheutuu tulevaisuudessa niin monimuotoista ja määrältään laajaa ammatillisen aikuiskoulutuksen kysyntää, ettei sitä pystytä tyydyttämään nykyisellä, keskitettyyn valtion rahoitukseen perustuvalla järjestelmällä. Voimakkaasti valtionrahoitukseen perustuva ai-

kuiskoulutuksen tarjonta edellyttää määrärahojen lisäksi käytön tarkkaa valvontaa ja siten kaavoitusta ja jäykistää järjestelmän toimivuutta ja lisää hallintobyrokratiaa.

Lisäksi on olemassa vaara, että yritysten henkilöstökoulutuksesta yhä suurempi osa siirtyy valtion rahoitettavaksi. Tämä kehitys osaltaan saattaa estää tuotantotoimintaa välittömästi tukevan yrityskohtaisen henkilöstökoulutuksen joustavaa kehittymistä. Esimerkiksi teollisuuden koulutusvaliokunnan julkaiseman selvityksen, "Teollisuuden koulutus 1984", mukaan teollisuuden oman koulutuksen oppilaspäivien määrä henkilöä kohti vuodesta 1979 vuoteen 1984 eivät ole kasvaneet juuri lainkaan, kun kyseessä on ilman valtion avustusta järjestetty koulutus. Sitä vastoin sellainen koulutus, jota valtio tukee, on selvästi lisääntynyt.

Toisen ongelman muodostaa se, että valtionrahoitus hoidetaan nykyisin valtion tulo- ja menoarviossa pelkäästään opetusministeriön pääluokkaan otettavilla määrärahoilla. Siitä seuraa, että esimerkiksi tulo- ja menoarvion valmistelussa työllisyyskoulutuksen määrärahat kilpailevat ministeriölle asetettujen menokehysten takia muun koulutuksen määrärahojen kanssa. Työllisyyskoulutukseen varattavien määrärahojen tarpeellinenkin lisäys kasvattaa opetusministeriön menokehyyksiä ja monessa tapauksessa vähentää muun koulutuksen kehittämisvaraa.

Keskitetyt valtion rahoituksesta aiheutuva ongelma ilmenee toisessa muodossa oppilaitostasolla. Esimerkiksi ammatillisten kurssikeskusten ja valtion ammatillisten oppilaitosten kurssiosastojen tarjoamat koulutuspalvelut ovat maksuttomia. Näin ollen niillä ei ole koulutustarjonnan rahoittamiseksi tarvetta reagoida nopeasti ja tehokkaasti koulutuksen kysynnän määrässä, rakenteessa tai sisällössä tapahtuviin muutoksiin. Ilmaispalvelut käyvät kaupaksi, vaikka ne eivät vastaisikaan täysin koulutusta kysyvien tarpeita. Epäkohta korostuu vielä siitä, että tarkoitettu koulutusorganisaatiot — kuten organisaatiot yleensä — pyrkivät säilyttämään kaikissa tilanteissa entisen volyyminsa ja turvaamaan työntekijöidensä työllisyyden. Esimerkiksi ammatillisten oppilaitosten kurssitoiminta saattaa muuttua enemmän oppilaitoksen opettajien tuntikertymävajausten kuin elinkeinoelämän tarpeiden mukaan. Myös ammatillisten kurssikeskusten toiminnassa on havaittavissa, että työllisyyskoulutuksen volyymin pienentyessä ne pyrkivät säilyttämään kapasiteettinsa laajentamalla toimintaansa muuhun kurssitoimintaan. Tarkoitettua epäkohtaa ei pystytä lieventämään paljoakaan työläällä kurssien aloittamislupamenettelyllä, koska alustavat toimintasuunnitelmat laaditaan joka tapauksessa asianomai-

sisä laitoksissa.

Kolmanneksi voidaan todeta, että aikuisopiskelijain toimeentuloturva on yleensä heikko ja sidoksissa siihen koulutusmuotoon, johon he osallistuvat. Esimerkiksi työttömän tai työttömyysuhan alaisen henkilön koulutusvaihtoehdot rajoittuvat pääosin työllisyyskoulutukseen, koska toimeentuloturva on sidottu vain tähän koulutusmuotoon. Työllisyyskoulutus ei kuitenkaan kata koko koulutusjärjestelmän tarjontaa. Se ei yleensä tarjoa mahdollisuuksia myöskään työntekijäastetta korkeampaan ammatilliseen peruskoulutukseen.

Kun aikuiskoulutukseen osallistuva opiskelija ei saa riittävää koulutustukea, saattaa siitä olla seurauksena, että työllisyyskoulutukseen kohdistuu kysyntää sellaisissakin tapauksissa, joissa sama koulutus voitaisiin hankkia muualta kohtuullisen opintotuen turvin valtiolle koituvien pienemmän kokonaiskustannuksien.

3.2. Ongelmien ratkaisumahdollisuudet

Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitusjärjestelmää ei ole systemaattisesti suunniteltu, vaan aikuisille tarkoitettua koulutusta on rahoitettu pääasiassa samalla tavalla kuin nuorisosaasteen ammatillisten oppilaitosten varsinaista toimintaa. Tästä syystä ammatillisen aikuiskoulutuksen tarjonnan rahoitusjärjestelmät ja opiskelijoiden toimeentuloturva ovat kiinteästi sidoksissa koulutusta tarjoaviin laitoksiin.

Nuorille henkilöille välittömästi yleissivistävän koulutuksen jälkeen tarjottu ammatillinen koulutus on miltei poikkeuksetta omaehtoista koulutusta. Sen avulla yhteiskunta antaa koko sille ikäluokan osalle, joka ei siirry korkeakouluihin, mahdollisuuden osallistua pitkäkestoiseen ja sisältöltään standardisoituun ammatilliseen peruskoulutukseen, joka jakaantuu eri koulutusaloille ja -asteille työelämän etukäteen arvioitujen vaatimusten mukaisesti. Koska nuorison ammatintoiveet poikkeavat pitemmällä aikavälillä ennakoituista työelämän tarpeista ja koska tällä koulutuksella annetaan uusille työntekijöille ammatilliset perusvalmiudet pitkälle tulevaisuuteen, sen sisältöä ja määrällisiä suhteita ei voida ohjata välittömällä koulutuskysynnällä.

Ammatillinen aikuiskoulutus eroaa nuorisosaasteen ammatillisesta koulutuksesta monella tavalla. Se on välittömässä yhteydessä työelämään. Sen pitää pystyä reagoimaan varsin nopeasti työelämässä tapahtuviin pieniinkin muutoksiin. Potentiaalisia koulutettavia ovat kaikki työvoimaan kuuluvat ja osa työvoiman ulkopuolella olevista. Koulutustarpeet ovat yksilöllisiä tai yrityskohtaisia. Näin ollen aikuisen ammatillisen koulutuksen tarjonnan luomisessa ei voida käyttää pelkästään ammatil-

listen oppilaitosten pitkäkestoiseen koulutukseen soveltuvia sääteily- ja rahoitusjärjestelyjä.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittäminen työelämän ja työssä olevien ihmisten tarpeita vastaavaksi edellyttää, että tämän koulutusmuodon rahoitus ja opiskelijain toimeentuloturva uudistetaan. Uudistusperiaatteet voidaan kiteyttää edellä esitettyjen ongelmien mukaan kolmeen asiakohtaan.

Lisää rahoituslähteitä

Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitus pitäisi uudistaa siten, että aikuiskoulutusjärjestelmä pystyisi nopeasti ja tehokkaasti vastaamaan työelämän ennalta arvaamattomiin määrällisiin, laadullisiin ja alueellisiin tarpeisiin. Kun potentiaalisten koulutettavien määrä on erittäin suuri, tämä ei ole käytännössä mahdollista keskitetyllä valtion rahoituksella. Näin ollen kaikkien niiden osapuolten, joiden tarpeita ammatillinen aikuiskoulutus palvelee, tulisi osallistua sen rahoittamiseen. Valtionrahoitusosuus pitäisi porrastaa tämän periaatteen mukaisesti niin, että se olisi suurin omaehtoisesti opiskelevien ammatillisessa peruskoulutuksessa ja työllisyyskoulutuksessa. Yksityisellä sektorilla työnantajien tarpeita palvelevaan henkilöstökoulutukseen valtion rahoitusta ei pitäisi ilman erityistä syytä käyttää lainkaan.

Tarjonta kysynnän mukaan

Ammatillisen aikuiskoulutuksen kysynnän määrän ja rakenteen muutokset ovat niin nopeita ja alueellisesti niin erilaisia, ettei tulevia koulutustarpeita pystytä riittävän tarkasti ennakkoimaan. Tästä syystä ammatillinen aikuiskoulutus tulisi rahoittaa pääsääntöisesti koulutusta tarjoavien laitosten maksullisena palvelutoimintana.

Omaehtoisesti opiskelevien koulutukseen tuleva valtion rahoitus olisi kuitenkin tarkoituksenmukaista säilyttää edelleenkin opetusministeriön pääluokassa. Tällöin ammatillista aikuiskoulutusta yksilöllisistä tavoitteista lähtien kysyvät voisivat osallistua siihen kohtuullisin kustannuksien.

Kun aikuiskoulutusta tarjoavat laitokset joutuisivat hankkimaan itse osan toimintansa rahoituksesta myymällä palvelujaan, pakottaisi se niitä kehittämään palvelustensa laatua ja pitämään oppilaskohtaiset kustannukset kurissa. Toisaalta se antaisi näille laitoksille sellaisia kehittymismahdollisuuksia, joita kiinteä budjettirahoitus ei pysty koskaan tarjoamaan. Lisäksi kysyntää myötäilevällä tarjonnalla voitaisiin yksinkertaistaa koulutuksen valvontaa ja hallintoa. Maksullisena palvelutoimintana toteuttavan koulutuksen aloittamiseen tarvittaisiin periaatteensa vain koulutusta ostavien ja myyvien osapuolten välinen sopimus. Aikuis-

ten ammatillisessa peruskoulutuksessa, johon osallistuvat ovat miltei poikkeuksetta omaehtoisesti opiskelevia, koulutusmääriä pitäisi kuitenkin säädellä ala- ja aluekohtaisesti.

Toimeentuloturva elämäntilanteen eikä koulutusorganisaation mukaan

Aikuisopiskelijan toimeentuloturvan tulisi määräytyä ensisijaisesti hänen elämäntilanteensa perusteella. Tässä suhteessa aikuisopiskelijat voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) omaehtoisesti koulutukseen osallistuvat, 2) henkilöstökoulutukseen työnantajan määrääminä osallistuvat ja 3) työllisyyskoulutukseen osallistuvat.

Työttömän tai työttömyysuhanalaisen henkilön pitäisi saada työllisyyskoulutuksen edut myös muussa kuin työllisyyskoulutuksessa. Työsuhteeseen liittyvään ja työntekijälle pakolliseen koulutukseen työntekijäin pitäisi voida osallistua työehtosopimuksen mukaisin palkkaeduin. Omaehtoisesti aikuiskoulutukseen osallistuvan toimeentuloturva tulisi järjestää aikuisopiskelijan tarpeita vastaavalla opintotulella.

4. Periaatepäätöksen lähtökohdat

Kaikki työvoimaan kuuluvat ja osa sen ulkopuolella olevista tarvitsevat ammatillista aikuiskoulutusta. Koulutettavien suuren määrän takia aikuisväestön ammatillista koulutusta ei voida pitkällä aikavälillä hoitaa samoilla rahoitusjärjestelyillä kuin nuorten ikäluokkien kouluttamista. Monissa maissa onkin luotu tätä tarkoitusta varten koulutusrahasto.

Koulutusrahaston aikaansaaminen on tuottanut maassamme erityisiä vaikeuksia. Näin ollen ammatillisen aikuiskoulutuksen tehostamisessa on lähdeittävä nykytilanteesta liikkeelle kohdentamalla käytettävissä olevat voimavarat siten, että ne nykyistä paremmin edistävät ammatillisen aikuiskoulutuksen määrällistä ja laadullista kehitystä.

Ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuvat ovat erilaisissa elämäntilanteissa. Osa hakeutuu omaehtoisesti koulutukseen, osa osallistuu siihen työnantajan määräämänä ja osa osallistuu työttömänä tai työttömyysuhanalaisena. Näiden kohderyhmien koulutuksen tarjonnan ja toimeentulon rahoitus on järjestettävä eri tavoilla.

Valtio osallistuu ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitukseen varsin suurella osuudella. Tästä on koulutukseen käytettävissä olevien varojen riittämättömyyden takia muodostunut käytännössä este koulutuksen tarjonnan kasvulle. Opiskelijan kotikunnan, työnantajan ja

opiskelijan oma rahoitusvastuu koulutuksen tarjonnasta on yleisesti ottaen vähäistä ja vaihtelee koulutusmuodosta ja ja oppilaitoksen ylläpitäjistä riippuen. Periaatepäätöksellä selkiytetään eri osapuolten rahoitusvastuun määrää ja kohdealuetta.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen tehokkuutta ja joustavuutta voidaan parantaa vähentämällä varsinkin yritysten henkilöstökoulutuksen riippuvuutta valtion rahoituksesta ja siirtämällä näin säästyviä valtion varoja aikuisten opintotuen kehittämiseen. Tämä on tarpeen myös siitä syystä, että yritysten henkilöstökoulutus pääsisi kehittymään entistä vapaammin elinkeinoelämän tarpeita seuraten. Toisaalta aikuisten opintotukijärjestelmän kehittäminen on välttämätön edellytys ammatillisen aikuiskoulutuksen kysynnän kasvulle ja monipuolistumiselle. Valtion rahoitusvastuu olisikin tässä vaiheessa tarkoituksenmukaista keskittää omaehtoisesti koulutukseen osallistuvien toimeentuloturvan kehittämiseen sekä työllisyyskoulutuksen rahoittamiseen. Lisäksi valtio kantaisi päävastuun omaehtoisesti koulutukseen osallistuvien koulutustarjonnan rahoittamisesta.

Opiskelijain kotikuntien vastuu voitaisiin rajoittaa omaehtoisesti koulutukseen hakeutuvien perus-, jatko- ja uudelleen koulutuksen tarjonnan ja opintososiaalisten etuuksien rahoittamiseen yhdessä valtion ja opiskelijain itsensä kanssa.

Aikuisopiskelijoiden tulisi pääsääntöisesti osallistua itse kaiken omaehtoisen koulutuksen tarjonnan rahoitukseen kohtuulliseksi katsottavin kustannuksin. Opiskelijain oma kustannusosuus jossain määrin laajentaa ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitus pohjaa. Tätä tärkeämpänä on kuitenkin pidettävä sitä, että aikuisväestön asenne koulutustarjontaan ja opetukseen muuttuu entistä kriittisemmäksi. Varsinkin lyhytkestoisessa täydennyskoulutuksessa se on käytännöllisesti katsoen ainoa tapa, jolla voidaan ylläpitää koulutuksen tarkoituksenmukaista tarjontaa ja opetuksen tasoa.

Henkilöstökoulutus jäisi tässä vaiheessa työnantajan vastuulle. Valtio osallistuisi kuitenkin pienyritysten henkilöstökoulutuksen rahoitukseen silloin, kun tällaista koulutusta järjestettäisiin julkisen valvonnan alaisessa oppilaitoksessa. Lisäksi valtio rahoittaisi edelleen ammatillisia erikoisoppilaitoksia.

Valtionrahoitus pitäisi hajauttaa valtion tulo- ja menoarviossa eri ministeriöiden pääluokkiin siten, että työllisyyskoulutuksessa ja osittain myös julkisten yhteisöjen henkilöstökoulutuksessa kysyntä pääsisi vaikuttamaan nykyistä voimakkaammin ja välittömämmin koulutuksen tarjontaan.

Ammatillinen aikuiskoulutus on varsin mo-

Valtioneuvoston periaatepäätös ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisen suunnitteluperiaatteista

Taustaa

Tilastokeskuksen selvityksen mukaan vuosikymmenen taitteessa 1,5 vuoden aikana noin 700 000 henkilöä osallistui ammatilliseen aikuiskoulutukseen.

Opetushallinnon alaisuudessa tähän koulutukseen osallistuu vuosittain yli 250 000 henkilöä. Koulutuksen järjestäjänä toimivat mm.

- ammatilliset kurssikeskukset (työllisyyskoulutus ja muu kurssitoiminta),
- ammatilliset oppilaitokset (iltalinjat, jatkolinjat ja erikoisluokat, kurssitoiminta, työllisyyskoulutus, yksityisoppilaitokset),
- teollisuuden ammattikoulut, ammattiopistot ja liikealan erikoisoppilaitokset (jatkokoulutus ja kurssitoiminta), sekä
- korkeakoulujen täydennyskoulutuskeskukset ja kesäyliopistot (avoin korkeakouluopetus ja kurssitoiminta).

Päätöksen tavoite

Periaatepäätös määrittää valtion, kuntien ja työnantajien vastuun ammatillisen aikuiskoulutuksen tarjonnan rahoittamisessa ja yhtenäistää rahoituksen perusteita.

Lisäksi periaatepäätöksellä määritetään aikuisopiskelijain toimeentuloturvan kehittäminen niin, että he pystyisivät entistä paremmin ja monipuolisimmin käyttämään hyväkseen lisääntyviä koulutusmahdollisuuksia.

Eri osapuolten vastualueet

Opetushallinnon vastuulle jää omaehtoisesti koulutukseen hakeutuville suunnatun koulutustarjonnan rahoittaminen ja heidän toimeentuloturvansa järjestäminen, työllisyyskoulutuksessa koulutusta järjestävien oppilaitosten perusrasurssointi sekä sellaisten edellytysten luominen oppilaitoksille ja korkeakouluille, että nämä voivat tarjota riittävästi ja riittävän

tasokkaita henkilöstökoulutuspalveluja.

Kuntien vastuulle jää osallistuminen ammatillisen perus- ja jatkokoulutuksen tarjonnan rahoittamiseen sekä oman henkilöstönsä koulutuksen rahoitus.

Työnantajan vastuulle jää oman henkilöstökoulutuksensa rahoittaminen. Opetushallinto tukee kuitenkin edelleen pienyritysten henkilöstökoulutusta ja teollisuuden ammattikoulujen, ammattiopistojen liikealan erikoisoppilaitosten toimintaa.

Kukin ministeriö vastaa oman sektorinsa kehittämiseen liittyvän aikuiskoulutuksen rahoittamisesta. Tämän periaateen mukaisesti työllisyyskoulutus järjestetään siten, että opetushallinto vastaa oppilaitosten perusrasurssoinnista ja työvoimahallinto ostaa ko. koulutuksen ammatillisilta kurssikeskuksilta, oppilaitoksilta, korkeakouluilta tai muilta koulutuksen järjestäjiltä. Vastaavasti esimerkiksi terveydenhuoltoalan lakisääteisen täydennyskoulutuksen rahoituksesta vastaa työnantaja ja tähän tarkoitukseen tuleva valtio rahoitus otettaisiin sosiaali- ja terveysministeriön pääluokkaan valtion tulo- ja menoarviossa.

Aikuisopiskelijan toimeentuloturva

Opintotukilain muuttamisesta annetun lain (95/87) mukaan aikuisopintorahaa koskeva kokeilu järjestetään vuosina 1987—1990. Aikuisopintorahana voidaan suorittaa ansiotason mukaan määräytyvää ansiomenetykskorvausta muun opintotuen lisäksi.

Periaatepäätöksen tavoitteeksi on asetettu työttömyyden perusteella määräytyvä perustoimeentuloturva kaikille 30-vuotta täyttäneille opiskelijoille. Tämä tulos saavutettaneen kokeiluna jo niiden opiskelijoiden osalta, joiden tulojen perusteella määräytyvä aikuisopintoraha muodostuu keskimäärin suuremmaksi.

Aikuisopintorahakokeilun yhteydessä päätetään myöhemmin milloin perustoimeentuloturva aikuisopiskelijoille turvataan.

nimuotoista ja kestoltaan eri pituisia. Sen laadun, määrän ja kustannusten sääätely pelkätään etukäteen tehtävillä suunnitelmilla tuottaa käytännössä ylivoimaisia vaikeuksia. Tätä ongelmaa voidaan kuitenkin lievittää luomalla koulutusta antavien laitosten välille kilpailutilanne. Näin ollen oppilaitoksille mahdollisesti tuleva valtion rahoitus pitäisi mitoittaa siten, että se määräytyisi samaan koulutukseen ylläpitäjistä tai oppilaitosmuodosta riippumatta yhtenäisin perustein.

Tehtävällä valtioneuvoston periaatepäätöksellä ei voida pitemmällä aikavälillä ratkaista ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitusongelmia. Tavoitteena onkin pidettävä vain sellaisen sysäyksen aikaansaamista, joka panisi liikkeelle ammatillisen aikuiskoulutuksen kysynnän ja tarjonnan välisen vuorovaikutuksen ja siitä aiheutuvan kehityksen. Pitemmällä aikavälillä tavoitteena on pidettävä koulutusrahaston aikaansaamista.

Valtioneuvoston periaatepäätös

Valtioneuvosto on, asian oltua 26.2.1987 valmistavasti käsiteltävänä valtioneuvoston rahoitusasiainvaliokunnassa, opetusministeriön esittelystä päättänyt, että ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistamista suunnitellaan seuraavien periaatteiden mukaisesti.

I Yleistä

1. Periaatepäätöksellä pyritään tavoitteellisesti selkiyttämään eri osapuolten vastuuta ammatillisen aikuiskoulutuksen tarjonnan rahoittamisessa ja yhtenäistämään rahoituksen perusteita. Tavoitteena on, että monimuotoinen ammatillinen aikuiskoulutus pystyisi joustavasti ja tehokkaasti vastaamaan työelämän nopeasta kehityksestä ja aikuisväestön lisääntyvistä omaehtoisista koulutustarpeista aiheutuvaan koulutuskysyntään. Lisäksi periaatepäätöksellä pyritään aikuisopiskelijain opiskeleluaikaisen toimeentuloturvan kehittämiseen niin, että he pystyisivät entistä paremmin ja monipuolisemmin käyttämään hyväkseen lisääntyviä koulutusmahdollisuuksia.

Tähän päätökseen sisältyvät kannanotot on ryhmitelty siten, että ammatilliseen aikuiskoulutukseen, osallistuvat on jaettu omaehtoisesti koulutukseen hakeutuviin, henkilöstökoulutukseen työnantajan määrääminä osallistuviin ja työllisyyskoulutukseen osallistuviin.

II Omaehtoisesti koulutukseen hakeutuvat

2. Ammatillisten kurssikeskusten ja oppilaitosten järjestämän ammatillisen perus- ja jatkokoulutuksen tarjonta rahoitetaan yhtenäisesti siten kuin ammatillisten oppilaitosten rahoituksesta annetussa laissa (494/83) peruskoulutuksen osalta säädetään. Tästä koulutuksesta aiheutuvien käyttökustannusten rahoitukseen osallistuvat valtio, opiskelijan kotikunta ja kohtuulliseksi katsottavin kustannuksin opiskelija itse.
3. Korkeakoulujen järjestämä aikuisten ammatilliseen peruskoulutukseen rinnastettava koulutus rahoitetaan samalla tavalla kuin muu korkeakoulujen perustutkintoihin johtava koulutus.
4. Ammatillisten kurssikeskusten ja oppilaitosten järjestämän täydennyskoulutuksen tarjonnan aiheutuvien kustannusten rahoitukseen osallistuvat valtio ja kohtuulliseksi katsottavin kustannuksin opiskelija itse.

5. Korkeakoulujen maksullisena palveluimintana järjestämästä täydennyskoulutuksesta opiskelijalle aiheutuvia kustannuksia voidaan alentaa valtion tulo- ja menoarvioon otettavalla määrärahalta.
6. Kohdissa 2—5 tarkoitetun koulutuksen tarjonnan valtionrahoitus säilytetään valtion tulo- ja menoarviossa opetusministeriön pääluokassa.
7. Kohdissa 2—5 tarkoitettuun koulutukseen osallistuvien opintotukijärjestelmää pyritään kehittämään siten, että 30 vuotta täytäneille päätoimisesti koulutukseen osallistuville taataan toimeentuloturva, joka on mitoitettu vähintään työttömyyden perusteella maksettavan perusturvan mukaisesti. Aikuisopiskelijain opintotuen tasosta päätetään vuosina 1987—90 toteutettavan aikuisopintorahakoikeilun yhteydessä.
8. Ammatillisten oppilaitosten oppilaiden opintososiaalisista eduista annetussa laissa (498/83) tarkoitetut etuudet myönnetään soveltuvin osin ammatillisten kurssikeskusten ja oppilaitosten järjestämään aikuisten ammatilliseen perus- ja jatkokoulutukseen osallistuville.

III Henkilöstökoulutukseen työnantajan määrääminä osallistuvat

9. Julkisen hallinnon ja yksityisen sektorin henkilöstökoulutuksesta vastaa työnantaja joko järjestämällä itse tämän koulutuksen tai ostamalla sen muilta koulutuksen järjestäjiltä.
10. Valtio tukee pienyritysten henkilöstökoulutusta valtion tulo- ja menoarviossa opetusministeriön pääluokkaan otettavalla määrärahalta, jolla ammatillinen kurssikeskus, oppilaitos tai korkeakoulu voi alentaa pienyritykselle tästä koulutuksesta aiheutuvia kustannuksia.
11. Valtio osallistuu edelleen ammatillisten erikoisoppilaitosten rahoittamiseen.
12. Henkilöstökoulutukseen työntekijä osallistuu työnantajan määrääminä työ-, virkai- tai toimiehtosopimuksen mukaisin eduin.

IV Työllisyyskoulutukseen osallistuvat

13. Työllisyyskoulutuksen rahoituksesta vastaa valtio. Tavoitteena on kehittää työllisyyskoulutuksen hallintoa siten, että työvoimahallinto ostaisi työllisyyskoulutuksena järjestettävän ammatillisen perus- ja jatkokoulutuksen ammatillisilta kurssikeskuksilta, oppilaitoksilta ja korkeakouluilta sekä muun koulutuksen edellä mainituilta tai muilta koulutuksen järjestäjiltä valtion

Aikuiskasvatuksen kehittämisessä siirrytty suunnittelusta toteutukseen

Vapaan sivistystyön valtionapulakeja uudistettiin 1984—86 ja nyt on vuorossa laaja, perusteisiin asti menevä ammatillisen aikuiskoulutuksen lainsäädännön uudistusvaihe. Useissa komiteoissa ja työryhmissä pohdittu uudistus on saanut konkreettiset toteutuspuitteet ja tämä työ jatkuu edelleen. Myös on uudistettu opintovapaalainsäädäntö ja saatu aikaan aikuisille tarkoitettu oma opintorahajärjestelmä. Toisaalla aikuiskoulutusneuvosto on myös toiminnassaan tarttunut käytännön haasteisiin.

Seuraavassa esittelen lyhyesti eräitä keskeisiä kehittämishankkeita. Valtioneuvoston tekemää periaatepäätöstä ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä on laajasti esitely edellä.

Uusia aikuisopiskelua koskevia lakeja

Laki opintotukilain muuttamisesta (95/1987)

Uudella lailla parannetaan aikuisväestön taloudellisia edellytyksiä osallistua ammatilliseen perus- ja lisäkoulutukseen sekä tieteelliseen jatkokoulutukseen. Lailla myös lyhennetään opintotukeen oikeuttavien opintojen vähimmäiskestoaika 16 viikosta 8 viikoksi. Lisäksi kokeillaan aikuisopintorahan käyttöä 1987—1990.

tulo- ja menoarviossa työvoimaministeriön pääluokkaan osoitettavalla määrärahalta.

14. Työllisyyskoulutukseen osallistuva henkilö saa siihen kuuluvan toimeentuloturvan. Työtön tai välittömästi työttömyysuhan alainen henkilö voi työllisyyskoulutuksen eduilla osallistua muuhunkin koulutukseen.

V Kokeilu- ja kehittämistoiminnan rahoittaminen

15. Keskushallinnon hyväksymän kokeilu- ja kehittämistoiminnan suunnittelu- ja seurantakustannuksista vastaa ensisijaisesti valtio. Tässä tarkoituksessa yhdistetään ammattikasvatushallituksessa työllisyyskoulutuksen ja muun aikuiskoulutuksen kehittämisen voimavarat. Korkeakoulujen voimavaroja ammatillisen aikuiskoulutuksen tutkimukseen lisätään.
16. Valtion tulo- ja menoarvion opetusministeriön pääluokkaan otettavilla määrärahoilla voidaan ammatillisia kurssikeskuksia, oppilaitoksia ja korkeakouluja avustaa

maksullisena palvelutoimintana toteutettavan koulutuksen aloittamisessa sekä koulutustarjontansa kehittämisessä, jos yhteiskunnan kannalta tarpeellista koulutusta ei pystytä muutoin riittävästi järjestämään.

VI Jatkotoimet

17. Esitettyjen periaatteiden toteuttamiseksi opetusministeriö käynnistää yhteistyössä asianomaisten viranomaisten kanssa ja käyttäen hyväksi alan järjestöjen asiantuntemusta yksityiskohtaisen selvitystyön, jonka yhteydessä valmistellaan tarvittavat säännösmuutokset ja arvioidaan kustannusvaikutukset.

Helsingissä 5 päivänä maaliskuuta 1987

Opetusministeri *Pirjo Ala-Kapee*

Osastopäällikkö
ylijohtaja *Leevi Melametsä*

Valtioneuvoston päätös aikuisopintorahasta (426/1987)

Päätöksen mukaan aikuisopiskelijana pidetään henkilöä, joka on 30—55 -vuotias ja on ollut vähintään viiden vuoden ajan välittömästi ennen opintojen alkua päätoimisesti ja yhtäjaksoisesti ansiotyössä. Normaalin opintotuen lisäksi aikuisopiskelija voi saada aikuisopintorahaa tuloista riippuen 700—2000 markkaa kuukaudessa.

Kuluvana vuonna aikuisopintorahaa on jaossa vain 12 miljoonaa markkaa, ja sitä voivat saada myös tieteellisten jatko-opintojen harjoittajat. Opintotuen ja aikuisopintorahan myöntää Valtion opintotukikeskus.

Laki opintotukilain 10 §:n muuttamisesta (155/1987)

Asumistukilain muutoksen yhteydessä muutettiin myös opintotukilain 10 § pykälää opintorahan asumislisän myöntämisen perusteiden osalta.

Laki opintovapaalain muuttamisesta (663/1986)

Opintovapaalain muutoksilla laajennetaan opintovapaoikeutta, pidennetään opintovapaan kestoa, mahdollistetaan ulkomainen opiskelu opintovapaaseen oikeutettavana sekä muutetaan opintovapaan siirtämiseen liittyviä menettelytapoja. Muutetussa laissa ei enää lueta niitä oppilaitoksia, joissa opiskeluun voi saada opintovapaata.

Laki ammatillisista oppilaitoksista (487/1987) ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä

Uudessa laissa on koottu ja uudistettu koko ammatillisia oppilaitoksia koskeva lainsäädäntö yhdeksi laiksi, joka sisältää säännökset kaikista ammatillisista oppilaitoksista koskevista kysymyksistä rahoitusta lukuunottamatta.

Lakia sovelletaan ammattikasvatushallituksen alaisiin ammatillisiin oppilaitoksiin joita ovat

- 2) ammattioppilaitokset;
- 2) hotelli- ja ravintolaoppilaitokset;
- 3) kauppaoppilaitokset;
- 4) koti- ja laitostalousoppilaitokset;
- 5) käsi- ja taideteollisuusoppilaitokset;
- 6) maatalousalan oppilaitokset;
- 7) merenkulkuoppilaitokset;
- 8) metsä- ja puutalousoppilaitokset;
- 9) sosiaalialan oppilaitokset;

- 10) teknilliset oppilaitokset;
 - 11) terveydenhuolto-oppilaitokset; sekä
 - 12) ammatilliset erikoisoppilaitokset
- Sekä eräät muut ammatilliset oppilaitokset.

Uuden lain mukaan mm:

- ammatillinen aikuiskoulutus tulee kaikkien ammatillisten oppilaitosten tehtäväksi,
- ammatillisen lisäkoulutuksen tavoitteena on antaa ammatillisessa peruskoulutuksessa tai työssä hankitun ammattitaidon ylläpitämisen ja kehittämisen edellyttämiä valmiuksia,
- ammatillinen lisäkoulutus rakentuu ammatilliselle peruskoulutukselle tai työssä hankitulle ammattitaidolle,
- lisäkoulutus järjestetään jatkolinjoina, kursseina tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi opetuksessa voidaan käyttää hyväksi etä- ja iltaopetusta,
- oppilaitokset ovat velvollisia ottamaan yksityisopiskelijoita.

Asetukset ammatillisista oppilaitoksista (491—502/1987)

Oppilaitoksista annettujen asetusten 8 luku yleensä käsittelee ammatillisen aikuiskoulutuksen järjestämistä, joka voi olla joko ammatillista peruskoulutusta tai lisäkoulutusta. Oppilaitoksiin voidaan perustaa esim. aikuiskoulutusosasto.

Aikuiskoulutusta käsitelleet komiteat ja toimikunnat

Monimuoto-opetuksen työryhmän muistio (1986:39)

Tässä 60 sivuisessa + liites. muistiossa selvitetään ammatillisen ja yleissivistävän kirjeopetuksen nykytilaa maassamme, monimuoto-opetuksen ongelmia sekä teknologisen kehityksen mukanaan tuomia mahdollisuuksia. Työryhmä tekee useita monimuoto-opetuksen laajentamiseen liittyviä toimenpide-esityksiä sekä arvioi esitystensä aiheuttamia kustannuksia.

Korkeakoulujen työllisyyskoulutuksen kehittämistyöryhmän muistio (1987:9)

Tässä 25 sivuisessa muistiossa käydään läpi korkeakoulujen työllisyyskoulutuksen nykyiset järjestelyt, todetaan taloudelliset ja hallinnolliset ongelmat sekä tehdään ehdotukset perus-

resurssien uudelleen järjestämiseksi, maksuperusteiden muuttamiseksi sekä eri viranomaisten välisen työnjaon uudistamiseksi. Työryhmä esittää, että korkeakoulujen työllisyyskoulutus järjestettäisiin maksullisena palvelutoimintana, jolloin korkeakoulut itse kontrolloisivat toiminnasta aiheutuvia kustannuksia.

Järjestöllisen sivistystyön valtionaputyöryhmän muistio (1987:13)

Tässä 21 sivuisessa muistiossa ehdotetaan opintokeskusten valtionavustusta annetun lain korvaamista lailla eräiden sivistysjärjestöjen valtionavusta. Ehdotuksen mukaan uuden lain piiriin tulisivat ilmeisesti ainakin nykyiset opintokeskuksia ylläpitävät sivistysjärjestöt. Valtionapua myönnettäisiin opintotoiminnan menojen lisäksi myös kulttuuritoiminnan ylläpitämisestä aiheutuviin menoihin. Harkinanvaraista valtionapua myönnettäisiin edelleen siihen osaan sivistystoimintaa, joka jää lakisääteisen valtionavun ulkopuolelle.

Ammatillisen koulutuksen säädöstoimikunta, III mietintö.

Koko ammatillisen koulutuksen säädöksentäätää käsitelty toimikunta sai työnsä valmiiksi 26.3.87. Tämä säädöstoimikunnan työ on osa koko ammatillisen koulutuksen lainsäädännön uudistusprosessia.

Aikuiskoulutukseen liittyen toimikunta esittää perusteellisia uudistuksia ammatillisten kurssikeskusten säädöstöön.

Opettajainkoulutusneuvoston koulutustarvejaoston II osamuistio — aineenopettajien koulutustarve vuosina 1985—2005. (1987:20)

Muistiossa on pääosin käsitelty yleissivistävän koulun opettajien tarvetta. Aikuiskasvatuksen osalta on 1 liiteosassa vapaan sivistystyön oppilaitosten opettajatarvetta käsittelevä selvitys ja 2 liiteosassa ammatillisten oppilaitosten yleissivistävien aineiden opettajien tarvetta koskeva selvitys, jossa käsitellään myös osittain ammatillisten aikuisoppilaitosten opettajien tarvetta.

Ammatillisten kurssikeskusten tulevaisuus

Opetusministeriö asetti 3.4.87 toimikunnan selvittämään ammatillisten kurssikeskusten asemaa ja tehtäviä. Toimikunnan puheenjohtajana on osastopäällikkö Leevi Melametsä.

Opetusministeriön hallinnonalan yleissuunnitelma vuosiksi 1988—92

Opetusministeriön hallinnonalan yleissuunnitelma on 148 sivuinen asiakirja, joka perustuu edelliseen vuosiksi 1987—90 laadittuun suunnitelmaan, valtion budjettiin vuodelle 1987 ja seurausvaikutuksiltaan merkittävimpiin hankkeisiin.

Aikuiskoulutuksen menojen ennakkoidaan lisääntyvän vuodesta 1987 vuoteen 1988 noin 79 milj. markalla. Eniten kohoaisi työllisyyskoulutuksen määräraha noin 29 milj. mk ja ammatillisten oppilaitosten muu kurssitoiminta noin 14 milj. mk sekä kansalais- ja työväenopistojen valtionosuusmääräraha noin 15 milj. mk.

Vuosina 1989—92 lisääntyisivät kansalais- ja työväenopistojen käyttökustannusten valtionosuudet noin 16 milj. mk ja kansanopistojen valtionavut 12 milj. mk. Lisäksi ennakkoidaan voitavan suunnittelukauden loppuvuosina vähentää työllisyyskoulutuksen määrärahaa noin 15 milj. mk.

Lisäksi yleissuunnitelmassa on esitetty seuraavat aikuiskoulutuksen kehittämissuunnitelmat:

- Ammattikasvatushallituksen alaisten oppilaitosten ammatilliseen kurssitoimintaan lisäystä 34 milj. mk.
- Aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen vakinaisten aloituspaikkojen määrän lisääminen vuoteen 1992 mennessä 5 000:een, mistä aiheutuisi suunnittelukauden lopussa 120 milj. markan lisäkustannukset vuodessa.
- Kirjeopetuksen tuen lisäämistä suunnittelukauden lopussa 9 milj. markalla vuodessa.
- Yksityisoppilaiden opiskelumahdollisuuksia kehitetään. Määrällisenä tavoitteena on vuoteen 1992 mennessä noin 3 000 yksityisoppilasta.
- Lisäksi korostetaan tietotekniikan opetuksen lisäämistä.

Yleissuunnitelmassa on mm. seuraavia yksityiskohtia:

- Opetusministeriön tarkoituksena on valmistella eduskunnalle koulutuspoliittinen selonteko, jossa selvitetään koulutusjärjestelmän kehitystä, nykyistä tilannetta ja kehittämistarpeita.
- Hallinnon hajauttamiskomitean ehdotusta kouluhallituksen ja ammattikasvatushallituksen yhdistämisestä koulutuksen kehittämiskeskukseksi ei opetusministeriö kannata.
- Opetus- ja kulttuurihallinnon valtionosuusjärjestelmien yksinkertaistamista ja yhte-

- näistämistä jatketaan. Seuraavana on tarkoitus yhtenäistää eräiden yleissivistävää ja ammatillista koulutusta järjestävien oppilaitosten rahoitusta ja opintososiaalisia etuja. Tämä uudistus koskee iltalukioita, lukion iltalintoja, kansanopistoja ja kouluhallituksen alaista ammatillista koulutusta.
- Kansalais- ja työväenopistojen valtionosuussäädöksiä muutetaan mahdollisesti siten että, siihen sovelletaan samaa kuntien kantokäytöluokituksen mukaan porrastettua valtionosuusasteikkoa kuin muussa koulutoimessa. Samalla selvitetään valtionosuusperusteiden muuttamista laskennallisesti opetustuntimäärään pohjautuvaksi.
 - Työllisyyskoulutuksessa on tarkoitus muuttaa hallinnollista järjestelyä siten, että työvoimaministeriö ostaisi työllisyyskoulutuspalvelut ammatillisilta kurssikeskuksilta, ammatillisilta oppilaitoksilta ja korkeakouluilta. Uusi järjestely on tarkoitus toteuttaa ensimmäiseksi vuonna 1988 korkeakoulujen järjestämässä työllisyyskoulutuksessa.

Yleissuunnitelman luettelo taloudellisesti merkittävistä lainsäädäntöhankkeista pitää sisällään mm.

- Työllisyyskoulutusta koskevan lainsäädännön uudistaminen ammatillisista kurssikeskuksista annettavilla säännöksillä.
- Aikuisten opintotuen vakinaistamisen edellyttämä säännösten valmistelu.
- Iltalukion ja lukion iltalinjan, kansanopiston sekä musiikkioppilaitosten ja urheiluo-
pistojen rahoitusjärjestelmää ja opiskelijoiden opintososiaalisia etuja koskevat säännösmuutokset.

Aikuiskoulutusneuvoston toimintaa

Valtioneuvoston 1984 asettama aikuiskoulutusneuvosto on ollut varsin aktiivinen esityksissään, vaikka ne eivät juurikaan ole päässeet lehtien palstoille. Neuvoston tehtävänä on toimia opetusministeriön alaisena asiantuntija-elimenä sekä mm:

- valmistella aikuiskoulutusasioita opetusministeriölle
- seurata ja tukea aikuiskoulutuksen tutkimusta
- antaa lausuntoja ja tehdä aloitteita toimialansa asioista
- toimia eturyhmien neuvotteluelimenä

Seuraavassa referoin muutamia neuvoston viimeisen puolen vuoden aikana tekemiä aloitteita, kannanottoja sekä antamia lausuntoja.

Aikuisväestön tietotekniikan peruskoulutus

Neuvosto antoi 3.9.86 lausunnon opetusministeriön asettamasta Aikuisväestön tietotekniikan peruskoulutustyöryhmän muistiosta (1985:5). Lausunnossaan neuvosto korostaa opetusministeriön velvollisuutta käynnistää kokonaiselvitys tietotekniikan koulutustarpeesta ja suunnittelu, joka tähtää koulutusmahdollisuuksien laajentamiseen ja resurssien järkevään kohdentumiseen. Lisäksi neuvosto korostaa seuraavia näkökohtia:

- tietotekniikan koulutustarve tulee jatkuvasti olemaan suuri,
- koulutuksen laajentamisessa on käytettävä hyväksi olemassaolevaa kapasiteettia ja vahvistettava sitä,
- Yleisradion laaja osallistuminen on välttämätöntä
- on panostettava opettajien koulutukseen sekä käytettävä hyväksi työalämän asiantuntemusta,
- käytännön tarpeisiin on vastattava monipuolisella kurssitarjonnalla
- koulutusohjelmien sisältöjä ja menetelmiä on jatkuvasti kehitettävä.

Opintotukilain muutos ja aikuisopintorahan jakoperusteet

Neuvosto otti 19.11.86 kantaa aikuisopintorahan ja opintotukilain muutokseen. Neuvosto esitti opintotukilain 2. pykälän muuttamista siten, että tuettujen opintojen vähimmäiskestoksi tulisi 400 tuntia opetusta.

Aikuisopintorahan ja yleisen opintorahan minimin tulisi neuvoston mielestä olla yhtä suuri kuin työttömyysturvalaissa määritelty peruspäiväraha. Lisäksi iltaopiskeluun tulisi voida saada ansionmenetykskorvausta.

Kansanopistojen valtionapulain seuranta

Neuvosto antoi 19.11.86 lausunnon opetusministeriölle kansanopistojen valtionapulainsäädännön vaikutuksista opistojen toimintaan. Lausunnossaan neuvosto toteaa uuden lain säädetyt kansanopistojen kannalta oikeaan aikaan. Yleiskuva lain vaikutuksista on myönteinen: opistojen pedagoginen vapaus sekä taloudellinen liikkumavapaus on lisääntynyt.

Neuvosto kiinnitti huomiota myös opetushallinnon suorittaman tarkastusmenettelyn yksinkertaistamiseen, pienten opistoyksiköiden toimintamahdollisuuksiin sekä kansanopistopöskelijöiden opintososiaalisen aseman parantamiseen.

Yleisradion rooli aikuiskoulutuksessa

Aikuiskoulutusneuvosto luovutti 11.12.86 Yleisradion hallintoneuvostolle kirjelmän, jossa käsitellään Yleisradion roolia aikuiskoulutuksessa. Kirjelmässä esitetään mm.

- TV:n aikuisopetustoiminnan säilyttämistä omana kokonaisuutenaan,
- Laaja-alaisten yhteiskunnallisten ja yleissivistävien opetusohjelmien tuottamista,
- systemaattisen tietotekniikkaopetuksen käynnistäminen siten, että siihen kytketään eri koulumuodoissa annettava lähiopetus,
- uusien avoimen korkeakoulun sarjojen tuottamista.
- kielten opetuksen laajentaminen siten, että otetaan huomioon ammatillisen koulutuksen tarpeet ja kielitarjonnan monipuolisuus,
- perinteisten aikuisopetusohjelmien läheysaikaöjen säilyttäminen.

Monimuoto-opetuksen työryhmän muistio

Opetusministeriön asettaman Monimuoto-opetuksen työryhmän muistiosta (1986:39) antamassaan lausunnossa neuvosto toteaa muistion olevan hyvä kuvaus monimuoto-opetuksen nykytilasta Suomessa sekä monimuoto-opetuksen periaatteissa tarjoamista mahdollisuuksista. Erityisesti neuvosto kiirehtii aikuisten tutkintojärjestelmän aikaansaamista.

Yksityisoppilaana osallistuminen ylioppilastutkintoon

Neuvosto antoi 10.2.87 opetusministeriölle lausunnon oikeudesta osallistua yksityisoppilaana ylioppilastutkintoon. Neuvosto puoltaa näkemystä, jonka mukaan laajennetaan oikeutta osallistua ylioppilastutkintoon. Tämä oikeus tulisi sekä uusimuotoisen että aikaisemmin ammatillisen opistoasteen koulutuksen suorittaneille ilman lisäopintosuorituksia ja uusimuotoisen ammatillisen kouluasteen tutkinnon suorittaneille eräiden lisäopintosuoritusten jälkeen.

Tutkimusjaoston asettaminen

Aikuiskoulutusneuvoston erääksi tehtäväksi määrättiin aikuiskoulutuksen tutkimuksen seuraaminen ja tukeminen.

Neuvosto asetti 10.2.87 tutkimusjaoston, jonka tehtävänä on:

1. Laatia aikuiskoulutuksen kehittämistä varten tutkimuspoliittinen ohjelma.
2. Laatia kiireellisinä pitämistään tutkimushankkeista eri tahöjen käyttöön toteuttamista.
3. Valmistella kannanotto aikuiskoulutustutkimuksen organisoimisesta ja tarvittavista resursseista.

Toimeksiannon kohta 2 tulee selvittää 31.5.87 mennessä ja loppuraportti tulee luovuttaa aikuiskoulutusneuvostolle 31.9.87 mennessä.

Tutkimusjaoston puheenjohtajana on apul. prof. Tapio Vaherva ja jäsenenä kans.ed. Tytti Isohookana-Asunmaa, koul.siht. Jari-Pekka Jyrkänne sekä apul.joht. Kari Purhonen. Asian tuntijoiksi valittiin prof. Aulis Alänen, prof. Seppo Kontiainen ja prof. Pekka Ruohotie.

Kannanotto valtion tulo- ja menoarvioon vuodelle 1988

Neuvosto otti kokouksessaan 25.3.87 kantaa vuoden 1988 budjettiin esittämällä aikuiskoulutukselle omaa kehittämis- ja kokeilumomenttia sekä aikuisopintorahakokeilun turvaamista.

Neuvosto esittää, että ensi vuoden budjettiin varataan aikuiskoulutuksen kehittämistä, kokeilua ja tutkimusta varten oma momentti, johon pohjaksi yhdistetään olemassa olevat aikuiskoulutuksen erilliset kehittämisvarat ja tälle momentille varataan 20 milj.mk. Tältä kehittämismomentilta tuotettaisiin mm.

- aikuiskoulutuksen tutkintojärjestelmän kehittämistä,
- monimuoto-opetuksen kehittämistä,
- aikuisille tarkoitettujen oppimateriaalien kehittäistä,
- aikuiskoulutuksen paikallis- ja aluetason kehittämistyön tukemista,
- aikuisväestön tietotekniikkakoulutusta,
- kokeilutyöhön liittyvän seurannan järjestämistä,
- aikuiskoulutuksen kehittämistyötä palvelevan tutkimuksen lisäämistä.

Lisäksi neuvosto esittää, että Aikuisopintorahakokeilua varten vuoden 1988 budjettiin tulisi varata 40 milj. markan arviomääräraha. Ansionmenetyksörvauksena maksettavan aikuisopintotuen minimin tulisi olla yhtä suuri kuin työttömyysturvalaissa määritelty peruspäiväraha. Kulukörvausta tulisi myös voida kokeilla.

Väärennetyt asiakirjat ja sivistystyön valvonta

Jussi Pikkusaari käy Aulis Alasen innoittamana käsiksi tärkeisiin asioihin (Aikuiskasvatus 4/86). Vapaan sivistystyön, aikuiskasvatuksen ongelmia on todella ruvettava rehellisesti pohtimaan. Muuten asianomaiset järjestelmät joutuvat ja joutavatkin historian romukoppaan.

Pikkusaari toteaa avoimesti: "Eivät yhdistykset ja järjestöt, jotka muodostavat sivistysjärjestöjen asiakaskunnan ole välttämättä pulmusia. Houkutus valtionapujen hankkimiseen väärennetyillä asiakirjoilla mihin tahansa toimintaan voi kasvaa vastustamattomaksi." Tässä on lioittelua, tuskin asiakirjoja tahallaan väärennetään, mutta tiettyä omantunnon veyntämistä saattaa ilmetä. Esimerkiksi siten, että puolueen paikallisyhdistyksen kokous merkitään samalla opintokerhon kokoukseksi tai kurssiksi. Ehkä niinkin, että kun on iso kokous, siitä saadaan jakolaskulla useitakin kerhoja. Yhdistyksen opintos sihteeri käy jaakobinpainia: ainahan kokouksissa pohditaan yhteiskunnallisia asioita, oppimistakin tapahtuu. Eikö kaikki yhdistystoiminta ole sitäpaitsi mitä parhaita yhteiskunnallisten asioiden opiskelua?

Kipeän ongelman rohkea esille ottaminen on kiitettävä asia, mutta sitten Pikkusaari erehtyy eräissä asioissa. Ensinnäkään hän ei suosittu millään ymmärtämään mitä Alanen puhuu valtiollistamisesta.

Alanen on myös aivan oikeassa todetessaan opintojen käpertymisen ahtaaksi järjestökoulutukseksi. Se on järjestöaktivistien keskinäistä taktiikan hiontaa yms. Pikkusaari puhuu myytteisestä rivimiehestä, "joka on aina vilpitiön". Pelkkää myyttiä on myös fraseologia kansanliiketyhteiskunnasta. Yleisesti on todettu kansalaisten vieraantuminen puolueista. Vieraantumisen synnä on juuri se, että puolueet ovat menettäneet kansanliikeluonteensa. Niistä on tullut hallintokoneiston melko kiinteä osa. Raivoisa hyökkäys kokoomusta vastaan on kohtuuton, sehän on samanlainen "kansanliike" kuin demaritkin, järjestöllisine sivistystöineen kaikkineen.

Pikkusaari huutaa apuun tehokasta valvontahallintoa ja viranomaisia tekemään pistokeita. Tämä kauhistuttaa minua. Esimerkiksi lääninhallituksen kouluosastojen ja kouluhallituksen työssä ei enää mielellään puhuta valvonnasta. Nykyaikainen hallintoajattelu korostaa luottamusta ja sen pohjalle rakentuvaa ohjausta.

Valtion viranomaiset luottavat varsin pitkälle kansalaisopistojen, kirjastojen ja kansanopistojen sisäiseen hallintoon. Eikö opintokerhojen kohdallakin olisi parempi etsiä sellaisia järjestelyjä, jotka jo rakenteeltaan rakentavat luottamusta? Muilla vapaan sivistystyön sektoreilla tärkein tekijä tähän suuntaan on varmasti julkisuus.

Mutta voidaanko järjestöllinen sivistystyö tehdä julkiseksi? Tuskin. Niinpä olisikin parempi etsiä valtionavuille muita kuin nykyiseen pääluvun laskentaan pohjautuvia perusteita.

Koska järjestöjen opintotoimintaa on mahdotonta erottaa niiden muusta toiminnasta, voitaisiin yksinkertaisesti luopua erillisestä opintotoiminnan tukemisesta. Annettaisiin vain tukea yleishyödyllisiksi katsotuille järjestöille ja nämä sitten itsenäisesti saisivat päättää, miten avustusta mm. opintotoimintaan käyttävät. Huomattavimmat opintokeskukset ovat suurimpien puolueiden orgaaneja, niinpä tilanne kirkastuu huomattavasti, kun lisätään puoluetukea vastaavalla summalla kuin mitä nyt menee opintokeskusten tukemiseen.

"Vasta opintokeskuslaki varsinaisesti loi organisaatorisesti järjestöllisen sivistystyön maassamme" kirjoittaa Pikkusaari ja Alanen aivan oikein kiistää tämän. Aittoa opintotoimintaa oli nimenomaan ennen nykyisiä lakeja. Pikeminkin juuri uudistus teki "rahankeruun bulvaaneja" ja "rahankeruuautomaatteja". Toiminnan ehdot alettiin sanella muista vaatimuksista kuin opinnollisista käsin.

"Esimerkiksi Työväen Sivistysliitolla on noin 10 000 yhdistystä valvottavanaan" sanoo Pikkusaari ja haluaisi kaataa työn valtionhallinnolle. Ei tule mitään. Pitäisikö esimerkiksi lää-

Kirjallisuutta

Haasteen ymmärtäminen

Kusch, Martin: Ymmärtämisen haaste. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Jyväskylä 1986, 256 s.

Hermeneutiikka on tekemisissä ymmärtämisen ja tulkitsemisen kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole hermeneutiikan yksinoikeus ja siksi sen määrittely on vaikeaa. Rajat erityistieteisiin, fenomenologiaan ja analyttisen filosofian perinteeseen ovat liukuvat. Historiallisesti hermeneutiikan kehitystä on jaoteltu a) oikein-ymmärtämisen-sääntöjen hermeneutiikkaan (esiheideggerilainen vaihe), b) eksistentiaali-hermeneutiikkaan (Heidegger, Gadamer) ja c) kriittisen tai dialektisen hermeneutiikan (Apel, Habermas). Tämäkin jaottelu on kuitenkin ongelmallinen. Siksi Martin Kuschin pyrkimys esittää nykyaikaisen hermeneutiikan historia ”huipulta huipulle” Schleiermacherista Hebermasiin on tehtävänä vaikea ja vaativa. Myös lukija haastetaan ei vain lukemaan oppikirjaksi tarkoitettua kirjaa, vaan myös **ymmärtämään** ja sitä kautta **tulkitsemaan** haastetta. Kusch onnistuu haasteessa: teos on vaativa, mutta ei ole huolelliselle lukijalle mahdoton: teos on selkeä, mutta ei ole yksinkertaisesti tuntuinen: teos on tiivis,

mutta se ei tukehdu asioiden runsauteen: teos on omintakeinen, mutta ei ole subjektiivisen mielivallan tulos. Teos ei ole ehkä hauska, mutta sen antama älyllinen nautinto on poikkeuksellinen suomalaisessa filosofisessa kirjallisuudessa.

Kirja etenee historiallisesti. Lyhyen hermeneutiikan käsitteen ja varhaisen hermeneutiikan esittelyn jälkeen Kusch käsittelee seuraavia hermeneutikkoja: Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, Gadamer, Habermas. Kahden viime mainitun käsitteilyn väliin on sijoitettu kappaleet, joissa tarkastellaan hermeneutiikan, psykoanalyysin, ideologiakritiikin ja materialismin suhdetta (Ricoeur, Lorenzer, Habermas, Sandkühler) sekä analyttistä hermeneutiikkaa (Winch, Apel, Habermas, Kannisto, von Wright, Itkonen, Tuomela, Niiniluoto, Apel).

Modernin hermeneutiikan ensimmäinen klassikko Friedrich Schleiermacher (1768—1834) on jäänyt filosofisessa kirjallisuudessa usein Georg Friedrich Wilhelm Hegelin (1770—1831) varjoon. Schleiermacher oli Hegelin kiistakumppani ja myöhempi filosofian historia on usein nojautunut Hegelin, etenkin uskonnonfilosofi-

seen, Schleiermacher-kritiikkiin. Myöhemmin Wilhelm Dilthey (1833—1911) antama kuva Schleiermacherista oli yksipuolinen. Kusch pyrkii osoittamaan, että on tarpeen uudelleenarvioida Schleiermacherin panosta hermeneutiikan historiassa ja osoittaa, että hänellä on enemmän annettavaa kuin pelkkä ”eläytymisen teoria”. Schleiermacherin esittelyn lisäksi Kusch perustelee hänen ajankohtaisuutensa yhdistämällä hänen ajatuksiaan Ricoeurin, Sartren ja Davidsonin käsityksiin.

Jakso Heideggerista on edellä mainitun lisäksi uutta suomalaisessa keskustelussa (tätä täydentää Synteesi-lehden teemanumero 2—3/1986). Dilthey, Gadamer ja etenkin Habermas on ollut esillä käydyissä keskusteluissa (osittain tosin enemmän yhteiskuntatieteiden metodologiasta ja filosofisesta perustasta käydyssä keskustelussa kuin ”varsinaisessa” filosofisessa keskustelussa). Heideggerin filosofian esittäminen suomeksi on sitäkin oleellisempaa, koska suomalaisille Heideggeriin liittyy moninkertaisia ymmärtämisen ongelmia: Heideggerin saksankieli on erityisen vaativaa runollisuudessaan ja jo saksaksikin vaikea teksti ei tahdo luontevasti kääntyä

ninhallituksen kouluosaston virkamiesten ruveta kulkemaan puolueosastojen ja muiden yhdistysten kokouksissa nuuskimassa? Kiitos ei. Kyllä lähtökohdan täytyisi olla luottamus, yhteistyö ja muut todella myönteiset asiat eikä rötösjahhti. Vai lykättäisinkö väärinkäytösten siunaaminen synniksi tyhmillä virkamiehille, jotka virkahuoneessaan tutkivat paperivuoria ja lövivät niihin ”hyväksytään” leimoja?

Eräs järjestöllisen sivistystyön toimitsija sanoi yhdessä seminaarissa taannoin, että nykyinen vapaan sivistystyön järjestelmä on täysin mätä. Ymmärtäisin Pikkusaaren kirjoituksen viime kädessä tuskan huudoksi, joka ilmaisee samoja tuntoja. Se on kuitenkin myös lupaus paremmasta: maailman parantaminen alkaa tosiasioiden tunnustamisesta.

omalle kielellemme. Lisäksi Heideggerin henkilöön liittyy historiallisia rasitteita, jotka eivät helpota hänen filosofiansa tulkintaa. Kusch liikkuu kuitenkin tarkastelussaan tekstin lähellä ja tyytyy kritisoimaan häntä kielifilosofian lähtökohdista ja kielen sivuuttamisesta "olemisen" analyysissä. Näin voidaan välttyä arvioimasta Heideggerin filosofian ei-välittömästi filosofisia ulottuvuuksia (yhteiskunnallisuus, poliittisuus, ideologisuus). Tätä ei tietysti voi vaatia, vaikka sen mukaan ottaminen olisi jossakin muodossa tarpeen (vaikkakaan ei muodissa).

Tärkein kappale teoksessa on kuitenkin analyttistä hermeneutiikkaa käsittelevä. Siinä yhdistyy Kuschin omat pyrkimykset yhdistää hermeneutiikan traditiota analytti-

sen kielifilosofian perinteeseen. Sofistikoimalla kielifilosofian välinein hermeneutikkokojen usein hämärää tekstiä voidaan olettaa päästävän eron monista epäselvyyksistä ja toisaalta kielifilosofia voi saada uutta metodista syvyyttä. Syvennystä yhteiskuntafilosofiseen ja historialliseen suuntaan jää kuitenkin kaipaamaan.

Yhdessä Heikki Kanniston "Vuosisatamme filosofia" (1986) teoksessa julkaiseman "Ymmärtäminen, kritiikki ja hermeneutiikka" -esseen kanssa Kuschin esitys antaa hyvän mahdollisuuden opiskella analyttisen hermeneutiikan perusteita. Esitysten tarkempi arvioiminen ei tässä yhteydessä ole mahdollista, varsinkin kun vielä on avoimina Schleiermacherin maksimin jälkimmäinen osa:

"Tehtävä voidaan ilmaista myös siten, että puhetta on ymmärrettävä ensin yhtä hyvin ja sitten paremmin kuin sen luoja (on sen ymmärtänyt)."
Kuschin kirja haastaa ymmärtämään hermeneutiikan tavoitteita ja myös ymmärtämään ne paremmin kuin hermeneutikot ovat itse sen tehneet.

Pekka Kalli

Kirjallisuus:

Kannisto, H.: Ymmärtäminen, kritiikki ja hermeneutiikka. Teoksessa: Niiniluoto-Saarienen (toim.): Vuosisatamme filosofia, WSOY, Hki 1986

Synteesi 2—3/1986, Heidegger teemanumero

Kansainvälisiä konferensseja

Österreichisches Institut für Politische Bildung järjestää toisen kansainvälisen konferenssin Mattersburgissa, Itävallassa, 14.—19.9.87. Konferenssin aiheena on **aikuisten yhteiskunnallisen kasvatuksen tehtävät**. Tiedustelut ÖJPB, Kulturzentrum, A-7210 Mattersburg, Österreich.

The American Association for Adult and Continuing Education (AAADE) järjestää vuosikonferenssin Washingtonissa 19.—24.10.87. Konferenssin teema on **Empowering the Adult Learner; A Global Challenge**. Tiedustelut Florence Smoczynski, Virginia Polytechnic Institute and State University Graduate Center, 2990 Telstar Court, Falls Church, Virginia 22042, USA.

Kanadassa oleva Calgaryn yliopisto järjestää ensi vuoden keväällä kolmen konferenssin sarjan:

- Canadian Ass. for the Study of Adult Education, Seventh Annual Conference 4.—6.5.88.
- Adult Education Research Conference, Twenty-ninth Annual Conference, 6.—8.5.88
- Commonwealth Ass. for Education and Training of Adults, Third Annual Conference 10.—15.5.88.

Konferensseista saa tietoa ja sinne voi myös tarjota omia "Papers" os. Mrs. Madeleine Aldridge, The Conference Office, The University of Calgary, 2500 University Drive N.W., Calgary, Alberta, Canada.

Aikuiskasvatuksen sisältö 1986

Pääkirjoitukset

	Nro	Sivu
<i>Alanen, Aulis:</i> Aikuiskasvattajien koulutus kaipaa selvittelyä	2/1986	58
<i>Alanen, Aulis:</i> Aikuiskasvatuksen tutkimusseminaari	3/1986	106
<i>Taskinen, Jorma:</i> Avoin korkeakoulu - kymmenen vuotta korkeilua ja kiistelyä	1/1986	2
<i>Tuomisto, Jukka:</i> Lukijat ja kirjoittajat avainasemassa	4/1986	166

Artikkelit

<i>Hatva, Anja:</i> Opetuskuvan tehtävät ja suunnittelu	1/1986	28
<i>Hämäläinen, Juha:</i> Vanhempainkasvatus — haaste aikuiskasvatukselle	1/1986	20
<i>Isohookana-Asunmaa, Tytti:</i> Tutkimus osana valtakunnallista kehittämistyötä	3/1986	145
<i>Jaakkola, Raimo:</i> Aikuisten opintoaktiiviteetin tutkimuksesta	3/1986	143
<i>Jakku-Sihvonen, Ritva:</i> Aikuididaktisen tutkimuksen tila	3/1986	129
<i>Koistinen, Kirsi:</i> Oppimateriaalin didaktinen analyysi	4/1986	172
<i>Leiman, Pentti Mikael:</i> Psykoterapia omaksumistapahtumana	4/1986	177
<i>Makkonen, Mikko:</i> Ammattiteollisen täydennyskoulutuksen kehittävät haasteet	2/1986	66
<i>Pantzar, Eero:</i> Aikuiskasvatuksen tutkimuksen kansainväliset kehitysnäkökulmat	3/1986	121
<i>Pantzar, Eero:</i> Tutkimuksen asema aikuiskasvatuksessa selkiytymätön	1/1986	11
<i>Pihlajaniemi, Toivo:</i> Hajautta ja hallitsee	2/1986	87
<i>Raivola, Reijo:</i> Tieteen jälkeinen teknologia monoliittisen kulttuurin luojana	4/1986	183

<i>Sandelin, Singa:</i> Työnohjaus ihmissuhdeammateissa oppimisprosessina	2/1986	71
<i>Sarala, Urpo:</i> Työelämän koulutuksen ongelmia organisaation kehittämisen näkökulmasta	3/1986	136
<i>Sarvimäki, Anneli:</i> Kasvatustoiminta — kommunikatiivista vuorovaikutusta ja luovaa yhteistoimintaa	4/1986	168
<i>Savičević, Dusan M.:</i> Elinikäinen kasvatus ja itseohjattu opiskelu	1/1986	4
<i>Siebert, Horst:</i> Aikuiskasvatuksen tutkimus Saksan liittotasavallassa	3/1986	116
<i>Tuomisto, Jukka:</i> Kulutuksesta tuottavuuden ja tehokkuuden osatekijäksi — työnantajien koulutusajattelun muuttuminen	2/1986	80
<i>Tuomisto, Jukka:</i> Työelämän koulutuksen kehittäminen ja tutkimus	3/1986	139
<i>Vaherva, Tapio:</i> Aikuiskasvatuksen sosiologinen tutkimus	3/1986	132
<i>Varmola, Tapio:</i> Tarvitaanko korkea-asteen täydennyskoulutuksessa omaa didaktiikkaa?	1/1986	16

Keskustelua

<i>Alanen, Aulis:</i> "Sanamme eivät kulje heille..."	4/1986	205
<i>Alkio, Olavi:</i> Mitä hallinto odottaa aikuiskasvatuksen tutkimukselta	3/1986	155
<i>Altonen, Manu:</i> Näkymiä aikuisopiskelun rahoittamisesta	1/1986	48
<i>Jyrkänne, Jari-Pekka:</i> Aikuisten opintotuki alkaa hahmottua	1/1986	43
<i>Kantola, Alli:</i> Ei enää autoritaarista opettamisen mallia!	4/1986	200
<i>Kauppi, Antti:</i> Ongelmana tutkijoiden ja käytännön vuorovaikutus	3/1986	158
<i>Konttinen, Marja-Liisa, Kuusi, Heli ja Salminen, Lea:</i> Ammatikasvatuksen näkökulma	3/1986	164

<i>Kurri, Eero</i> : Miten lisätä aikuisten opintotukea?	1/1986	46
<i>Lampikoski, Kari</i> : Monimuoto-opetus ja tutkimus	3/1986	152
<i>Oksanen, Arvo</i> : Kommentteja aikuiskasvatuksen tutkimusseminaararin tiimoilta	3/1986	161
<i>Pikkusaari, Jussi</i> : Järjestöllisen sivistystyön valtiollistuminen	4/1986	201
<i>Purhonen, Kari</i> : Mitä teollisuus odottaa aikuiskoulutuksen tutkimukselta	3/1986	149
<i>Sarala, Urpo</i> : Tutkimus hallinnon ja kehittämistyön apuna	3/1986	153
<i>Toiviainen, Timo</i> : Kari Pääskynen — suomalaisen aikuiskasvatuksen outo lintu	2/1986	94
<i>Turunen, Jorma</i> : Mitä sivistysjärjestöt odottavat tutkimukselta	3/1986	157

Katsaus

<i>Edström, Örjan</i> : Henkilöstökoulutus — Ruotsin aikuiskasvatuksen uusi painopistealue	4/1986	198
<i>Hämäläinen, Juha</i> : Matkakuvaus Neuvostoliitosta — vanhempia kasvatetaan kasvattajiksi, perheet osallistuvat yhteiskunnan kasvatustyöhön	2/1986	99
<i>Lehtisalo, Liekki</i> : Tulevan — samalla nykyisen — koulutuspolitiikan eräitä ydinkysymyksiä	1/1986	34
<i>Rasila, Viljo</i> : Tampereen yliopiston tervehdys	3/1986	108
<i>Varila, Juha</i> : Koettu koulutustarve — näkökulmia ja kritiikkiä	1/1986	40
<i>Yrjölä, Pentti</i> : Ruotsalaisen aikuiskasvatuksen ongelmia ja painopisteitä	1/1986	37

Opinnäytteitä

<i>Antikainen, Ari</i> : Virallisen vastaväittäjän lausunto Jukka Tuomiston väitöskirjasta ”Teollisuuden koulutustehtävien kehittyminen”	4/1986	196
<i>Sarala, Urpo</i> : Työelämän haasteita aikuiskoulutukselle	4/1986	189
<i>Tuomisto, Jukka</i> : Teollisuuden koulutus vähäistä ja valikoivaa — koulutusinvestointien epävarmuus ehkäisee koulutuksen kehittämistä	4/1986	193

<i>Vaherva, Tapio</i> : Virallisen vastaväittäjän lausunto Urpo Saralan väitöskirjasta ”Henkilöstökoulutuksen mahdollisuudet teollisuusyrityksen kehittämisessä”	4/1986	191
--	--------	-----

Kirjallisuutta

<i>Blyth, John A.</i> : English University Adult Education 1908—1958 (Seppo Sivonen)	4/1986	209
<i>Hypén, Keskinen</i> : Aikuisen oppimisen psykologiset perusteet (Antti Kauppi)	1/1986	50
<i>Manni & Tuomisto</i> : Humanistin teemojen tuntumassa (Pekka Kalli)	1/1986	54
<i>Olofsson & Rubenson</i> : 1970-talets vuxenutbildningsreformer (Arto Juhela)	4/1986	207
<i>Platon</i> : Lait. Teokset, kuudes osa (Pekka Kalli)	4/1986	210
<i>Sederlöf, Heikki</i> : Sisäoppilaitostutkimus (Pauli Siljander)	2/1986	101
<i>Vaherva & Juva</i> : Koulutuksen talous (Jukka Tuomisto)	1/1986	52
Vapaan sivistystyön vuosikirja: Elämänä kansansivistystyö (Aulis Alanen)	2/1986	103

Muut

Aikuiskasvatuksen sisältö 1985	1/1986	56
Koulun ja aikuiskasvatuksen suhde	2/1986	
Koulutustilaisuuksia	1/1986	
Ohjeita kirjoittajille	2/1986	
Ulkomaisia konferensseja 1987	4/1986	
Uusia julkaisuja	4/1986	
Uutisia	2/1986	
Uutta kirjallisuutta	3/1986	

Tuomisto, Jukka 1987. Experimental and development work in adult education.

— The editorial deals with the purpose and contents of this edition of the journal which is dedicated to experimental and development work in adult education. This edition origins can be traced back to a need to provide information on the numerous experimental and development projects being conducted in the field of adult education in Finland. Another factor related to the publication of this edition is the comparative study of adult education projects in various countries being conducted by prof. Alan Knox of Wisconsin-Madison University.

In Finland the nationwide experimental and development work in adult education is organized to a great extent by the National Board of General Education and the National Board of Vocational Education. For this reason this edition provides an overview on the development projects as well as more detailed presentations of some of these projects. Other significant bodies which initiate experimental and development projects include provincial education departments, universities, municipalities, and enterprises. It is regrettable that information regarding the activities of enterprises is hard to come by even though a great deal of this kind of activity goes on in enterprises.

Experimental and development work should always be based on scientific research. Thus, universities should be involved in it more than they have been so far. Research workers who take an active part in experimental and development work should be entitled to use a part of the time allocated for teaching and research in this manner. Participation in experimental and development work presupposes on the part of the researchers familiarity, not only with traditional quantitative research approaches, but also with qualitative research. Researchers have, in fact, shown increasing interest in the latter research approach during the past few years. This provides them with a good starting point for participating in experimental and development work.

Generally, experimental work is by nature more in the line of activity study than quantitative research. It is quite seldom that traditional experiment layouts can be employed in experimental work; this is due to the fact that practical situations are complex and they are acted upon by many different factors. Adult educators in the field are also in need of more information concerning qualitative research methods in order to be in a better position to participate in experimental work. This is why they should be exposed to this type of training as soon as possible.

Haavio, Matti 1987. Nordic trends in continuing education.

— The article looks into developments in adult education in the Nordic countries. The emphasis in Sweden has been on equality, in Denmark it has been on decentralization, in Norway on legislation and in Finland on the education system as a whole. Particular stress is laid on life-long learning, continuing education and developing the content of adult education policy in Finland.

Pantzar, Eero 1987. The basic features of experimental work in adult education in 1983-86.

— The history of systematic practical adult education and experimental work supplementing scientific work goes back approximately ten years in Finland. Expansion in experimental work has taken place particularly in the area of vocational adult education. Matters of top priority in experimental work at the present are concerned with its quality and the applicability of the results. The article deals with the experimental projects carried out in Finland during the past four years.

Ohjeita kirjoittajille

Yleistä

Aikuiskasvatuksessa julkaistaan tieteellisiä artikkeleita aikuiskasvatuksen alueelta sekä esitellään alan kokeilu- ja kehittämistoimintaa. Lehti osallistuu myös aikuiskasvatuspoliittiseen keskusteluun ja pyrkii lisäämään vuorovaikutusta eri tehtävissä toimivien aikuiskasvattajien kesken.

Varsinaisten tieteellisten artikkeleiden (pituus 5—10 normaalia konekirjoitusliuskaa) lisäksi lehdessä julkaistaan katsaus- ja keskusteluartikkeleita (2—8 sivua), kirja-arvioita (2—5 sivua) sekä muita alaan liittyviä kirjoituksia. Julkaistavaksi tarkoitettu materiaali lähetetään päätoimittajalle.

Artikkelit

Artikkelit lähetetään kahtena kappaleena. Niitä ei palauteta.

Otsikoiden tulee olla lyhyitä. Tarvittaessa on käytettävä väliotsikoita.

Jos artikkelin pituus poikkeaa edellä mainituista rajoista, on syytä ottaa yhteys päätoimittajaan tai toimitussihteerin.

Abstraktin eli tiivistelmän tulee sisältää suppea (enintään 150 sanaa), mutta valaiseva yhteenveto kirjoituksen sisällöstä ja johtopäätöksistä, ja sen tulee ohjata kirjoituksen sisältämiin uusiin tietoihin. Abstraktia laatiessaan kirjoittajan tulee luonnehtia myös artikkelinsa käsittelytapaa. Abstrakti palvelee lukijoita, tiivistelmälehtien tekijöitä ja tieteellistä informaatiopalvelua.

Kuvioissa ja taulukoissa tulee olla nimi ja numero. Kuviot ja taulukot on painoteknisistä syistä sijoitettava kukin omalle paperilleen. Käytetyt lyhennykset tulee ilmoittaa kuvion yms. alaosassa.

Lähdeviitteet merkitään tekstin sisään, esim. (Skinner 1960, 15—19).

Lähteet (lähdeluettelo) esitetään seuraavan mallin mukaan: Skinner, B.F. 1960. The technology of teaching. New York: Appleton Century-Crofts.

Muuta

Lehden toimitus ottaa mielellään vastaan alaa käsitteleviä artikkeleita. Niiden julkaisemisesta päättää toimituskunta. Julkaistuista artikkeleista kirjoittajille maksetaan palkkiota toimituskunnan päätöksen mukaisesti ja lisäksi lähetetään viisi lehden irtonumeroa. Kirjoittajille voidaan pyydetessä lähettää useampiakin lehden numeroita, jolloin niiden hinta vähennetään kirjoituspalkkiosta.